

Адміністративне ПРАВО і ПРОЦЕС

ISSN 2227-796X

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 3 / 2025

Журнал «Адміністративне право і процес» містить результати сучасних наукових досліджень у галузі адміністративного та адміністративного процесуального права України й зарубіжних країн. Дописувачами журналу є провідні українські та європейські вчені, молоді науковці, юристи-практики. Запропонована структура журналу відтворює систему адміністративного права, адміністративного процесуального права, яка відповідає сучасному європейському вченню про сутність і внутрішню побудову цих галузей права.

Для науковців, представників органів державної влади та місцевого самоврядування, юристів-практиків, а також студентів юридичних факультетів і вищих навчальних закладів юридичного спрямування.

**Видається чотири рази на рік
Засновано 2012 року**

Включено до переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») з юридичних дисциплін (D8 – Право) (Наказ Міністерства освіти і науки України від 28 грудня 2019 року № 1643)

Статті у виданні перевірені на наявність плагиату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.
УДК 342.9

**Журнал внесений
до Index Copernicus International**

Адреса редакційної колегії:
вул. Володимирська, 60,
м. Київ, 01601, Україна
Телефон: +38 (099) 608 73 25
E-mail: aplaw@uni.kiev.ua
Зареєстровано:
Рішення Національної ради
України з питань телебачення
і радіомовлення № 1154 від
29.05.2025 року.
Засновник і суб'єкт у сфері
друкованих медіа – Громадська
організація «Українсько-
німецький правознавчий діалог»
(просп. Володимира Івасюка,
буд. 32, оф. 108, м. Київ, 04213,
тел. +380 95 605 31 95, olena_shabliu@ukr.net).

Видавець:

Видавничий дім
«Гельветика»
2025

Редакційна рада

**Мельник
Роман
Сергійович**

доктор юридичних наук, професор, професор
Вищої школи права Університету Максута
Нарікбаєва, член правління ГО «Німецько-
український правознавчий діалог», головний
редактор журналу

**Брановицький
Віктор
Володимирович**

кандидат економічних наук, доктор юридичних
наук, доцент кафедри економічної теорії Київського
національного економічного університету імені
Вадима Гетьмана

**Кравченко
Михайло
Георгійович**

доктор юридичних наук, старший дослідник,
професор кафедри теоретичної юриспруденції
Юридичного інституту Київського національного
економічного університету імені Вадима Гетьмана

**Школик
Андрій
Михайлович**

доктор юридичних наук, професор, професор
кафедри адміністративного та фінансового права
Львівського національного університету імені
Івана Франка

Муслім Хасенов

доктор філософії у галузі права, доцент, професор
Вищої школи права Університету Максута
Нарікбаєва (Казахстан)

**Кузніченко
Сергій
Олександрович**

доктор юридичних наук, професор, провідний
науковий співробітник Науково-дослідного
інституту «Правового забезпечення інноваційного
розвитку» Національної академії правових наук
України

**Агне
Тваронавічісн**

доктор права, лабораторія соціальних технологій,
Лабораторія посередництва та сталого
розв'язання конфліктів юридичного факультету
Інституту публічного права Університету
Миколаса Ромеріса (Литовська Республіка)

Наталія Чабан

доктор права, професор, факультет медіа
та комунікацій Кентерберійського університету,
директор дослідницького центру UC Research Center
“Public Diplomacy and Political Communication
Forum” (Нова Зеландія)

**Альберто
Пекораро**

доктор філософії у галузі права, доцент
Університету Максута Нарікбаєва (Казахстан)

**Корабосв
Ікболжон**

доктор філософії з міжнародного права,
професор, Тулузький університет (Франція),
голова науково-дослідного комітету Міжнародної
школи економіки, професор Університету
Максута Нарікбаєва (Казахстан)

Administrative LAW and PROCESS

SCIENTIFIC AND PRACTICAL JOURNAL

№ 3 / 2025

"Administrative law and process" publishes the findings of research on administrative law and administrative procedural law of Ukraine and foreign countries. Authors of the journal are leading Ukrainian and European scholars, young researchers, legal practitioners. The journal's structure renders the system of administrative law, administrative procedural law which is in line with modern European doctrine of the essence and internal composition of the above law branches.

Target readers are representatives of public and local authorities, legal practitioners as well as students of law faculties and law schools.

Frequency: four times a year
Established in 2012

The journal is entered into the list of Ukrainian scientific professional editions (category "B") in juridical disciplines (D8 – Law) (The Order of the Ministry of Science and Education of Ukraine dated December 28, 2019 No 1643)

The articles were checked for plagiarism using the software StrikePlagiarism.com developed by the Polish company Plagiat.pl. UDC 342.9

The journal is included in Index Copernicus International

Address of the editorial office

60 Volodymyrska str.,
Kyiv, 01601, Ukraine

Contact number:

+38 (099) 608 73 25

E-mail: aplaw@uni.kiev.ua

Registered: Decision of the National

Council of Television and Radio

Broadcasting of Ukraine:

Decision No. 1154 as of 29.05.2025.

Founder and media entity – Non-

Governmental Organization

"Ukrainian-German Jurisprudential

Dialogue" (Volodymyr Ivasyuk Ave.,

building 32, office 108, Kyiv, 04213,

tel. +380 95 605 31 95, [olena_](mailto:olena_shablii@ukr.net)

shablii@ukr.net).

Publisher:

Publishing house
"Helvetica"
2025

Editorial Board

**Roman
Melnyk**

Doctor of Law, Professor, Professor at the Law School, Maksut Narikbayev University, Member of the Board of the NGO "German-Ukrainian Legal Dialogue", Editor-in-Chief of the journal

**Viktor
Branovytskyi**

Candidate of Economic Sciences, Doctor of Law, Associate Professor at the Department of Economic Theory of Vadym Hetman Kyiv National Economic University

**Mykhailo
Kravchenko**

Doctor of Law, Senior Research Fellow, Professor at the Department of Theoretical Jurisprudence of the Law Institute of Vadym Hetman Kyiv National Economic University

**Andriy
Shkolyk**

Doctor of Law, Professor, Professor at the Department of Administrative and Financial Law of the Ivan Franko National University of Lviv

**Muslim
Khasenov**

Doctor of Philosophy in Law, Associate Professor, Professor at the Higher School of Law, Maksut Narikbayev University (Kazakhstan)

**Serhii
Kuznichenko**

Doctor of Law, Professor, Leading Research Fellow at the Research Institute "Legal Support of Innovative Development" of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine

**Agne
Tvaronaviciene**

Doctor of Law, Laboratory of Social Technologies, Mediation and Sustainable Conflict Resolution Laboratory, Faculty of Law, Institute of Public Law, Mykolas Romeris University (Republic of Lithuania)

**Nataliia
Chaban**

Doctor of Law, Professor, Faculty of Media and Communication, University of Canterbury, Director of the UC Research Center "Public Diplomacy and Political Communication Forum" (New Zealand)

**Alberto
Pecoraro**

Doctor of Philosophy in Law, Assistant Professor, Maksut Narikbayev University (Kazakhstan)

**Ikboljon
Qoraboev**

PhD in International Law, Professor, University of Toulouse (France), Chairperson of ISE Committee for Scientific Research, Professor at Maksut Narikbayev University (Kazakhstan)

ЗМІСТ

ЗАГАЛЬНЕ АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО

Кравцова Тетяна

ТРАНСФОРМАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА УКРАЇНИ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ: БАЛАНС МІЖ БЕЗПЕКОЮ ТА ПРАВАМИ ЛЮДИНИ.....5

ОСОБЛИВЕ АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО

Бабарицький Олександр, Іващенко Сергій

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ЙОГО ВПЛИВ
НА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ,
ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ.....19

Константинов Сергій

АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНЕ ПРАВО
В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ.....34

АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОЦЕС (АДМІНІСТРАТИВНЕ СУДОЧИНСТВО)

Barikova Anna

PROSPECTS FOR THE FUNCTIONING
OF SPECIALIZED ADMINISTRATIVE COURTS IN UKRAINE.....45

Мельник Олена, Юрко Іван

ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ
У ЗДІЙСНЕННІ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА:
АНАЛІЗ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ, РИЗИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ58

АКТУАЛЬНІ ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ

Гачкевич Андрій

ПРОБЛЕМА ТЕМПІВ РОЗВИТКУ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА
В РЕАЛІЯХ ПРОГРЕСУ ТЕХНОЛОГІЙ80

ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

Гавришкевич Ігор

ФІЛОЛОГІЧНЕ ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА
ІЗ ЄДНАЛЬНО-РОЗДІЛОВИМИ СПОЛУЧНИКАМИ.....92

CONTENTS

GENERAL ADMINISTRATIVE LAW

Tetiana Kravtsova

TRANSFORMATION OF ADMINISTRATIVE LAW OF UKRAINE
UNDER MARTIAL LAW: BALANCING SECURITY AND HUMAN RIGHTS5

SPECIAL ADMINISTRATIVE LAW

Oleksandr Babarytskyi, Serhii Ivashchenko

LEGAL REGIME OF MARTIAL LAW AND ITS IMPACT
ON THE FUNCTIONING OF LAW ENFORCEMENT AGENCIES,
ARMED FORCES OF UKRAINE AND NATIONAL GUARD OF UKRAINE19

Serhii Konstantinov

ADMINISTRATIVE TORT LAW IN THE SYSTEM
OF ENSURING STATE SECURITY34

ADMINISTRATIVE PROCESS (ADMINISTRATIVE LEGAL PROCEEDINGS)

Anna Barikova

PROSPECTS FOR THE FUNCTIONING
OF SPECIALIZED ADMINISTRATIVE COURTS IN UKRAINE.....45

Olena Melnyk, Ivan Yurko

ARTIFICIAL INTELLIGENCE APPLICATION IN ADMINISTRATIVE JUDICIAL
PROCEEDINGS: ANALYSIS OF LEGAL REGULATION,
RISKS AND PERSPECTIVES58

CURRENT LEGAL ISSUES

Andrii Hachkevych

THE PROBLEM OF THE RATE OF DEVELOPMENT OF PUBLIC LAW
IN THE REALITIES OF TECHNOLOGICAL PROGRESS80

TRIBUNE OF YOUNG SCIENTISTS

Igor Havryshkevych

PHILOLOGICAL INTERPRETATION OF ADMINISTRATIVE LAW RULES
WITH CONJUNCTIONS92

ТРАНСФОРМАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: БАЛАНС МІЖ БЕЗПЕКОЮ ТА ПРАВАМИ ЛЮДИНИ

Мета статті – проаналізувати трансформацію адміністративного права України в умовах воєнного стану; розкрити правову природу адміністративно-правового режиму воєнного стану; визначити ключові тенденції зміни публічної адміністрації та окреслити напрями адаптації адміністративно-процедурних, організаційних і кадрових механізмів до надзвичайних умов функціонування держави. **Методи.** Методологія дослідження передбачає загальнонаукові та спеціально-правові методи. Методи аналізу та синтезу використовувалися для опрацювання наукових джерел, присвячених трансформації адміністративного права в умовах воєнного стану та формуванню кризових моделей правового регулювання. Порівняльно-правовий метод застосовувався для аналізу міжнародного досвіду правового регулювання надзвичайних режимів, практики Європейського суду з прав людини та можливостей їх імплементації в українське законодавство. Нормативно-правовий метод допоміг оцінити чинні норми Конституції України, Закону «Про правовий режим воєнного стану» та Закону «Про адміністративну процедуру». Системно-структурний підхід дав змогу комплексно оцінити правові, організаційні та ціннісні аспекти реформування публічної адміністрації та визначити роль адміністративного права в забезпеченні стабільності держави в період воєнних викликів. **Результати.** У процесі дослідження встановлено, що воєнний стан зумовив глибоку трансформацію адміністративно-правової системи України, яка проявилася у зміні логіки публічного управління, посиленні ролі кризових процедур і зростанні значення принципів пропорційності, законності та верховенства права. Проаналізовано особливості впровадження спеціального адміністративно-правового режиму воєнного стану в Україні як тимчасової, гнучкої та адаптивної моделі адміністративного регулювання, спрямованої на забезпечення стабільності держави в умовах збройної агресії. Визначено його ключові риси – тимчасовість, спрощеність процедур, розширення дискреційних повноважень за умови парламентського й судового контролю, підвищену персональну відповідальність посадових осіб та необхідність дотримання балансу між публічними інтересами й правами людини. Доведено, що адміністративно-правовий режим воєнного стану виконує стабілізуючу функцію, забезпечуючи правомірність і безперервність дій публічної адміністрації навіть у надзвичайних обставинах. Особливу увагу приділено цифровізації публічного управління, розвитку електронних адміністративних процедур і впровадженню технологічних інновацій, які дали змогу зберегти ефективність органів влади під час бойових дій. Підкреслено значення компетентнісної моделі державної служби та принципів належного врядування (good governance) як чинників підвищення якості управлінських рішень і зміцнення довіри громадян до держави в умовах війни. **Висновки.** Адміністративне право в умовах воєнного стану виступає кризово-адаптивною моделлю правового регулювання, зорієнтованою на ефективність, правову визначеність і людиноцентризм. Його трансформація в період війни забезпечує збереження дієвості демократичних принципів і водночас формує інституційну основу післявоєнного оновлення державності України на європейських засадах належного врядування та верховенства права.

Ключові слова: верховенство права, належне врядування, дискреційні повноваження, цифровізація, компетентнісна модель, кризове адміністрування.

Кравцова Тетяна,

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративно-правових дисциплін Навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності Львівського державного університету
<https://orcid.org/0000-0003-3697-9794>
tkravtsova3@gmail.com

1. Вступ

У сучасних умовах збройної агресії проти України питання функціонування державного управління та забезпечення правового порядку набули особливого значення. Воєнний стан став безпрецедентним чинником, який суттєво вплинув на систему публічної адміністрації, трансформував її функції, повноваження та механізми діяльності. Сфера адміністративного права, що традиційно забезпечує взаємодію держави і громадян, опинилася в епіцентрі глибоких змін, зумовлених необхідністю одночасно гарантувати безпеку держави й дотримання прав людини.

Запровадження воєнного стану спричинило перегляд нормативно-правових засад діяльності органів виконавчої влади, появу кризових адміністративних процедур, активну цифровізацію управлінських процесів, а також посилення ролі принципів законності, пропорційності та належного врядування (good governance). Реалії повномасштабної війни зумовили практичну трансформацію і доктринальний розвиток адміністративно-правового режиму воєнного стану, який набув ознак гнучкої, адаптивної та технологічно орієнтованої системи публічного управління.

Актуальність дослідження визначається потребою в науковому осмисленні трансформаційних процесів у системі адміністративного права в умовах війни, аналізі еволюції адміністративно-правового режиму воєнного стану та розробленні концептуальних засад його вдосконалення відповідно до європейських стандартів верховенства права, правової визначеності та людиноцентризму. Такий підхід сприятиме формуванню науково обґрунтованої моделі публічного управління, здатної забезпечити стабільність і правомірність діяльності держави в період збройної агресії та післявоєнного відновлення.

Метою дослідження є аналіз трансформації адміністративного права України в період воєнного стану, розкриття правової природи адміністративно-правового режиму воєнного стану, а також визначення ключових тенденцій змін публічної адміністрації та окреслення напрямів адаптації адміністративно-процедурних, організаційних і кадрових механізмів до надзвичайних умов функціонування держави.

Для досягнення мети сформульовано такі науково-дослідницькі завдання:

- проаналізувати нормативно-правові засади адміністративно-правових змін в Україні в умовах воєнного стану;
- з’ясувати правову природу адміністративно-правового режиму воєнного стану;
- виявити тенденції цифровізації та компетентнісного оновлення публічної служби в період війни;
- визначити ключові напрями формування адаптивної моделі адміністративного права в умовах воєнного стану, орієнтованої на людиноцентризм і європейські цінності належного урядування.

Методологія дослідження

Методологічну основу становлять загальнонаукові та спеціально-правові методи.

Аналіз і синтез використано для опрацювання наукових джерел, у яких розкриваються сучасні тенденції розвитку адміністративного права та публічного управління в Україні. Зокрема, це праці таких науковців, як А. Берлач (2023), В. Гришук (2023), В. Коваленко (2023), В. Мороз (2024), І. Пастух (2022).

Порівняльно-правовий метод застосовано для аналізу досвіду держав – членів Європейського Союзу щодо функціонування адміністративних систем у кризових умовах і можливостей його адаптації до українських реалій.

Нормативно-правовий метод використано для вивчення чинного законодавства України, зокрема Закону «Про правовий режим воєнного стану» (Закон № 389-VIII, 2015) та Закону «Про адміністративну процедуру» (Закон № 2073-IX, 2022).

Системно-структурний підхід дає змогу розкрити взаємозв’язок між правовими, організаційними й ціннісними аспектами реформування публічної адміністрації, а також забезпечити комплексне бачення розвитку адміністративного права як інструменту стабілізації держави в період воєнних викликів.

2. Нормативно-правові засади адміністративно-правових змін в умовах воєнного стану

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII визначає правові підстави, механізм запровадження й особливості функціонування органів влади в період загрози державній безпеці (Закон № 389-VIII, 2015). Запровадження воєнного стану суттєво трансформує систему публічного управління, змінюючи співвідношення між гарантіями прав громадян і повноваженнями органів публічної адміністрації.

Воєнний стан передбачає особливий порядок діяльності органів влади, тимчасове обмеження конституційних прав громадян і посилення повноважень виконавчих органів у сфері безпеки, оборони та публічного управління (Авер’янов, Битяк, 2019). У цих умовах адміністративно-правове регулювання

набуває особливої динамічності. Змінюється логіка здійснення виконавчої влади: пріоритетом стають безпека, обороноздатність, громадський порядок і стабільність публічної адміністрації. Застосування гнучких правових механізмів і кризових процедур сприяє збереженню керованості держави, але водночас потребує належного контролю за дотриманням принципу пропорційності та законності.

Нормативно-правові засади воєнного стану створюють спеціальний контекст функціонування публічної адміністрації, у межах якого адміністративне право виконує роль інструмента забезпечення керованості держави та дотримання законності в умовах надзвичайної ситуації. Однак формальне існування нормативної бази є лише початковою передумовою ефективності. Не менш важливим аспектом реформування виступає практична адаптація адміністративних процедур до умов обмеженого часу, нестабільності та підвищеної відповідальності органів влади.

Прийняття у 2022 році Закону України «Про адміністративну процедуру» стало історичною подією, що знаменує перехід до європейської моделі *good governance* – належного врядування, орієнтованого на прозорість, підзвітність і повагу до прав громадян (Коваленко, 2023). Утім, у період воєнного стану застосування цього Закону виявило низку проблем: неможливість дотримання процесуальних строків, обмежений доступ сторін до документів, ускладнене повідомлення учасників проваджень. Це зумовлює потребу у формуванні кризових процедур – спрощених адміністративних механізмів, що гарантують оперативність без порушення законності.

Органи влади все частіше застосовують дистанційні форми адміністративних проваджень, електронну ідентифікацію осіб, а також автоматизовані системи прийняття рішень. Такий підхід не лише забезпечує ефективність у надзвичайних умовах, а й формує нові стандарти публічного адміністрування.

Розвиток адміністративно-процедурного права у воєнний період засвідчив, що ефективність правового регулювання значною мірою залежить від спроможності органів виконавчої влади оперативно впроваджувати нові управлінські механізми. Проте навіть найкращі норми адміністративного процесу залишаються декларативними без належної організації діяльності публічної адміністрації.

Під час воєнного стану органи публічної адміністрації отримали значні додаткові повноваження. Серед них – регулювання мобілізаційних процесів, запровадження комендантської години, обмеження руху транспорту, управління державним і комунальним майном, контроль за дотриманням правил військового обліку, а також здійснення заходів цивільного захисту та координації евакуації населення. Такі зміни є необхідними для ефективного забезпечення безпеки держави та захисту життя громадян (Колпаков, 2021).

Додаткові повноваження вимагають гнучких адміністративних рішень, оперативної взаємодії між різними рівнями влади та нових механізмів

координації. Особливого значення набуває діяльність військових адміністрацій, які поєднують функції виконавчої влади, місцевого самоврядування та органів безпеки (Гришук, 2023). Це стимулює розвиток спеціальних адміністративно-правових режимів, які потребують наукового осмислення й подальшого кодифікаційного закріплення.

Зазначені тенденції свідчать, що сучасне адміністративне право України в умовах воєнного стану виходить за межі традиційного нормативного підходу, набуваючи рис гнучкої, адаптивної та технологічно орієнтованої системи публічного управління. У цьому контексті доцільно окреслити теоретико-правові засади спеціального адміністративно-правового режиму воєнного стану – особливого правового феномену, який розвивається в межах загальної адміністративно-правової доктрини та забезпечує ефективне функціонування держави в умовах збройної агресії зі збереженням принципів верховенства права, пропорційності та людиноцентризму.

3. Правова природа адміністративно-правового режиму воєнного стану

Воєнний стан став каталізатором глибоких змін у сфері публічного управління, актуалізувавши потребу в переосмисленні ролі адміністративного права як галузі, здатної забезпечити ефективність державної влади в умовах загрози національній безпеці. У системі сучасної адміністративно-правової доктрини особливе місце посідає спеціальний адміністративно-правовий режим воєнного стану, який охоплює сукупність правових норм, процедур, повноважень і гарантій, спрямованих на підтримання функціонування держави, публічної адміністрації та громадського порядку під час збройної агресії.

Його предметом є суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації публічної влади в умовах війни, коли потрібно забезпечити баланс між безпекою держави та дотриманням прав і свобод людини. Цей режим інтегрує елементи класичного адміністративного регулювання та спеціальних правових механізмів реагування, створюючи адаптивну систему правових норм і процедур, яка дає змогу державі діяти швидко, але в межах принципів законності та верховенства права. Він є проявом здатності публічної адміністрації зберігати керованість, правомірність і стабільність навіть у надзвичайних обставинах.

Адміністративно-правовий режим воєнного стану має низку характерних ознак, які відрізняють його від звичайного адміністративного регулювання:

1. Тимчасовий характер правового регулювання. Його норми діють у межах визначеного періоду – на час воєнного стану, мають просторові й часові обмеження та спрямовані на відновлення стабільності публічного управління. Тимчасовість не означає правової невизначеності, а, навпаки, підтверджує, що такі норми існують суто для забезпечення життєздатності держави в період загрози, після чого вони або скасовуються, або інтегруються в загальну систему права.

2. Наявність спеціальних процедур та скорочених строків. У межах цього режиму діють спрощені адміністративні процедури, що передбачають

мінімізацію бюрократичних етапів і скорочення строків ухвалення рішень. Наприклад, у сферах мобілізації, евакуації населення, забезпечення ресурсами чи реагування на надзвичайні ситуації застосовуються спеціальні адміністративні акти, що ухвалюються без тривалих погоджень, але в межах закону. Такі механізми гарантують оперативність і безперервність діяльності публічної адміністрації.

3. Розширення дискреційних повноважень органів влади зі збереженням контролю. У період війни органи виконавчої влади отримують ширші можливості для прийняття рішень у межах визначеної компетенції. Проте така дискреція не є абсолютною: вона супроводжується парламентським, судовим і громадським контролем, що забезпечує прозорість і підзвітність влади. У цьому контексті ключовим інструментом оцінки управлінських рішень виступає принцип пропорційності – будь-яке втручання у права громадян повинно бути законним, необхідним і співмірним із метою.

4. Підвищена персональна відповідальність посадових осіб. Особливий режим не зменшує, а, навпаки, посилює вимоги до правомірності, обґрунтованості й етичності управлінських рішень. У кризових умовах навіть незначна помилка може призвести до масштабних наслідків, тому державні службовці зобов'язані діяти не лише швидко, а й відповідально, усвідомлюючи межі своїх повноважень та правові наслідки кожного рішення.

Конституційно-правові засади цього режиму ґрунтуються на концепції обмеженого верховенства права, за якою держава може тимчасово звужувати окремі права громадян, але не має права їх скасовувати. Таке обмеження повинно бути пропорційним, законним і контрольованим, що відповідає положенням статті 64 Конституції України (1996). Органи публічної адміністрації мають діяти лише в межах необхідності для досягнення легітимної мети – захисту життя, здоров'я та безпеки населення. Європейська практика, зокрема рішення ЄСПЛ у справах *Lawless v. Ireland* (1961) та *Brannigan and McBride v. the United Kingdom* (1993), підтверджує, що навіть за умов надзвичайних загроз держава зобов'язана забезпечувати ефективний парламентський і судовий контроль над обмеженням прав людини.

Отже, навіть під час війни адміністративне право України залишається правом обмеженого, але не скасованого верховенства права. Будь-які дії органів публічної адміністрації, спрямовані на забезпечення обороноздатності, громадського порядку чи національної безпеки, мають здійснюватися в межах і у спосіб, що визначені законом. Обмеження прав і свобод допускаються лише тоді, коли вони є необхідними, пропорційними та тимчасовими, тобто не виходять за межі потреб демократичного суспільства.

У цьому контексті адміністративне право виконує стабілізуючу функцію – воно не лише легітимізує надзвичайні управлінські заходи, а й запобігає свавіллям влади. Застосування принципу пропорційності дає змогу оцінювати кожне рішення з погляду співвідношення між досягненням мети безпеки та рівнем

втручання у сферу прав людини. Таким чином, навіть у період воєнного стану держава зобов'язана дотримуватися основоположних гарантій законності, закріплених у Конституції України, Європейській конвенції з прав людини та практиці Європейського суду з прав людини.

Воєнний стан не призводить до зупинення дії принципів правової держави, а лише модифікує механізми їх реалізації. Ідеться не про відмову від верховенства права, а про його гнучке застосування – право, здатне діяти в умовах кризи. Саме в цьому проявляється зрілість української адміністративно-правової системи, яка, попри надзвичайні обставини, продовжує функціонувати в межах конституційного порядку.

Таким чином, адміністративно-правовий режим воєнного стану формує нову якість правового регулювання, де поєднуються ефективність публічного управління, захист прав людини та дотримання принципів законності. Він є не запереченням демократичних цінностей, а є правовим механізмом їх збереження в період екзистенційних загроз, що підтверджує еволюцію українського адміністративного права як адаптивної та людиноцентричної галузі.

4. Цифровізація публічного управління в умовах воєнного стану

Розвиток кризового адміністративного права закономірно поєднується з інтенсивними процесами цифровізації публічного управління, які стали одним із найважливіших інструментів забезпечення його стійкості в період воєнного стану. Саме цифрові технології дали можливість зберегти керованість держави, доступність адміністративних послуг і прозорість процедур у ситуації, коли традиційні механізми функціонування були суттєво обмежені. Зміни у структурі та повноваженнях публічної адміністрації, спричинені воєнним станом, супроводжувалися потребою в модернізації управлінських механізмів і пошуку нових способів забезпечення безперервності владних функцій. У цих умовах особливого значення набули інформаційно-комунікаційні технології, які дали змогу зберегти ефективність адміністративного управління навіть за умов обмеженого фізичного доступу до органів влади.

Однією з найпомітніших тенденцій воєнного часу стала активна цифровізація публічного управління. Платформа «Дія», Єдиний державний вебпортал електронних послуг, системи електронного документообігу забезпечують громадянам доступ до базових адміністративних сервісів навіть у зоні бойових дій (Пастух, 2022).

Цифровізація стала не лише технічним, а й правовим явищем: вона трансформує форми адміністративної взаємодії, знижує рівень бюрократизації, підвищує прозорість і довіру до органів влади. Водночас ці процеси актуалізують питання кіберзахисту, збереження персональних даних і забезпечення безперервності функціонування державних реєстрів, що потребує оновлення нормативної бази.

Активне впровадження цифрових технологій у діяльність публічної адміністрації не лише оптимізувало управлінські процеси, а й створило

нову правову реальність, у якій зростає значення швидкості прийняття рішень і доступності державних сервісів. Водночас технологічні інновації не можуть замінити основоположних засад правової держави – поваги до гідності, законності та захисту прав людини. Саме у воєнний період, коли держава змушена діяти в умовах загрози національній безпеці, постає питання пошуку оптимального балансу між потребами безпеки та дотриманням прав і свобод громадян, що становить один із центральних викликів сучасного адміністративного права.

5. Кадрова політика та компетентнісна модель публічної служби в умовах воєнного стану

Питання забезпечення прав і свобод людини під час воєнного стану нерозривно пов'язане з якістю функціонування самої публічної адміністрації та професійним рівнем осіб, які реалізують владні повноваження. Адже ефективність дотримання принципу пропорційності, законності та верховенства права залежить не лише від нормативної бази, а й від людського чинника – компетентності, етичності та відповідальності службовців. Саме адміністративна еліта, представники державної служби й органів місцевого самоврядування виступають реальними носіями правової культури, яка визначає межі державного втручання у права громадян.

У воєнний період на перший план виходить кадрова спроможність публічної адміністрації – її здатність діяти швидко, виважено та професійно в умовах постійної загрози. Від того, наскільки ефективно сформована система підготовки, добору та ротації кадрів, залежить стабільність державного управління й довіра суспільства до влади. Воєнний стан загострив питання службової дисципліни, відповідальності та доброчесності, водночас стимулював появу нових підходів до лідерства в публічному секторі, заснованих на стійкості, емпатії та командній взаємодії.

Воєнний стан висвітлив потребу в перегляді кадрової політики в органах влади. Адміністративне право визначає нові критерії добору й оцінювання службовців, зокрема в органах правопорядку, військових адміністраціях і територіальних громадах (Мороз, 2024). Значно зросла роль дисциплінарної відповідальності, службової етики, а також психологічної готовності персоналу працювати в умовах ризику. Розвиток публічної служби нині відбувається в напрямі компетентнісної моделі, орієнтованої на професіоналізм, доброчесність і стійкість до стресових ситуацій. Така трансформація зумовлена необхідністю забезпечити не лише формальне виконання функцій держави, а й її інституційну стійкість, здатність ефективно діяти в умовах невизначеності, криз і загроз.

Компетентнісна модель передбачає орієнтацію не на посадові обов'язки, а на сукупність ключових компетенцій, які охоплюють знання, уміння, цінності, етичні орієнтири й управлінську культуру. Серед них особливого значення набувають:

- стратегічне мислення – здатність бачити наслідки управлінських рішень у широкому соціально-правовому контексті;
- комунікаційна компетентність – уміння забезпечувати діалог між владою та громадянами навіть у кризових умовах;
- емоційна стійкість – здатність діяти раціонально у стресових ситуаціях і приймати відповідальні рішення;
- етична доброчесність – дотримання моральних стандартів публічного управління, що зміцнює довіру до влади.

В умовах воєнного стану ці компетенції набувають не декларативного, а життєво-практичного характеру, оскільки від поведінки публічного службовця часто залежать реалізація прав людини, збереження майна, життя громадян або стабільність функціонування цілої громади. Саме тому сучасна адміністративно-правова наука розглядає компетентнісну модель як системоутворюючий елемент реформи публічного управління, що поєднує правову, етичну й управлінську компоненти.

Крім того, формування компетентнісної моделі узгоджується з європейськими стандартами належного урядування (Good Governance Principles), зокрема з принципами ефективності, відкритості, підзвітності та орієнтації на потреби громадян (Council of Europe, 2008). Це означає, що реформування державної служби має не лише адміністративний, а й цивілізаційний вимір, оскільки сприяє утвердженню в Україні європейської культури публічного управління, заснованої на верховенстві права, повазі до людської гідності та служінні суспільству.

Реформування публічної служби в умовах воєнного стану, спрямоване на підвищення професійності, відповідальності та моральної стійкості державних службовців, стало важливою передумовою подальшої європейської інтеграції України. Адже модернізована система публічного управління має не лише забезпечувати ефективне виконання завдань оборонного та безпекового характеру, а й відповідати стандартам належного урядування (good governance), закріпленим у практиці Європейського Союзу та Ради Європи.

Війна виявила, що якість державної служби безпосередньо впливає на спроможність держави реалізовувати європейські цінності – прозорість, підзвітність, верховенство права й повагу до людської гідності. Саме під час надзвичайних обставин перевіряється дієвість цих принципів, які є не лише адміністративними орієнтирами, а й інституційними гарантіями демократії. Таким чином, зміни в кадровій політиці та структурі публічної адміністрації створили передумови для практичного втілення принципів належного урядування (good governance) в українському адміністративному праві, що є важливим кроком до європейського правового простору.

6. Поглиблення сервісно-координаційної та людиноцентричної моделі публічного управління в умовах воєнного стану

Воєнний стан став каталізатором якісного переосмислення ролі публічної адміністрації в Україні. В умовах збройної агресії пріоритети державного

управління змістилися від бюрократично-розпорядчої логіки до моделі, зорієнтованої на захист людини, підтримку суспільної довіри та забезпечення стійкості держави. Це зумовило поглиблення сервісно-координаційного підходу, в межах якого органи влади діють не як інструмент контролю, а як партнер громадян і гарант їхньої безпеки.

У цих умовах принципи належного врядування (good governance) – відкритість, ефективність, підзвітність, участь громадян і верховенство права (Council of Europe, 2008) – набули практичного виміру. Вони стали не декларативними стандартами, а реальними орієнтирами виживання та стабільності держави. Прозорість процедур, швидка комунікація, чесна інформаційна політика й відповідальність керівництва забезпечують довіру населення та сприяють підтриманню керованості навіть за умов постійної небезпеки.

Інтеграція принципів належного врядування (good governance) у систему адміністративного права України у воєнний час відображає інституційну та ціннісну трансформацію. Публічна адміністрація формує новий тип управлінської культури, що поєднує сервісність із безпековим компонентом. Людиноцентризм у цій системі виступає не лише гуманістичною цінністю, а й інструментом ефективного державного реагування – орієнтацією на потреби громадян, які водночас є найважливішим ресурсом обороноздатності країни.

Сервісно-координаційна модель передбачає партнерство між владою, суспільством і бізнесом, де рішення ухвалюються з урахуванням публічних і приватних інтересів, а комунікація ґрунтується на довірі та спільній відповідальності. У центрі такої моделі – громадянин як активний учасник публічного управління, а не пасивний об'єкт владних дій. Під час війни це означає участь громадян у волонтерських, оборонних, гуманітарних і цифрових ініціативах, які держава не лише підтримує, а й координує.

Таким чином, поглиблення сервісно-координаційної та людиноцентричної моделі стало одним із ключових напрямів адаптації адміністративного права України. Цей процес передбачає:

- 1) удосконалення сервісно-координаційної та людиноцентричної моделі публічного управління, що поєднує орієнтацію на потреби громадян із забезпеченням державної безпеки;
- 2) посилення практичної реалізації принципів належного врядування – прозорості, підзвітності, участі громадян, пропорційності й ефективності – з фокусом на їхній стійкості в кризових умовах;
- 3) цифровізацію та процедурну модернізацію управлінських процесів – впровадження технологічних механізмів гарантування прав людини навіть за умов обмежень воєнного стану;
- 4) етичне та компетентнісне оновлення публічної служби, спрямоване на підвищення довіри до влади, легітимності рішень і моральної відповідальності державних службовців.

Унаслідок цього адміністративне право в Україні набуває адаптивного характеру – воно одночасно гарантує безпеку держави й забезпечує реалізацію прав людини. Такий баланс між сервісом і безпекою є ознакою зрілої публічної адміністрації, яка зберігає ефективність і легітимність навіть в умовах воєнної агресії.

Отже, формування адаптивної моделі адміністративного права ґрунтується на поєднанні сервісно-координаційної логіки управління, цифрових технологій, принципів належного врядування та етичної відповідальності публічної адміністрації, що визначає її європейську й людиноцентричну орієнтацію навіть у період воєнних викликів.

7. Висновки

Запровадження воєнного стану зумовило системну трансформацію адміністративного права України, що спричинило переосмислення співвідношення між гарантіями прав людини та розширеними повноваженнями публічної адміністрації. Цей процес супроводжується не лише нормативними, а й інституційними змінами – посиленням ролі військових адміністрацій, інтеграцією функцій цивільного захисту, мобілізаційного управління, евакуації та контролю. У підсумку адміністративно-правовий режим воєнного стану набув практичного змісту й доктринального розвитку як спеціальна форма правового регулювання, що поєднує механізми правового впливу та кризового управління. Основоположним принципом його функціонування виступає пропорційність, яка забезпечує баланс між потребами національної безпеки та дотриманням прав людини. Правова природа цього режиму ґрунтується на концепції обмеженого верховенства права, відповідно до якої навіть у період війни держава не може скасовувати права людини, а лише тимчасово звужує їх під парламентським, судовим і громадським контролем. Такий підхід гарантує легітимність дій публічної адміністрації та збереження основ демократичного правопорядку.

Цифровізація набула ознак правового феномену, адже вона трансформує адміністративно-правові форми діяльності органів влади, мінімізує бюрократію, підвищує ефективність і довіру громадян до держави. Водночас цифрові процеси потребують вдосконалення нормативного регулювання у сферах кіберзахисту, захисту персональних даних і стабільності функціонування державних реєстрів.

У воєнний період особливої ваги набула реформа кадрової політики та публічної служби, орієнтована на компетентність, етичність і стійкість державних службовців. Компетентна, морально відповідальна та професійна публічна адміністрація є запорукою ефективного функціонування держави у воєнних умовах і підґрунтям для її післявоєнної модернізації. Така модель узгоджується з європейськими принципами належного врядування (good governance) – відкритості, підзвітності, ефективності й орієнтації на потреби громадян.

Поглиблення сервісно-координаційної та людиноцентричної моделі публічного управління засвідчило зміну характеру взаємодії між державою і громадянином. Держава дедалі більше виступає партнером суспільства, гарантом безпеки й координатором спільних ініціатив. Така модель ґрунтується на довірі, відкритості та спільній відповідальності, що зміцнює легітимність влади та стійкість публічного управління.

Узагальнюючи, можна констатувати, що адміністративне право України набуло адаптивного, людиноцентричного та європейсько орієнтованого характеру. Воно забезпечує баланс між ефективністю управління й захистом прав людини, поєднує правові й організаційні механізми кризового реагування з демократичними цінностями, верховенством права та принципами належного врядування. Це свідчить про зрілість української адміністративно-правової системи, яка навіть в умовах збройної агресії зберігає гуманістичну спрямованість і закладає основу для сталого післявоєнного оновлення державності на європейських засадах.

Список використаних джерел:

1. Авер'янов В. Б., Битяк Ю. П. Державне управління та адміністративне право: сучасні тенденції. Київ, 2019. 288 с.
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.
3. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17 лютого 2022 р. № 2073-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 15. Ст. 50.
4. Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник. Київ, 2021. 640 с.
5. Коваленко В. В. Адміністративна процедура як гарантія прав громадян. *Юридичний вісник України*. 2023. № 2. С. 89–95.
6. Пастух І. Д. Цифровізація публічного управління: адміністративно-правовий вимір *Право України*. 2022. № 7. С. 48–55.
7. Гришук В. К. Адміністративно-правові аспекти діяльності військових адміністрацій *Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 1. С. 30–36.
8. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
9. Мороз В. О. Реформування публічної служби в умовах воєнного стану. *Науковий часопис МВС*. 2024. № 1. С. 16–22.
10. Берлач А. Публічне адміністрування в умовах воєнного стану. *Адміністративне право та адміністративний процес України в умовах воєнного стану* : колективна монографія / за заг. ред. В. Фелика, В. Курила. Київ, 2023. С. 55–60.
11. Lawless v. Ireland (No. 3) : Judgment of 1 July 1961, Application No. 332/57. *European Court of Human Rights*. Strasbourg, 1961. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57518> (дата звернення: 30.09.2025).
12. Brannigan and McBride v. the United Kingdom : Judgment of 25 May 1993, Applications Nos. 14553/89 and 14554/89. *European Court of Human Rights*. Strasbourg, 1993. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57819> (дата звернення: 30.09.2025).
13. Council of Europe. 12 Principles of Good Democratic Governance. Strasbourg : *Centre of Expertise for Local Government Reform*, 2008. URL: <https://rm.coe.int/12-principles-brochure-final/1680741931> (дата звернення: 30.09.2025).

References:

1. Averianov, V. B., Bytiak, Yu. P. (2019). *Derzhavne upravlinnia ta administratyvne pravo: suchasni tendentsii* [Public Administration and Administrative Law: Contemporary Trends]. Kyiv. 288 p. [in Ukrainian].
2. Verkhovna Rada Ukrainy (2015). Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu: Zakon Ukrainy vid 12 travnia 2015 r. No. 389-VIII [On the Legal Regime of Martial Law: Law of Ukraine dated 12 May 2015 No. 389-VIII.]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 28, 250 [in Ukrainian].
3. Verkhovna Rada Ukrainy (2022). Pro administratyvnu protseduru: Zakon Ukrainy vid 17 liutoho 2022 r. No. 2073-IX [On Administrative Procedure: Law of Ukraine dated 17 February 2022 No. 2073-IX]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 15, 50 [in Ukrainian].
4. Kolpakov, V. K. (2021). *Administratyvne pravo Ukrainy: pidruchnyk* [Administrative Law of Ukraine: Textbook]. Kyiv. 640 p. [in Ukrainian].
5. Kovalenko, V. V. (2023). Administratyvna protsedura yak harantiia prav hromadian [Administrative Procedure as a Guarantee of Citizens' Rights]. *Yurydychnyi visnyk Ukrainy – Legal Bulletin of Ukraine*, 2, 89–95 [in Ukrainian].
6. Pastukh, I. D. (2022). Tsyfrovizatsiia publichnogo upravlinnia: administratyvno-pravovyi vymir [Digitalization of Public Administration: An Administrative and Legal Dimension]. *Pravo Ukrainy – Law of Ukraine*, 7, 48–55 [in Ukrainian].
7. Hryshchuk, V. K. (2023). Administratyvno-pravovi aspekty diialnosti viiskovykh administratsii [Administrative and Legal Aspects of the Activity of Military Administrations]. *Visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav – Bulletin of Lviv State University of Internal Affairs*, 1, 30–36 [in Ukrainian].
8. Verkhovna Rada Ukrainy (1996). Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine: Law of Ukraine dated 28.06.1996 No. 254к/96]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 30, 141 [in Ukrainian].
9. Moroz, V. O. (2024). Reformuvannia publichnoi sluzhby v umovakh voiennoho stanu [Reforming the Civil Service under Martial Law]. *Naukovyi chasopys MVS – Scientific Journal of the Ministry of Internal Affairs*, 1, 16–22 [in Ukrainian].
10. Berlach, A. (2023). Publichne administruvannia v umovakh voiennoho stanu [Public Administration under Martial Law]. In V. Felyk & V. Kurylo (Eds.), *Administratyvne pravo ta administratyvnyi protses Ukrainy v umovakh voiennoho stanu: kolektyvna monohrafiia* [Administrative Law and Administrative Process of Ukraine under Martial Law: Collective Monograph] (pp. 55–60). Kyiv, Ukraina [in Ukrainian].
11. Lawless v. Ireland: Judgment of 1 July 1961, Application No. 332/57. *European Court of Human Rights*. Strasbourg, 1961. Retrieved from: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57518> [in English].
12. Brannigan and McBride v. the United Kingdom: Judgment of 25 May 1993, Applications No. 14553/89 and 14554/89. *European Court of Human Rights*. Strasbourg, 1993. Retrieved from: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57819> [in English].
13. Council of Europe (2008). 12 Principles of Good Democratic Governance. Strasbourg: Centre of Expertise for Local Government Reform. Retrieved from: <https://rm.coe.int/12-principles-brochure-final/1680741931> [in English].

TRANSFORMATION OF ADMINISTRATIVE LAW OF UKRAINE UNDER MARTIAL LAW: BALANCING SECURITY AND HUMAN RIGHTS

Tetiana Kravtsova,

*Doctor in Jurisprudence, Professor, Professor at the Department of Administrative
and Legal Disciplines,*

Educational and Scientific Institute of Law and Law Enforcement

of Lviv State University of Internal Affairs

<https://orcid.org/0000-0003-3697-9794>

tkravtsova3@gmail.com

Purpose. *The article analyzes the transformation of Ukraine's administrative law under martial law, reveals the legal nature of the administrative-legal regime, identifies key trends in the evolution of public administration, and outlines directions for adapting procedural, organizational, and personnel mechanisms to extraordinary conditions of state functioning. Methods. The research methodology combines general scientific and special legal methods. Analysis and synthesis were used to study scholarly sources on the transformation of administrative law under martial law and the formation of crisis models of legal regulation. The comparative-legal method examined international experience in regulating emergency regimes, the practice of the European Court of Human Rights, and their implementation in Ukrainian legislation. The system-structural approach provided a comprehensive assessment of legal, organizational, and value aspects of public administration reform and helped determine the role of administrative law in ensuring state stability during wartime. Results. The study established that martial law led to a profound transformation of Ukraine's administrative-legal system, manifested in a shift in the logic of public governance, the strengthening of crisis procedures, and the growing importance of the principles of proportionality, legality, and the rule of law. The special administrative-legal regime of martial law is analyzed as a temporary, flexible, and adaptive model of regulation aimed at maintaining state stability during armed aggression. Its key features include temporality, procedural simplification, expanded discretionary powers under parliamentary and judicial control, heightened personal responsibility of officials, and the need to balance public interests with human rights. Particular attention is given to digitalization, electronic administrative procedures, and technological innovations that sustain the efficiency of public authorities. The competence-based model of public service and the principles of good governance are emphasized as factors enhancing decision-making quality and public trust during wartime. Conclusions. Administrative law under martial law functions as a crisis-adaptive model of legal regulation oriented toward efficiency, legal certainty, and human-centeredness. Its transformation during wartime ensures the preservation of democratic principles' effectiveness while forming the institutional foundation for post-war renewal of Ukrainian statehood on European principles of good governance and the rule of law.*

Key words: *rule of law, good governance, discretionary powers, digitalization, competence-based model, crisis administration.*

Дата першого надходження рукопису до видання: 30.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ, ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Мета. Метою статті є комплексне дослідження сутності правового режиму воєнного стану в Україні та аналіз його впливу на діяльність ключових суб'єктів сектору безпеки й оборони – Збройних Сил України (далі – ЗСУ), Національної гвардії України (далі – НГУ) та правоохоронних органів. У роботі зроблено акцент на нормативно-правовому підґрунті введення воєнного стану, його практичному функціонуванні в умовах збройної агресії, а також на особливостях реалізації повноважень військових і правоохоронних структур у кризових умовах. **Методи.** Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціальні методи пізнання. Використано формально-юридичний метод для аналізу Конституції України, Законів «Про правовий режим воєнного стану», «Про Національну гвардію України», «Про національну поліцію» та інших актів. Системно-структурний метод дав змогу розкрити взаємодію органів державної влади, військового командування та правоохоронних інституцій у період воєнного стану. Порівняльно-правовий метод застосовано для зіставлення української моделі з міжнародними стандартами та практикою демократичних країн. Метод кейс-стаді дав змогу узагальнити конкретний досвід функціонування ЗСУ, НГУ та поліції у період повномасштабної війни. **Результати.** Встановлено, що воєнний стан забезпечив ефективну мобілізацію ресурсів держави, створив умови для єдиного керівництва сектором оборони та підвищив роль військових адміністрацій. Збройні Сили України набули провідного значення в координації всіх сил оборони, Національна гвардія інтегрувалася у військові операції, зберігаючи водночас правоохоронні функції, а поліція та Служба безпеки України отримали розширені повноваження для підтримання внутрішньої безпеки. Водночас виявлено проблемні аспекти: потребу у вдосконаленні законодавчої бази, уникненні дублювання функцій між силовими структурами, а також забезпеченні балансу між безпекою та дотриманням прав людини. **Висновки.** Досвід воєнного стану підтвердив його значення як інструменту консолідації суспільства та держави в період війни. Українська модель загалом відповідає міжнародним стандартам, проте потребує подальших реформ для підвищення ефективності та законності діяльності суб'єктів сектору безпеки. Результати дослідження мають важливе значення для майбутнього відновлення мирного правопорядку та вдосконалення правової системи України.

Ключові слова: конституційний правовий режим, надзвичайні правові інструменти, сектор безпеки і оборони, гарантії прав і свобод людини, міжвідомча координація, мобілізаційні заходи, громадська безпека, правові обмеження в умовах війни, міжнародні стандарти безпеки, діяльність військових формувань.

Бабарицький Олександр,

кандидат економічних наук,
заступник начальника
інституту з навчальної
та наукової роботи –
начальник навчального
відділення
Військово-юридичного
інституту Національного
юридичного
університету імені
Ярослава Мудрого,
полковник
<https://orcid.org/0000-0002-1690-1837>

Іващенко Сергій,

доцент кафедри права
Національної безпеки
та правової роботи
Військово-юридичного
інституту Національного
юридичного
університету імені
Ярослава Мудрого,
полковник
<https://orcid.org/0000-0001-6846-7422>

1. Вступ

Сучасна Україна вперше в новітній історії зіткнулася з тривалим повномасштабним застосуванням режиму воєнного стану, запровадженим у відповідь на військову агресію Російської Федерації 24 лютого 2022 року. Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в державі або окремих місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки для незалежності чи територіальної цілісності України. Його запровадження має на меті забезпечити консолідацію зусиль державного апарату для оборони країни, передбачає надання органам влади та військовому командуванню додаткових повноважень, а також можливе тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод. Наукова новизна дослідження обумовлена безпрецедентним масштабом і тривалістю воєнного стану в Україні, що висвітлює низку проблемних питань правового регулювання та практики реалізації такого режиму в умовах сучасної війни. З'явилися нові законодавчі ініціативи щодо діяльності сил безпеки й оборони, які потребують комплексного аналізу з позицій адміністративного права. Досвід воєнного стану також становить інтерес у порівняльно-правовому аспекті з огляду на міжнародні стандарти та практики забезпечення правопорядку в надзвичайних ситуаціях.

Метою роботи є розкриття сутності правового режиму воєнного стану в Україні та оцінка його впливу на діяльність основних суб'єктів сектору безпеки й оборони: Збройних Сил України, Національної гвардії України та правоохоронних органів (зокрема, Національної поліції, Служби безпеки України та ін.). Для досягнення цієї мети поставлено такі завдання: 1) проаналізувати нормативно-правову базу, що регулює введення та функціонування режиму воєнного стану, визначити його основні заходи та обмеження; 2) дослідити організаційно-правові зміни у структурі та функціонуванні ЗСУ, НГУ та ключових правоохоронних органів в умовах воєнного стану, включно зі змінами в повноваженнях, порядку діяльності, підпорядкуванні та координації між ними; 3) виявити особливості правового регулювання в умовах воєнного стану, зокрема щодо здійснення владних повноважень органами державної влади, забезпечення законності, гарантій прав і свобод, а також основні практичні виклики та проблеми реалізації наданих повноважень;

Методи дослідження. Методологічною основою роботи є загальнонаукові та спеціальні методи пізнання публічно-правових явищ. Застосовано формально-юридичний метод для аналізу законодавства України про воєнний стан і суміжних нормативних актів; системно-структурний метод – для розгляду системи суб'єктів, задіяних у реалізації режиму воєнного стану, та їх взаємодії; порівняльно-правовий метод – для зіставлення правового регулювання воєнного стану в Україні з правовими механізмами надзвичайних режимів інших держав і міжнародними стандартами; метод кейс-стаді – для узагальнення практичного досвіду діяльності військових формувань і правоохоронних органів у період війни

2. Сутність правового режиму воєнного стану

В Україні правовий режим воєнного стану має конституційне підґрунтя та детальну регламентацію в окремому законі. Конституція України уповноважує Президента запроваджувати воєнний стан із подальшим затвердженням Верховною Радою, а також дозволяє встановлення окремих обмежень прав і свобод у період дії воєнного чи надзвичайного стану (Конституція України, 1996).

Основним нормативним актом є Закон України «Про правовий режим воєнного стану», який визначає зміст цього режиму, порядок його введення та припинення, правові наслідки й особливості діяльності органів влади у воєнний час. Закон містить дефініцію воєнного стану як особливого правового режиму, що вводиться в Україні або в окремих місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки для незалежності держави або її територіальної цілісності, та надає відповідним органам державної влади, військовому командуванню й органам місцевого самоврядування необхідні повноваження для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки. Відповідно до закону, рішення про введення воєнного стану ухвалюється РНБО та вводиться в дію указом Президента, який протягом двох днів затверджується парламентом. Указ Президента про введення воєнного стану визначає територію, на яку поширюється режим, час запровадження і перелік конституційних прав і свобод, тимчасово обмежених, а також строк дії цих обмежень (ЗУ «Про правовий режим воєнного стану», 2015).

Воєнний стан характеризується впровадженням комплексу правових заходів, спрямованих на мобілізацію ресурсів держави для відсічі збройній агресії та підтримання правопорядку. Закон містить розгорнутий перелік таких заходів. Зокрема, військове командування спільно з військовими адміністраціями (у разі їх утворення) може запроваджувати комендантську годину (заборону перебування на вулицях у визначений час без спеціальних перепусток), особливий режим в'їзду / виїзду й обмеження свободи пересування громадян і транспорту, перевірку документів і огляд речей, транспорту та навіть житла громадян в умовах воєнного стану. Можуть заборонятися масові зібрання і страйки, діяльність політичних партій чи громадських об'єднань, якщо вона загрожує суверенітету чи безпеці держави. Установлюється посилені

охорона стратегічних об'єктів, може запроваджуватися трудова повинність для працездатних осіб, не залучених до оборонної сфери, з метою виконання робіт оборонного характеру. Держава отримує право примусово відчужувати або вилучати майно для потреб оборони з обов'язковим подальшим відшкодуванням його вартості; здійснювати евакуацію населення та матеріальних цінностей із небезпечних зон; запроваджувати нормоване постачання населення основними продуктами й товарами тощо. Також окремі заходи спрямовані на забезпечення режиму інформаційної безпеки: військові адміністрації можуть регулювати роботу телекомунікацій, ЗМІ, використати медіаресурси для потреб оборони, забороняти роботу аматорських радіопередавачів і поширення інформації через інтернет. Отже, воєнний стан фактично зумовлює тимчасову трансформацію публічної влади – значне розширення виконавчих і військово-командних повноважень та *тимчасове обмеження окремих прав громадян* (свободи пересування, зборів, приватності тощо), що вважається необхідним для виживання держави в критичний період (ЗУ «Про правовий режим воєнного стану», 2015).

У межах воєнного стану створюється особливий режим управління, який поєднує військові та цивільні елементи. Відповідно до Закону, функції управління в період воєнного стану покладаються на військове командування й утворені військові адміністрації. Військовим командуванням виступають Генеральний штаб ЗСУ, інші органи військового управління, командири військових частин – вони отримують широкі повноваження щодо реалізації заходів воєнного стану (ЗУ «Про правовий режим воєнного стану», 2015).

Рішенням РНБО, введеним указом Президента, до здійснення завдань воєнного стану можуть залучатися всі визначені законом військові формування спільно з правоохоронними органами, згідно зі своїм призначенням. Для управління на місцях можуть створюватися військові адміністрації – тимчасові органи, що беруть на себе повноваження місцевих державних адміністрацій та/або органів місцевого самоврядування. Військові адміністрації очолюються військовими комендантами або призначеними керівниками і діють у співпраці з військовим командуванням. Вони вповноважені запроваджувати заходи режиму на території відповідних областей, районів чи громад, забезпечувати громадський порядок, цивільний захист, виконувати розпорядження військового командування. Важливо, що на період воєнного стану не припиняються повноваження ключових органів влади – Конституція і закон забороняють розпуск Верховної Ради, припинення повноважень Президента, Уряду, судів та інших органів (ЗУ «Про правовий режим воєнного стану», 2015). Натомість їхня діяльність продовжується з урахуванням особливостей воєнного часу: парламент може працювати без скликання чергових сесій, якщо строк повноважень спливає – він автоматично продовжується до першого засідання новообраної Ради після скасування воєнного стану; не проводяться вибори та референдуми, а керівники виконавчої влади отримують

додаткові інструменти для оперативного прийняття рішень. Підтримання законності та контроль за діяльністю військового командування й органів влади в цих умовах здійснюються Верховною Радою (через парламентські комітети, омбудсмена тощо), а також Генеральною прокуратурою та іншими уповноваженими структурами (ЗУ «Про правовий режим воєнного стану», 2015). Закон прямо визначає, що запровадження воєнного стану не може бути використане для узурпації влади чи порушення конституційних прав – це є гарантією від зловживань надзвичайними повноваженнями (ЗУ «Про правовий режим воєнного стану», 2015).

Таким чином, правовий режим воєнного стану в Україні становить цілісну систему правових норм і організаційних заходів, покликаних забезпечити максимальну мобілізацію державного апарату та суспільства для протидії військовій агресії. Він докорінно змінює баланс «нормального» функціонування державних інституцій, тимчасово розширюючи владні повноваження військових і правоохоронних органів, але водночас встановлює межі й умови такого розширення, спираючись на конституційні принципи. Наступні розділи детальніше розкривають вплив воєнного стану на конкретних суб'єктів – Збройні Сили, Національну гвардію та правоохоронні органи.

3. Вплив воєнного стану на Збройні Сили України

ЗСУ відіграють центральну роль у забезпеченні оборони держави, а в умовах воєнного стану їх значення й навантаження зростають багаторазово. Введення воєнного стану фактично означає перехід країни на воєнний лад, де ЗСУ разом з іншими військовими формуваннями становлять основу сил оборони. Організаційні зміни. Згідно із законом, у разі воєнного стану Генеральний штаб ЗСУ набуває розширених повноважень з координації усіх складових сил оборони. Генштаб бере участь у підготовці планів оборони, здійснює стратегічне керівництво військами, координує залучення інших формувань (НГУ, прикордонників, СБУ тощо) до виконання завдань оборони. Президент як Верховний Головнокомандувач через Ставку Верховного Головнокомандування (яка була створена в лютому 2022 р.) ухвалює ключові рішення щодо військових операцій і ресурсів. Таким чином, встановлюється режим єдиного керівництва обороною, де ЗСУ є головним виконавчим елементом (ЗУ «Про правовий режим воєнного стану», 2015).

Одночасно із запровадженням воєнного стану 24.02.2022 було оголошено загальну мобілізацію, що дало можливість значно збільшити чисельність ЗСУ резервістами та новобранцями. У перші місяці війни чисельність ЗСУ зросла до кількох сот тисяч осіб, було сформовано нові бойові бригади, розгорнуто Сили територіальної оборони як окремий рід військ (ЗУ «Про основи національного спротиву», 2021). Територіальна оборона, раніше планована як локальний резерв, у бойових умовах інтегрована до загальної структури ЗСУ й виконує завдання із захисту конкретних областей, боротьби з диверсійними групами тощо. Мобілізація також торкнулася військово-промислового комплексу й економіки:

підприємства переведено на воєнні рейки, запроваджено пріоритетне постачання армії (ЗУ «Про правовий режим воєнного стану», 2015).

У воєнний час низка правових норм, що регулюють діяльність Збройних Сил, набувають особливої дії. По-перше, посилюється дія військового законодавства, зокрема дисциплінарних статутів і норм військового кримінального права. У 2022–2023 рр. були внесені зміни до Кримінального кодексу України щодо воєнних злочинів та військових правопорушень, посилено відповідальність за дезертирство, непокору, мародерство тощо (Кримінальний кодекс України, 2001). Це спрямовано на зміцнення військової дисципліни та законності в армії під час бойових дій. По-друге, цивільний контроль над військом зазнає певних змін: парламентський контроль зберігається (діє профільний Комітет ВР з питань нацбезпеки, оборони та розвідки), але в умовах воєнного стану акцент зміщується на оперативність управління, багато рішень приймаються в секретному режимі через військове командування. Громадський контроль також обмежений із міркувань безпеки.

ЗСУ у період воєнного стану виконують масштабний спектр завдань – від ведення стратегічних і тактичних бойових дій на фронті до протиповітряної оборони, захисту критичної інфраструктури, участі в ліквідації наслідків обстрілів, надання допомоги цивільному населенню. Значно посилюється взаємодія ЗСУ з іншими силовими структурами.

Проте виникають і проблеми. На початковому етапі спостерігалися випадки дублювання функцій чи неузгодженості між військовим командуванням та цивільною владою на місцях, що потребувало кращого нормативного врегулювання роботи військових адміністрацій. Іншим викликом стало дотримання прав військовослужбовців: через інтенсивність бойових дій складно вчасно надавати відпустки, забезпечувати ротації, що впливає на моральний стан. Держава шукає баланс між максимальною боєздатністю армії та соціальним захистом військових (прийнято ряд актів про підвищення грошового забезпечення, статус ветеранів, страхові гарантії тощо).

Україна, вводячи воєнний стан, офіційно повідомила Генерального секретаря ООН та міжнародні організації про тимчасове обмеження окремих зобов'язань за міжнародними договорами (згідно зі ст. 25 Закону ЗУ «Про правовий режим воєнного стану», 2015, та вимогами ст. 4 «Міжнародного пакту про громадянські і політичні права»). Водночас Збройні Сили України продовжують керуватися нормами міжнародного гуманітарного права (Женевських конвенцій) під час воєнних дій. Попри екстремальні умови, Україна декларує відданість принципу верховенства права: тяжкі злочини, вчинені військовослужбовцями, розслідуються (за участі ДБР, прокуратури), здійснюється моніторинг дотримання прав людини (офіс Омбудсмена проводить перевірки, працюють правозахисні групи).

Отже, Збройні Сили України під час воєнного стану діють у режимі максимальної мобілізації та концентрації ресурсів для захисту держави,

але у правовому полі, визначеному як національним законодавством, так і міжнародними зобов'язаннями України.

4. Національна гвардія України в умовах воєнного стану

НГУ є військовим формуванням з правоохоронними функціями, що організаційно входить до системи Міністерства внутрішніх справ. У мирний час НГУ виконує завдання з охорони громадського порядку, важливих державних об'єктів, спеціальні поліцейські функції, охорону дипломатичних представництв тощо. З початком воєнного стану пріоритети діяльності НГУ значно змінилися. Закон України «Про Національну гвардію України» та інші нормативні акти передбачають особливий режим використання НГУ під час війни. Зокрема, із запровадженням воєнного стану підрозділи НГУ негайно приводяться в бойову готовність для виконання завдань з оборони держави. Найважливіша зміна – оперативне підпорядкування НГУ військовому командуванню ЗСУ: відповідно до встановленого порядку, на період воєнного часу більшість частин і підрозділів НГУ переходять під пряме підпорядкування Головнокомандувачу ЗСУ для виконання спільних бойових завдань. Винятком є хіба що окремі частини, які продовжують виконувати свої специфічні функції (конвоювання ув'язнених, охорона дипломатичних місій та ін.), залишаючись під контролем МВС. Таким чином, у складі Сил оборони України НГУ поряд із ЗСУ, ДПСУ й іншими формуваннями становить важливу компоненту загальної оборонної структури держави (ЗУ «Про національну безпеку України», 2018).

В умовах воєнного стану права й обов'язки НГУ значно розширюються порівняно з мирним часом. Фактично НГУ виконує подвійний функціонал: 1) участь у воєнних (бойових) діях проти зовнішнього агресора спільно із ЗСУ; 2) підтримання правопорядку й безпеки в тилу, охорона важливих об'єктів, боротьба з диверсійно-розвідувальними групами, терористичними загрозами. Законодавчо це закріплено як через норми закону про НГУ, так і через тимчасові положення. За повідомленнями МВС, ще у 2022 році було проаналізовано досвід і підготовлено зміни до закону про НГУ (Коментар МВС щодо змін до закону про Нацгвардію, проєкт № 10311), спрямовані на деталізацію та впорядкування вже наявних повноважень гвардійців під час війни. Зокрема, підкреслюється, що НГУ як раніше, так і тепер має право застосовувати фізичну силу, спеціальні засоби, вогнепальну зброю, військову техніку для виконання покладених завдань; зупиняти й оглядати транспортні засоби, тобто по суті виконувати ті ж поліцейсько-військові функції, але в умовах бойової обстановки ширше та сміливіше. На практиці військовослужбовці НГУ спільно з поліцією несуть службу на блокпостах, здійснюють перевірку документів громадян, обшуки підозрілих осіб, вилучення зброї чи боєприпасів – і такі їхні права під час воєнного стану значно посилені законодавчо.

Наприклад, згідно із законодавчими змінами, НГУ може більш вільно обмежувати пересування осіб у зонах ведення бойових дій чи на прилеглих територіях, проводити комендантські патрулі, здійснювати затримання порушників комендантської години та передавати їх компетентним органам.

Таким чином, межа між традиційною сферою НГУ (громадський порядок) і функціями ЗСУ (безпосередній збройний захист) фактично стирається: Нацгвардія інтегрується в загальний оборонний потенціал, залишаючись водночас силою правопорядку.

Підрозділи оперативного призначення НГУ з перших днів широкомасштабної війни були залучені на найбільш загрозливих напрямках фронту – гвардійські бригади разом із регулярною армією обороняли Київ у лютому – березні 2022 р., стримували наступ на Харківщині, виконували роль штурмових підрозділів під час контрнаступальних операцій. НГУ має у своєму складі бригади швидкого реагування, спецпідрозділи («Омега», «Вега», полк «Азов» тощо), які стали ключовими учасниками бойових дій. Таким чином, воєнний стан посилює військову складову діяльності НГУ – гвардійці воюють пліч-о-пліч із ЗСУ, зазнають бойових втрат, відзначаються державними нагородами за воєнні заслуги. Одночасно із цим НГУ продовжує виконувати деякі суто правоохоронні завдання: забезпечення комендантського режиму у прифронтових містах, евакуацію цивільного населення з небезпечних зон, охорону таборів для військовополонених, конвоювання військових злочинців. Такий багатопрофільний режим роботи вимагає від НГУ гнучкості та високої координації з іншими органами. Статистика ілюструє масштаби: за даними МВС, щодоби в патрулюванні та несенні служби в тилі регіонах задіяні тисячі гвардійців, ще тисячі – безпосередньо на передовій. Внутрішньо були переглянуті плани бойової підготовки, збільшено обсяги навчання, у тому числі за участі іноземних інструкторів, щоб адаптувати вказані підрозділи до виконання чисто військових завдань (штурм укріплень, ведення оборонного бою, взаємодія з артилерією тощо).

Інтенсивне використання НГУ у війні виявило і деякі прогалини чинного законодавства щодо її статусу. Для їх усунення, як згадано вище, було розроблено законодавчі зміни. Законопроект № 10311 (станом на 2025 р. ухвалений у першому читанні) покликаний систематизувати повноваження НГУ, уникнути паралелізму з поліцією та армією, забезпечити чітке нормативне визначення застосування сили гвардійцями. Зокрема, пропонується в одному законі зосередити всі норми щодо порядку застосування фізичного впливу, зброї, спецзасобів бійцями НГУ (раніше ці питання регулювалися різними актами – Законом «Про Національну поліцію», статутом ВСП ЗСУ тощо). Окремий акцент – на праві НГУ припиняти масові заворушення в умовах воєнного стану: з огляду на ризики диверсій або внутрішньої дестабілізації гвардійці можуть отримати детальніші повноваження діяти проти груп порушників, навіть із використанням зброї (у суспільстві це питання дискусійне, щоб не допустити зловживань проти мирних протестів, тому законопроектом уточнюються межі такої силової дії). Загалом реформування НГУ під час війни відбувається в напрямі посилення її інституційної спроможності: збільшується чисельність особового складу (Верховна Рада окремо дозволила

збільшити граничну чисельність НГУ на період воєнного стану), покращується озброєння (гвардія отримує важку техніку, бронетранспортери, безпілотники), удосконалюється система управління. За оцінками експертів, Національна гвардія дедалі більше перетворюється на *універсальне* військово-поліцейське формування, здатне ефективно діяти як на фронті, так і в тилу.

Отже, воєнний стан суттєво вплинув на діяльність НГУ, зробивши її невід'ємною частиною оборонних зусиль країни. Попри підпорядкованість ЗСУ в бойових питаннях, Нацгвардія зберігає свої особливі функції, а її подвійний статус дозволяє гнучко реагувати на виклики як зовнішнього, так і внутрішнього характеру. Важливим є забезпечення належного нормативного підґрунтя для діяльності НГУ, щоб її бійці чітко знали межі своїх повноважень і діяли у правовому полі навіть за надзвичайних обставин.

5. Правоохоронні органи під час воєнного стану

Введення воєнного стану відобразилося на роботі всієї правоохоронної системи України, змусивши адаптувати пріоритети, процедури та інструменти діяльності поліції, органів досудового розслідування та безпеки. Ці органи, покликані забезпечувати внутрішню безпеку і правопорядок, у воєнний час зіткнулися зі зростанням навантаження та новими видами загроз (диверсії, мародерство, воєнні злочини тощо). Водночас держава надала правоохоронцям розширені повноваження для ефективного виконання їхніх завдань в умовах війни. Розглянемо вплив воєнного стану на ключові правоохоронні структури – Національну поліцію, Державне бюро розслідувань та Службу безпеки України (Лисько, Левченко, 2023).

НПУ як орган виконавчої влади, що забезпечує охорону правопорядку, у мирний час діє за чітко окресленими Законом «Про Національну поліцію» повноваженнями та під контролем суспільства. Проте початок війни вимагав надати поліції додаткові інструменти та гнучкість. Від березня 2022 р. до закону про поліцію внесено ряд змін, спрямованих на оптимізацію діяльності поліції під час воєнного стану. Зокрема, закон було доповнено новою статтею 15-1 (або ч. 4 ст. 8 за іншою нумерацією), яка закріпила, що в період воєнного стану поліція діє відповідно до свого призначення з урахуванням обмежень прав і свобод, визначених Конституцією та законом про воєнний стан. Це загальна норма-рамка, що легалізує особливий режим роботи поліції. Також прийнято тимчасовий Закон № 2108-IX (2022 р.) «Про оптимізацію діяльності поліції під час воєнного стану», який на період війни і 60 днів потому запровадив конкретні нововведення (ЗУ «Про Національну поліцію, 2015).

Законодавчі зміни значно розширили перелік повноважень поліцейських на час війни. Із внесенням поправок до ст. 23 Закону «Про Національну поліцію» поліцейські отримали нові права й обов'язки, яких не мали раніше або які були обмежені мирним часом. Зокрема, серед новацій:

– Поліція дістала право за письмовим запитом оперативно й безплатно отримувати від державних органів, підприємств і органів місцевого

самоврядування необхідну інформацію для виконання своїх завдань (у тому числі про військовополонених) у стислі строки – відповідь має надаватися протягом 3 діб (максимум 10 діб) Це підсилює аналітичні можливості поліції.

– Змінені правила носіння поліцейського жетону. Якщо раніше навіть оперативник у цивільному зобов'язаний був мати жетон при собі, то під час війни дозволено діяти без ідентифікаційного знака, якщо його наявність може розкрити агента або завадити таємним заходам. Також поліцейським дозволено не кріпити номери на шоломи та бронежилети під час бойових операцій. Це важливо для конспірації та безпеки самих правоохоронців у специфічних умовах.

– Знято частину обмежень на застосування заходів примусу. Якщо раніше поліція мала суворо діяти в межах передбачених випадків, дотримуватися принципу поступовості (спершу попередження, потім – мінімальна сила і лише в крайньому разі – вогнепальна зброя), то тепер закон дозволяє в умовах воєнного стану більш вільно застосовувати необхідні засоби. Поліцейський може використати і підручні засоби для відбиття нападу чи затримання правопорушника. Дозволено застосовувати примус до осіб, що беруть участь у збройній агресії, без врахування окремих обмежень, визначених законом, тобто без попередження, з нанесенням ударів спецзасобами в будь-яке місце, а також застосування зброї на ураження без попереджувального пострілу. Фактично такі норми урівнюють поліцейських у правах із військовими щодо застосування сили проти ворога.

– Поліції дозволено активно використовувати сучасні технічні прилади. Зокрема, прямо зазначено право застосовувати БпЛА для спостереження і протидії іншим дронам, використовувати прилади фіксації правопорушень (камери автофіксації), засоби виявлення радіаційних, хімічних загроз, алкотестери, а також спеціальне програмне забезпечення для розпізнавання обличч і номерів автомобілів. Ба більше, поліції надано право використовувати інформацію з приватних камер спостереження та інших пристроїв, які їй не належать. Це розширює спроможність поліції здійснювати моніторинг обстановки й розслідування.

– НПУ тепер може самостійно конвоювати осіб, узятих під варту чи засуджених (раніше це було компетенцією Військової служби правопорядку в ЗСУ або пенітенціарної служби). Також поліція може утримувати затриманих осіб в ізоляторах тимчасового тримання, якщо інші установи недоступні. Це пов'язано з евакуацією СІЗО із зон бойових дій – поліція бере на себе функцію охорони певного контингенту арештованих.

– Поліція отримала повноваження здійснювати розмінування оперативного характеру й техніко-криміналістичне забезпечення огляду місць подій після обстрілів. Раніше розмінуванням займалася лише Державна служба з надзвичайних ситуацій та військові сапери, тепер залучаються і поліцейські вибухотехніки – це розширює відповідні ресурси.

– Надано право поліції збирати біометричні дані (відбитки пальців тощо) у передбачених КПК випадках, тобто, наприклад, для ідентифікації осіб без документів, перевірки підозрюваних у співпраці з ворогом. В умовах масових переміщень осіб це актуально.

Розширення повноважень поліції та обмеження контролю породжують ризики зловживань, однак в Україні намагаються утримати поліцейську діяльність у рамках законності. Незалежні спостерігачі відзначають загалом адекватну роботу поліції в умовах війни, хоча є поодинокі повідомлення про перевищення сили чи порушення прав затриманих під час комендантської години. Для їх розгляду, як згадано, у внутрішній системі поліції залишено механізм службових розслідувань. Крім того, міжнародні організації (як-от Amnesty International) здійснюють моніторинг ситуації: у 2022 р. критично згадували про певні обмеження свободи слова та зібрань під час воєнного стану, але визнавали їх обґрунтованими воєнною необхідністю. Важливо, що деякі права громадян *не можуть обмежуватися навіть у війну*, про що неодноразово заявляла влада (Human Rights in Ukraine, 2022).

Отже, Національна поліція України під час воєнного стану зазнала суттєвої трансформації своїх функцій та інструментарію. Законодавчо їй надано ширші повноваження і спрощено процедури контролю з метою підвищення ефективності в надзвичайних умовах. Це дало можливість поліції краще реагувати на виклики війни – від внутрішніх загроз безпеці до допомоги військовим. Водночас держава зберігає механізми контролю й орієнтири на захист прав людини, розуміючи, що довіра суспільства до поліції є критичною навіть (а, можливо, особливо) під час війни.

Служба безпеки України (далі – СБУ) – основний орган державної безпеки і контррозвідки – у воєнний період опинилася на передньому краї боротьби як з внутрішніми загрозами, так і зі спецслужбами ворога. За законодавством, одним із завдань СБУ є сприяння забезпеченню режиму воєнного стану в разі його оголошення. З початком відкритої агресії СБУ фактично розгорнула тотальну контррозвідувальну діяльність по всій країні. Пріоритетами стали:

– виявлення і знешкодження диверсійно-розвідувальних груп (ДРГ) ворога, агентури, коригувальників вогню. За воєнний час СБУ затримала сотні агентів РФ, які передавали координати для ракетних ударів чи готували теракти в тилу;

– боротьба з колабораціонізмом і державної зрадою серед громадян України. СБУ відкрила тисячі проваджень за колабораціонізм (ст. 111-1 КК) щодо осіб, які співпрацювали з окупаційною владою: від пересічних громадян до колишніх мерів міст. Значна частина цих справ – заочні, але вони важливі з погляду принципової невідворотності покарання;

– контртерористичні заходи: у прифронтових областях СБУ спільно з поліцією та НГУ проводить «фільтраційні» заходи, перевіряючи населення на предмет причетності до незаконних збройних формувань чи диверсій;

– захист держаної таємниці та кібербезпека: підвищена увага до витоку інформації про ЗСУ, розслідування випадків розголошення військових відомостей (ЗУ «Про Службу безпеки України», 1992).

Важливо, що СБУ діє в межах своїх законних повноважень, тобто використовує весь арсенал, який їй і так наданий законами: контррозвідальні заходи, негласні слідчі дії, досудове слідство у справах про держзраду, тероризм, військові злочини (спільно з ДБР). Фактично, як зазначають аналітики, «СБУ діє в умовах воєнного стану, використовуючи всі свої повноваження для захисту України від зовнішньої та внутрішньої загрози». Ніяких надзвичайних нових прав їй не довелося надавати – її законодавчий «інструментарій» і так доволі широкий. Хіба що скасовано деякі обмеження: наприклад, як і поліція, СБУ тепер може здійснювати оперативні заходи без ризику надмірного громадського контролю (парламентський комітет з питань контролю за спецслужбами продовжує роботу, але його діяльність частково закрита на час війни).

У контексті війни діяльність СБУ завжди балансує на межі прав людини, адже багато її дій негласні. Національні правозахисні організації уважно стежать, щоб СБУ не виходила за межі закону. Були поодинокі скарги на жорстке поводження СБУ із затриманими колаборантами (особливо в перші дні війни з'являлися відео, де місцевих мародерів прив'язували до стовпів, хоча цим займалися радше добровольці тероборони, а не СБУ офіційно). Загалом у другий рік війни СБУ дещо реформувалася: було звільнено попереднього голову СБУ і низку керівників (липень 2022 р.) через провали в перші дні вторгнення; нове керівництво проводить чистку кадрів, паралельно лобіюється закон про реформу, що зменшить невластиві функції СБУ (як-от розслідування економічних злочинів) і зосередить на контррозвідці. Ці зміни відповідають євроінтеграційним вимогам і мають бути впроваджені навіть попри воєнний стан (Лисько, Левченко, 2023).

Служба безпеки України під час воєнного стану фактично є першою лінією оборони на внутрішньому фронті, зосереджуючи зусилля на нейтралізації ворожої агентури, захисті держави від внутрішніх підливних дій.

6. Висновки

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, слід зазначити, що правовий режим воєнного стану в Україні став визначальним чинником збереження державності, забезпечення оборони та мобілізації всіх національних ресурсів у період збройної агресії. Його впровадження дало можливість створити ефективну систему координації між Збройними Силами, Національною гвардією, правоохоронними органами й органами державної влади. Водночас держава зуміла зберегти фундаментальні демократичні інститути й дотримання базових прав людини, що засвідчує відповідність національної моделі міжнародним стандартам. Разом із тим практика застосування воєнного стану виявила низку проблемних аспектів, зокрема потребу у вдосконаленні законодавчої бази та налагодженні чіткішої взаємодії між суб'єктами сектору безпеки. Цей досвід

має бути врахований у подальшій правотворчій та інституційній діяльності, адже після завершення війни перед Україною постане завдання поступового повернення до мирного правопорядку та проведення комплексних реформ. Отже, воєнний стан довів свою ефективність як інструмент консолідації суспільства й водночас висунув нові виклики, подолання яких визначатиме подальший розвиток української державності та правової системи.

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. Законодавство України. Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/389-19>.
2. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.
3. Про Національну гвардію України : Закон України від 13.03.2014 № 876-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 17. Ст. 594.
4. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. Законодавство України. Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
5. Лисько Т. Д., Левченко А. С. Компетенція правоохоронних органів під час дії правового режиму воєнного стану. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2023. Вип. 2. С. 121–126.
6. Коломієць С. С., Баранов С. О. Повноваження поліції під час дії воєнного стану. *Стан та перспективи розвитку адміністративного права України : матеріали наук.-практ. конференції*. Харків : ХНУВС, 2022. С. 45–48.
7. Міністерство внутрішніх справ України. Коментар МВС щодо змін до закону про Нацгвардію (проект № 10311). *Прес-реліз МВС від 21.03.2025*.
8. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. Офіційне інтернет-представництво Президента України. Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.
9. Годлевський С. О. Теоретико-правовий аналіз дії права під час воєнного стану в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2023. Вип. 72. С. 112–116.

References:

1. Verkhovna Rada of Ukraine (2015, May 12). Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu: Zakon Ukrainy vid 12.05.2015 № 389-VIII [On the legal regime of martial law: Law of Ukraine of May 12, 2015 No. 389-VIII]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/389-19>.
2. Verkhovna Rada of Ukraine (2018, June 21). Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 21.06.2018 № 2469-VIII [On the national security of Ukraine: Law of Ukraine of June 21, 2018 No. 2469-VIII]. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, 31, 241.
3. Verkhovna Rada of Ukraine (2014, March 13). Pro Natsionalnu hvardiiu Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 13.03.2014 № 876-VII [On the National Guard of Ukraine: Law of Ukraine of March 13, 2014 No. 876-VII]. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, 17, 594.
4. Verkhovna Rada of Ukraine (2015, July 2). Pro Natsionalnu politsiuu: Zakon Ukrainy vid 02.07.2015 № 580-VIII [On the National Police: Law of Ukraine of July 2, 2015 No. 580-VIII]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
5. Lysko, T. D., & Levchenko, A. S. (2023). Kompetentsiia pravookhoronnykh orhaniv pid chas dii pravovoho rezhymu voiennoho stanu [Competence of law enforcement agencies under

the legal regime of martial law]. *Dnipro Scientific Journal of Public Administration, Psychology, Law*, (2), 121–126.

6. Kolomiiets, S. S., & Baranov, S. O. (2022). *Povnovazhennia politsii pid chas dii voiennoho stanu* [Powers of the police during martial law]. In *Stan ta perspektyvy rozvytku administratyvnoho prava Ukrainy: Proceedings of the Scientific and Practical Conference* (pp. 45–48). Kharkiv: KhNUVS.

7. Ministry of Internal Affairs of Ukraine (2025, March 21). *Komentar MVS shchodo zmin do zakonu pro NatsHvardiui (proiekt № 10311)* [MIA comment on amendments to the law on the National Guard (draft No. 10311)]. *Press release*.

8. President of Ukraine (2022, February 24). *Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini: Ukaz Prezydenta Ukrainy № 64/2022* [Decree of the President of Ukraine “On the introduction of martial law in Ukraine” No. 64/2022]. Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.

9. Hodlevskyi, S. O. (2023). *Teoretyko-pravovyi analiz dii prava pid chas voiennoho stanu v Ukraini* [Theoretical and legal analysis of the operation of law during martial law in Ukraine]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Law Series*, (72), 112–11.

LEGAL REGIME OF MARTIAL LAW AND ITS IMPACT ON THE FUNCTIONING OF LAW ENFORCEMENT AGENCIES, ARMED FORCES OF UKRAINE AND NATIONAL GUARD OF UKRAINE

Oleksandr Babarytskyi,

PhD in Economics,

Deputy Head of the Institute for Educational and Scientific Work –

Head of the Educational Department

Military Law Institute of Yaroslav Mudryi National Law University, Colonel

<http://orcid.org/0000-0002-1690-1837>

Serhii Ivashchenko,

Associate Professor at the Department of National Security Law and Legal Work

Military Law Institute of the Yaroslav Mudryi National Law University, Colonel

<http://orcid.org/0000-0001-6846-7422>

Purpose. *The purpose of the article is to conduct a comprehensive study of the essence of the legal regime of martial law in Ukraine and to analyse its impact on the activities of key actors in the security and defence sector – the Armed Forces of Ukraine, the National Guard of Ukraine, and law enforcement agencies. The work focuses on the regulatory and legal basis for the introduction of martial law, its practical functioning in conditions of armed aggression, as well as the peculiarities of the implementation of the powers of military and law enforcement structures in crisis conditions. Methods. The methodological basis of the study consists of general scientific and special methods of cognition. A formal legal method was used to analyse the Constitution of Ukraine, the laws ‘On the Legal Regime of Martial Law’, ‘On the National Guard of Ukraine’, ‘On the National Police’ and other acts. A systemic-structural method made it possible to reveal the interaction between state authorities, military command and law enforcement institutions during martial law. The comparative legal method was used to compare the Ukrainian model with international standards and practices in democratic countries. The case study method made it possible to generalise the specific experience of the functioning of the Armed Forces, the National Guard and the police during a full-scale war. Results. It was established that martial law ensured*

the effective mobilisation of state resources, created conditions for unified leadership of the defence sector and increased the role of military administrations. The Armed Forces of Ukraine gained a leading role in coordinating all defence forces, the National Guard was integrated into military operations while retaining its law enforcement functions, and the police and Security Service of Ukraine were given expanded powers to maintain internal security. At the same time, some issues have been identified: the need to improve the legislative framework, avoid duplication of functions between security agencies, and ensure a balance between security and respect for human rights. Conclusions. The experience of martial law has confirmed its importance as a tool for consolidating society and the state in times of war. The Ukrainian model generally complies with international standards, but requires further reforms to improve the effectiveness and legitimacy of the activities of security sector actors. The results of the study are important for the future restoration of peaceful law and order and the improvement of Ukraine's legal system.

Key words: *constitutional legal regime, extraordinary legal instruments, security and defense sector, guarantees of human rights and freedoms, interagency coordination, mobilization measures, public security, legal restrictions in wartime, international security standards, activities of military formations.*

Дата першого надходження рукопису до видання: 23.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 20.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025

АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНЕ ПРАВО В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Дослідження присвячене аналізу адміністративно-деліктного права як інструменту забезпечення безпеки держави в умовах воєнного стану. Адміністративно-деліктне право, як підгалузь адміністративного права, регулює суспільні відносини, пов'язані з вчиненням адміністративних правопорушень та застосуванням заходів відповідальності, спрямованих на захист громадського порядку, прав і свобод громадян, а також функціонування державних інститутів у кризових умовах. Актуальність теми зумовлена необхідністю адаптації правових механізмів до викликів воєнного часу, зокрема щодо прикордонної безпеки, інформаційної сфери та громадського порядку, з урахуванням конституційних принципів захисту прав людини та пропорційності обмежень. **Метою** дослідження є аналіз загально-теоретичних засад адміністративно-деліктного права, огляд наукових розробок у цій сфері й оцінка організаційно-правових механізмів забезпечення державної безпеки. Об'єктом дослідження виступають адміністративно-деліктні відносини в системі національної безпеки, а предметом – нормативно-правові акти та доктринальні підходи, що їх регулюють. **Методологія** базується на системному аналізі законодавства, наукових праць та практики застосування норм. У дослідженні розглянуто наукові підходи до адміністративно-деліктного права, зокрема роботи О. В. Панасюк, І. О. Кравченка, О. О. Заярного, О. М. Миколенка, С. О. Лисенка, В. В. Савіцької, О. М. Пилип'юк, В. К. Колпакова та інших, які акцентують на проблемах застарілості Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП), розпорошеності норм і необхідності реформ для узгодженості з європейськими стандартами. Теоретичні засади передбачають принципи законності, пропорційності, гуманізму, невідворотності відповідальності та презумпції невинуватості, а також функції права: каральну, превентивну, виховну та правозахисну. У воєнний час особлива увага приділяється превентивній функції та адаптації до надзвичайних умов, зокрема через введення спеціальних норм (глава 13-Б КУпАП). Організаційно-правові механізми охоплюють систему суб'єктів (МВС, СБУ, Державна прикордонна служба, суди, військові адміністрації), процедури (складання протоколів, розгляд справ, оскарження) та інструменти (адміністративний примус, перевірки, комендантська година). Окремо розглянуто механізми у сферах прикордонної безпеки (ст. 202–204 КУпАП), інформаційної безпеки (ст. 212-3 КУпАП) та громадського порядку (ст. 173–185 КУпАП), з акцентом на посилення санкцій і спрощення процедур у воєнний час. Визначено проблеми: дублювання компетенцій, неузгодженість норм, ризик зловживань обмеженнями, що потребують реформ, зокрема прийняття нового Кодексу про адміністративні проступки (проект № 11386, 2024). У **висновках** підкреслено ключову роль адміністративно-деліктного права в забезпеченні безпеки держави, необхідність систематизації норм, адаптації до європейських стандартів та балансу між безпекою та правами людини. **Рекомендації** включають: прийняття нового кодексу, розширення повноважень суб'єктів, удосконалення трискладового тесту, навчання посадових осіб, інтеграцію європейського досвіду, посилення координації між органами влади та розробку національної моделі суспільної безпеки.

Ключові слова: адміністративно-деліктне право, національна безпека, воєнний стан, прикордонна безпека, інформаційна безпека, громадський порядок, реформи законодавства.

Константинов Сергій,

*доктор юридичних наук,
професор,
професор кафедри
загальноправових
дисциплін*

*Навчально-наукового
гуманітарного інституту
Національної академії
Служби безпеки
України*

<https://orcid.org/0000-0003-1192-2345>

kadmnaiau@ukr.net

1. Вступ

Адміністративно-деліктне право, як підгалузь адміністративного права, регулює суспільні відносини, пов'язані з вчиненням адміністративних деліктів та застосуванням заходів відповідальності. Воно спрямоване на захист громадського порядку, прав і свобод громадян, а також на забезпечення стабільного функціонування державних інститутів у кризових умовах, зокрема під час воєнного стану.

Історичний розвиток адміністративно-деліктного права в Україні бере початок від радянського законодавства, проте з 1991 року воно еволюціонувало в напрямі інтеграції європейських стандартів, особливо після ратифікації Європейської конвенції з прав людини в 1997 році. Починаючи з 2014 року, в умовах гібридної війни, та з 2022 року, в умовах повномасштабного воєнного конфлікту, роль цієї підгалузі значно зросла, оскільки вона стала інструментом протидії загрозам національній безпеці, як-от порушення прикордонного режиму, поширення дезінформації та дестабілізація громадського порядку.

Актуальність теми обумовлена необхідністю адаптації правових механізмів до умов воєнного стану, коли загрози національній безпеці вимагають посиленого регулювання норм, що стосуються прикордонної, інформаційної безпеки та громадського порядку. Відповідно до статті 3 Конституції України, права і свободи людини визнаються найвищою цінністю, а держава зобов'язана забезпечувати їх захист, у тому числі через адміністративні інструменти. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII передбачає пропорційні обмеження прав, які не повинні порушувати принципи законності, пропорційності та необхідності. Наприклад, Указом Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року введено воєнний стан, що розширило повноваження органів влади для забезпечення безпеки з обов'язковим дотриманням прав людини. Глобальні виклики, зокрема інформаційна війна й кіберзагрози, посилюють актуальність теми, оскільки адміністративно-деліктне право сприяє балансу між державною безпекою та індивідуальними правами.

Метою дослідження є аналіз загально-теоретичних засад адміністративно-деліктного права у воєнний час, огляд наукових розробок у цьому напрямі та вивчення організаційно-правових механізмів забезпечення державної безпеки. Об'єктом дослідження є адміністративно-деліктні відносини в системі національної безпеки, предметом – нормативно-правові акти та доктринальні підходи, що регулюють ці відносини. Методологія базується на системному аналізі законодавства, наукових праць і практики застосування норм.

2. Стан дослідження проблеми

Дослідження адміністративно-деліктного права в контексті забезпечення державної безпеки активно розвиваються в Україні, особливо з 2014 року в умовах гібридної війни та з 2022 року – в умовах повномасштабного воєнного конфлікту. Доктрина адміністративно-деліктного права ґрунтується на працях радянських і пострадянських вчених, проте сучасні автори акцентують увагу на адаптації до європейських стандартів та умов воєнного стану. Значний внесок у розвиток теорії зроблено такими вченими, як В. К. Колпаков, О. М. Бандурка, Ю. П. Битяк, які аналізують еволюцію права від радянських норм до сучасних реформ (Колпаков, 2023).

Одним із ключових досліджень є дисертаційна робота О. В. Панасюк «Адміністративно-деліктне право України: теоретичні питання розвитку та реформування», де аналізується структура права як підгалузі адміністративного з акцентом на загальну, особливу та процедурну частини (Панасюк, 2021). Автор ідентифікує проблеми еклектичності норм та обґрунтовує необхідність систематизації для ефективного застосування в кризових ситуаціях, пропонуючи реформу Кодексу про адміністративні проступки.

У сфері прикордонної безпеки значним є дослідження І. О. Кравченка, який характеризує систему нормативно-правових актів для виявлення та припинення правопорушень, включно з Кодексом України про адміністративні правопорушення (КУпАП) та спеціальними законами, а саме «Про державний кордон України» (Кравченко, 2020). Автор наголошує на розпорошеності законодавства, що ускладнює забезпечення безпеки в умовах загроз, і пропонує консолідацію норм для підвищення ефективності.

О. О. Заярний у роботі «Концептуальна природа та види об'єкта адміністративних інформаційних правопорушень» розглядає роль деліктного права в інформаційній сфері, пропонуючи класифікацію правопорушень та їх зв'язок з національною безпекою (Заярний, 2015). Це дослідження актуальне для воєнного часу, коли дезінформація виступає як інструмент гібридної агресії, з рекомендаціями щодо посилення санкцій за поширення фейків.

Аналіз сучасних реформ представлено в роботі О. М. Миколенка, де обговорюється оновлення КУпАП, включно з введенням глави про військові адміністративні правопорушення з 2015 року (Миколенко, 2021). Автор підкреслює мілітаризацію суспільства та потребу в адаптації процедур до особливого періоду з акцентом на автоматизацію фіксації порушень.

С. О. Лисенко досліджує адміністративно-деліктне право щодо інформаційної безпеки підприємств, класифікуючи суб'єктів та правопорушення, і пропонує розширення повноважень для фіксації деліктів (Лисенко, 2019). У воєнний час це стосується захисту критичної інфраструктури з рекомендаціями щодо інтеграції з кібербезпекою.

В. В. Савіцька у статті «Актуальні питання адміністративно-деліктного права України» аналізує реформування КУпАП, підкреслюючи невідповідність радянських норм сучасним реаліям і необхідність нового кодексу (Савіцька, 2024). Автор обговорює проблеми дублювання норм і пропонує уніфікацію.

О. М. Пилип'юк фокусується на доступі до публічної інформації в умовах воєнного стану, аналізуючи обмеження та процедури з акцентом на трискладовий тест пропорційності (Пилип'юк, 2023). Це дослідження стосується балансу між безпекою та прозорістю з прикладами з практики ЄСПЛ.

Додаткові дослідження включають монографію В. К. Колпакова «Адміністративне право та адміністративний процес України в умовах воєнного стану», де аналізуються загальні принципи адміністративного права, адаптовані до воєнного часу, з акцентом на деліктну відповідальність за порушення громадського порядку (Колпаков, 2023). Автор підкреслює роль принципів пропорційності та законності в застосуванні заходів примусу.

С. Ф. Константінов розглядає проблеми застосування норм КУпАП у сфері безпеки держави в умовах воєнного стану, наголошуючи на неузгодженості норм та необхідності реформ (Константінов, 2025).

П. В. Діхтієвський досліджує адміністративно-правові засоби забезпечення права на особисту недоторканність в умовах воєнного стану, класифікуючи такі механізми, як перевірка документів, комендантська година й обмеження пересування (Діхтієвський, 2022). Автор вказує на проблеми реалізації та потребу в подальших дослідженнях.

Загалом наукові праці вказують на проблеми: застарілий КУпАП, відсутність чітких визначень, необхідність інтеграції з європейським правом. У воєнний час акцент робиться на посиленні превентивної функції та адаптації до надзвичайних режимів з дискусіями про систему адміністративного права як поліномативну (Система адміністративного права України, 2025).

3. Виклад основного матеріалу

Адміністративно-деліктне правовизначається як підгалузь адміністративного права, що регулює деліктні відносини від вчинення правопорушення до застосування стягнень. Його структура охоплює загальну частину (завдання, принципи, підстави відповідальності), особливу частину (склади правопорушень за об'єктами посягання: громадський порядок, прикордонна безпека, інформаційна сфера) та процедурну частину (провадження у справах) (Панасюк, 2022). У воєнний час структура адаптується для посилення захисної функції з введенням спеціальних норм, як-от глава 13-Б КУпАП про військові адміністративні правопорушення, запроваджена у 2015 році для реагування

на мілітаризацію суспільства [4]. Теоретичні основи ґрунтуються на теорії природного права, верховенстві Конституції та стандартах ЄСПЛ з акцентом на єдність публічної влади та принципи доброго врядування (Колпаков, 2023).

Принципи адміністративно-деліктного права передбачають законність, невідворотність відповідальності, індивідуалізацію стягнень, гуманізм і презумпцію невинуватості. У воєнний час додається принцип пропорційності обмежень відповідно до Закону «Про правовий режим воєнного стану», де заходи мають бути обґрунтованими та тимчасовими. Функції права – каральна (застосування стягнень), превентивна (запобігання правопорушенням через загрозу санкцій), виховна (формування правосвідомості) та правозахисна (захист суспільних інтересів). У кризових умовах превентивна функція домінує, наприклад, через посилені санкції за порушення режиму світломаскування (ст. 185-10 КУпАП) чи комендантської години (Колпаков, 2023). Принципи також охоплюють рівність, прозорість та відповідальність, адаптовані для воєнного стану з метою запобігання зловживанням владою (Колпаков, 2023).

Предмет регулювання становлять адміністративні проступки – протиправні винні діяння з ознаками шкідливості, але без кримінальної небезпечності. Склад проступку включає об'єкт (суспільні відносини у сфері публічного управління, наприклад національна безпека), об'єктивну сторону (дія чи бездіяльність, як-от порушення прикордонного режиму), суб'єкт (фізичні чи юридичні особи, з урахуванням спеціальних суб'єктів, як-от військовослужбовці) та суб'єктивну сторону (вина у формі умислу чи необережності) (Актуальні проблеми адміністративно-деліктного права України, 2023). У воєнний час об'єкти посягань розширюються, охоплюючи інформаційну безпеку (поширення дезінформації) та оборонні відносини, де вина трактується ширше через загрози державі (Національна безпека України в умовах воєнного стану, 2024). Відмінність від кримінальних злочинів полягає у ступені суспільної небезпечності, а від дисциплінарних – у невідношенні до трудових відносин (Колпаков, 2023).

До джерел адміністративно-деліктного права належать Конституція України, КУпАП, спеціальні закони («Про державний кордон України», «Про інформацію», «Про національну безпеку України»). Проблеми джерел – розпорошеність норм (норми про відповідальність розкидані по понад 100 актах), застарілий КУпАП (прийнятий у 1984 р., з радянськими елементами), що не відповідає сучасним реаліям і потребує реформи для узгодженості зі ст. 92 Конституції (Бандурка, 2024). У воєнний час джерела доповнюються указами Президента та постановами КМУ, як-от постанова № 1456 від 29.12.2021 про перевірку документів для забезпечення безпеки (Організаційно-правові засади державного управління у галузі національної безпеки, 2020). Ієрархія джерел є пірамідальною з пріоритетом вищих норм, включно з міжнародними договорами та практикою Конституційного Суду (Колпаков, 2023).

Теоретичні засади також охоплюють класифікацію правопорушень: за об'єктом (проти держави, особи, власності), за суб'єктом (загальні, спеціальні), за формою вини. У воєнний час вводяться спеціальні класифікації, як-от правопорушення в умовах воєнного стану (ст. 210-1 КУпАП), з посиленими санкціями для захисту оборони (Організаційно-правові механізми забезпечення правового порядку у Збройних Силах). Доктрина підкреслює необхідність балансу між безпекою та правами людини, застосовуючи трискладовий тест: правомірність мети, необхідність заходів, пропорційність (Пилип'юк, 2023). Система адміністративного права є полінормативною, орієнтованою на захист прав людини [20].

Організаційно-правові механізми адміністративно-деліктного права стосуються системи суб'єктів, процедур та інструментів для виявлення, припинення й покарання правопорушень, спрямованих на забезпечення національної безпеки. Суб'єкти – органи виконавчої влади (МВС, СБУ, Державна прикордонна служба), суди, військові адміністрації та комендатури. У воєнний час їх повноваження розширюються, наприклад, створюються комендантські патрулі для контролю комендантської години (постанова КМУ № 573 від 08.07.2020) (Організаційно-правове забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану, 2023). Механізми охоплюють нормативне регулювання, організаційні заходи та правозастосовну практику з акцентом на координацію суб'єктів, зокрема військових адміністрацій та правоохоронних органів (Організаційно-правові засади державного управління у галузі національної безпеки, 2020).

У сфері прикордонної безпеки механізми базуються на КУпАП (ст. 202–204) та Законі «Про Державну прикордонну службу України». Вони передбачають складання протоколів, розгляд справ за місцем виявлення, особливі строки стягнень (скорочені до 3 місяців). У воєнний час – посилення контролю за перетинанням кордону, видворення іноземців за порушення режиму, перевірка документів та огляд речей (постанова КМУ № 1456) [2]. Штраф за незаконний перетин кордону (ст. 204-1 КУпАП) підвищується в умовах загрози з акцентом на превенцію шпигунства. Механізми передбачають технічні засоби та фото- / відеофіксацію з обов'язковою згодою на огляд житла (Діхтієвський, 2022).

Інформаційна безпека регулюється Законом «Про інформацію» та КУпАП (ст. 212-3 за порушення доступу). Механізми: обмеження доступу до таємної інформації під час воєнного стану, відстрочка запитів через бойові дії, застосування трискладового тесту (правомірність, шкода, суспільний інтерес) [3]. Суб'єкти – розпорядники інформації, Уповноважений ВРУ з прав людини. У воєнний час розширюється Звід відомостей про державну таємницю, вводяться санкції за поширення фейків (ст. 173-2 КУпАП) з електронними протоколами для оперативності (Колпаков, 2020). Проблеми: ризик зловживань обмеженнями, що потребує судового контролю.

Громадський порядок забезпечується ст. 173–185 КУпАП. Механізмами адміністративного примусу є запобігання (контроль за дотриманням), припинення (адміністративне затримання), стягнення (штрафи, арешт). Провадження передбачає порушення справи, розгляд (звичайний чи спрощений), виконання (Актуальні проблеми адміністративно-деліктного права України, 2023). У воєнний час діють спеціальні режими: комендантська година, обмеження пересування (постанова КМУ № 1455), посилена відповідальність за непокору, а також уповноваження Нацполіції та Нацгвардії на проведення огляду з метою захисту особистої недоторканності. Комендантська година встановлює часові та територіальні обмеження, передбачає роботу патрулів для моніторингу ситуації та сприяє підтриманню громадського порядку (Діхтієвський, 2022). Обмеження свободи пересування запроваджуються з огляду на наявні загрози та супроводжуються публічним інформуванням через ЗМІ.

Щодо критичної інфраструктури (енергетика, транспорт), то механізми включають норми про пожежну безпеку (ст. 175 КУпАП) з уніфікованими санкціями, розширення повноважень ДСНС для фіксації деліктів (Миколенко, 2021). Проблеми: дублювання компетенцій органів, штучне ускладнення проваджень, відсутність чітких стадій. Реформи: проєкт Кодексу про адміністративні проступки (№ 11386, 2024) вводить нові категорії штрафів, чітке розмежування з кримінальними правопорушеннями, поділ на матеріальну та процесуальну частини (Оновлення адміністративно-деліктного законодавства в Україні, 2023). У воєнний час вводяться спрощення, як-от автоматичні штрафи за порушення дорожнього руху.

Додатково механізми охоплюють оскарження рішень (ст. 289 КУпАП, скорочені строки в воєнний час), заходи забезпечення (відсторонення, конфіскація). Баланс забезпечується через індивідуальний підхід з гарантіями прав потерпілих (ст. 269 КУпАП, розширення прав на адвоката). У воєнний час вводяться норми про малозначущість (ст. 22 КУпАП), але є ризик зловживань, що потребує реформ для незалежності органів. Загалом механізми спрямовані на захист особистої недоторканності як частини національної безпеки з акцентом на порядок як ключовий інструмент.

4. Висновки

Адміністративно-деліктне право виступає ключовим елементом системи забезпечення безпеки держави, особливо у воєнний час. Його теоретичні засади ґрунтуються на принципах законності, пропорційності та гуманізму, а організаційно-правові механізми забезпечують ефективне реагування на загрози через систему суб'єктів, процедур та інструментів. Однак такі проблеми, як застаріле законодавство, розпорошеність норм, дублювання компетенцій і неузгодженість з європейськими стандартами, потребують реформ. Дослідження демонструє необхідність систематизації, адаптації до європейських стандартів, посилення превентивної ролі й балансу між безпекою

та правами людини. Воєнний стан підкреслює роль деліктного права в захисті громадського порядку, інформаційної безпеки та прикордонного режиму, але також виявляє виклики, пов'язані з глобалізаційними загрозами та потенційним зниженням рівня захисту прав.

З метою удосконалення адміністративно-деліктного права потрібно вжити ряд заходів:

1. Розробити та прийняти новий Кодекс про адміністративні проступки із чітким визначенням видів відповідальності, процедур та адаптацією до воєнного часу, включно з уніфікацією норм.

2. Розширити повноваження суб'єктів для фіксації деліктів в інформаційній та прикордонній сферах із використанням електронних протоколів і технічних засобів.

3. Удосконалити трискладовий тест для обмежень з обов'язковим мотивуванням рішень і можливістю оскарження в судовому порядку.

4. Організувати систематичне навчання посадових осіб щодо застосування норм у кризових ситуаціях з акцентом на баланс безпеки та прав, включно з етичними аспектами.

5. Інтегрувати європейський досвід (практику ЄСПЛ) та наукові рекомендації для усунення дублювання компетенцій і підвищення ефективності механізмів.

6. Удосконалити норми про малозначущість та адміністративні арешти для воєнного стану з посиленням контролю за зловживаннями.

7. Розробити національну модель суспільної безпеки, що враховує адміністративно-правові засоби захисту особистої недоторканності.

8. Посилити координацію між військовими адміністраціями та правоохоронними органами для ефективної реалізації таких механізмів, як перевірки та комендантська година.

Список використаних джерел:

1. Панасюк О. В. Адміністративно-деліктне право України: теоретичні питання розвитку та реформування. Кваліфікаційна наукова праця. Дніпро : ДДУВС, 2021. 36 с.
2. Кравченко І. О. Адміністративно-деліктне законодавство щодо забезпечення прикордонної безпеки. *Вісник правової науки*. Одеса : МГУ, 2020. С. 1–19.
3. Заярний О. О. Концептуальна природа та види об'єкта адміністративних інформаційних правопорушень. *Адміністративне право та процес*. 2015. № 1 (11). С. 161–196.
4. Миколенко О. М. Сучасний стан адміністративно-правового регулювання притягнення до адміністративної відповідальності. *Вісник Одеського національного університету*. Одеса : ОНУ, 2021. С. 1–10.
5. Лисенко С. О. Адміністративно-деліктне право стосовно інформаційної безпеки підприємств в Україні. *Форум права*. 2017 № 1. С. 84–88.
6. Савіцька В. В. Актуальні питання адміністративно-деліктного права України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 84. Ч. 3. С. 3–10.

7. Пилип'юк О. М. Адміністративно-правове забезпечення здійснення права на доступ до публічної інформації в умовах воєнного стану. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право*. 2023. № 7.
8. Колпаков В. К. Адміністративне право та адміністративний процес України в умовах воєнного стану : монографія. Київ : SSAALS, 2023.
9. Актуальні проблеми адміністративно-деліктного права України : матеріали круглого столу. Вінниця : ВНТУ, 2023.
10. Національна безпека України в умовах воєнного стану : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2024.
11. Бандурка О. М. Зміни в адміністративно-деліктному законодавстві України. *Право і суспільство*. 2024. № 8. С. 67–72.
12. Організаційно-правові засади державного управління у галузі національної безпеки. *Studies.in.ua*. 2020.
13. Організаційно-правові механізми забезпечення правового порядку у Збройних Силах. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 24–27.
14. Організаційно-правове забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану : матеріали конференції. Кропивницький : ДНДУВС, 2023. 341 с.
15. Колпаков В. К. Актуальні проблеми формування адміністративно-деліктного права. *Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України*. Харків : ХНУВС, 2020. С. 5–10.
16. Діхтієвський П. В. Адміністративно-правові засоби забезпечення права на особисту недоторканність в умовах воєнного стану. *Проблеми сучасного трансформаційного лідерства*. 2022. № 6.
17. Миколенко О. М. Сучасний стан та перспективи розвитку адміністративно-деліктного права України. *Вісник ОНУ*. С. 28–32.
18. Оновлення адміністративно-деліктного законодавства в Україні. *Збірник наукових праць*. Харків : НЮУ ім. Ярослава Мудрого, 2023.
19. Константінов С. Ф. Проблеми застосування норм КУпАП у сфері безпеки держави в умовах воєнного стану. *Вісник ХНУВС*. 2025. С. 75–82.
20. Система адміністративного права України. *ResearchGate*. 2025.

References:

1. Panasiuk, O. V. (2021). Administratyvno-deliktne pravo Ukrainy: teoretychni pytannia rozvytku ta reformuvannia [Administrative-Delict Law of Ukraine: Theoretical Issues of Development and Reform]. *Qualification scientific work*. Dnipro: DDUVS. 36 p.
2. Kravchenko, I. O. (2020). Administratyvno-deliktne zakonodavstvo shchodo zabezpechennia prykordonnoi bezpeky [Administrative-Delict Legislation on Ensuring Border Security]. *Visnyk pravovoi nauky – Bulletin of legal science*, 1–19. Odesa: MHU.
3. Zaiarnyi, O. O. (2015). Kontseptualna pryroda ta vydy ob'iekta administratyvnykh informatsiinykh pravoporushen [Conceptual Nature and Types of the Object of Administrative Information Offenses]. *Administratyvne pravo ta protses – Administrative law and process*, 1 (11), 161–196.
4. Mykolenko, O. M. (2021). Suchasnyi stan administratyvno-pravovoho rehuliuvannia prytyahennia do administratyvnoi vidpovidalnosti [Current State of Administrative-Legal Regulation of Bringing to Administrative Liability]. *Visnyk Odeskoho natsionalnogo universytetu – Bulletin of the Odessa National University*, 1–10.
5. Lysenko, S. O. (2017). Administratyvno-deliktne pravo stosovno informatsiinoi bezpeky pidpriemstv v Ukraini [Administrative-Delict Law Regarding Information Security of Enterprises in Ukraine]. *Forum prava – Law Forum*, 1, 84–88.

6. Savitska, V. V. (2024). *Aktualni pytannia administratyvno-deliktnoho prava Ukrainy* [Topical Issues of Administrative-Delict Law of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pravo – Scientific Bulletin of Uzhgorod National University. Series: Law*, 84 (3), 3–10.
7. Pylypiuk, O. M. (2023). Administratyvno-pravove zabezpechennia zdiisnennia prava na dostup do publichnoi informatsii v umovakh voiennoho stanu [Administrative-Legal Support of the Right to Access Public Information under Martial Law]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Serii: Pravo – Problems of modern transformations. Series: Law*, (7).
8. Kolpakov, V. K. (2023). Administratyvne pravo ta administratyvnyi protses Ukrainy v umovakh voiennoho stanu: monohrafiia [Administrative Law and Administrative Process of Ukraine under Martial Law: A Monograph]. Kyiv: SSAALS.
9. Aktualni problemy administratyvno-deliktnoho prava Ukrainy: materialy kruhloho stolu [Current Issues of Administrative-Delict Law of Ukraine: Round Table Proceedings] (2023). Vinnytsia: VNTU.
10. Natsionalna bezpeka Ukrainy v umovakh voiennoho stanu: monohrafiia [National Security of Ukraine under Martial Law: A Monograph] (2024). Kyiv: Yurinkom Inter.
11. Bandurka, O. M. (2024). Zminy v administratyvno-deliktnomu zakonodavstvi Ukrainy [Changes in Administrative-Delict Legislation of Ukraine]. *Pravo i suspilstvo – Law and Society*, (8), 67–72.
12. Orhanizatsiino-pravovi zasady derzhavnoho upravlinnia u haluzi natsionalnoi bezpeky [Organizational and Legal Principles of Public Administration in the Field of National Security] (2020). *Studies.in.ua*.
13. Orhanizatsiino-pravovi mekhanizmy zabezpechennia pravovoho poriadku u Zbroinykh Sylakh [Organizational-Legal Mechanisms for Ensuring Legal Order in the Armed Forces] (2020). *Iurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal – Legal Scientific Electronic Journal*, (8), 24–27.
14. Orhanizatsiino-pravove zabezpechennia natsionalnoi bezpeky v umovakh voiennoho stanu: materialy konferentsii [Organizational-Legal Support of National Security under Martial Law: Conference Proceedings] (2023). Kropyvnytskyi: DNDUVS.
15. Kolpakov, V. K. (2020). Aktualni problemy formuvannia administratyvno-deliktnoho prava [Current problems of the formation of administrative tort law]. In *Pidhotovka politseiskyykh v umovakh reformuvannia systemy MVS Ukrainy – Training of police officers in the context of reforming the system of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine* (pp. 5–10). Kharkiv: KhNUVS.
16. Dikhtiiivskyi, P. V. (2022). Administratyvno-pravovi zasoby zabezpechennia prava na osobystu nedotorkannist v umovakh voiennoho stanu [Administrative-Legal Means of Ensuring the Right to Personal Inviolability under Martial Law]. *Problemy suchasnoho transformatsiinoho liderstva – Problems of modern transformational leadership*, (6).
17. Mykolenko, O. M. (n.d.). Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku administratyvno-deliktnoho prava Ukrainy [Current State and Prospects of the Development of Administrative-Delict Law of Ukraine]. *Visnyk ONU – Bulletin of ONU*, 28–32.
18. Onovlennia administratyvno-deliktnoho zakonodavstva v Ukraini [Updating Administrative-Delict Legislation in Ukraine] (2023). *Collection of scientific works*. Kharkiv: NIU im. Yaroslava Mudroho.
19. Konstantinov, S. F. (2025). Problemy zastosuvannia norm KUpAP u sferi bezpeky derzhavy v umovakh voiennoho stanu [Problems of Applying the Provisions of the Code of Administrative Offenses in State Security under Martial Law]. *Visnyk KhNUVS – Bulletin of the KhNUVS*, 75–82.
20. Systema administratyvnoho prava Ukrainy [The System of Administrative Law of Ukraine] (2025). *ResearchGate*.

ADMINISTRATIVE TORT LAW IN THE SYSTEM
OF ENSURING STATE SECURITY

Serhii Konstantinov,

Doctor of Law, Professor,

Professor at the Department of General Legal Disciplines

Educational and Scientific Humanitarian Institute

of National Academy of the Security Service of Ukraine

<https://orcid.org/0000-0003-1192-2345>

kadmnaiau@ukr.net

*The study is devoted to the analysis of administrative tort law as a tool for ensuring state security in conditions of martial law. Administrative tort law, as a sub-branch of administrative law, regulates public relations related to the commission of administrative offenses and the application of liability measures aimed at protecting public order, the rights and freedoms of citizens, as well as the functioning of state institutions in crisis conditions. The relevance of the topic is due to the need to adapt legal mechanisms to the challenges of wartime, in particular regarding border security, the information sphere and public order, taking into account the constitutional principles of human rights protection and proportionality of restrictions. **The purpose** of the study is to analyze the general theoretical foundations of administrative tort law, review scientific developments in this area and assess the organizational and legal mechanisms for ensuring state security. The object of the study is administrative tort relations in the national security system, and the subject is the regulatory legal acts and doctrinal approaches that regulate them. **The methodology** is based on a systematic analysis of legislation, scientific works and practice of applying norms. The study considers scientific approaches to administrative tort law, in particular the works of O. V. Panasyuk, I. O. Kravchenko, O. O. Zayarny, O. M. Mykolenko, S. O. Lysenko, V. V. Savitska, O. M. Pylypyuk, V. K. Kolpakova and others, who focus on the problems of the obsolescence of the Code of Ukraine on Administrative Offenses (CUaAP), the dispersion of norms and the need for reforms to comply with European standards. Theoretical foundations include the principles of legality, proportionality, humanism, inevitability of liability and the presumption of innocence, as well as the functions of law: punitive, preventive, educational and human rights protection. In wartime, special attention is paid to the preventive function and adaptation to extraordinary conditions, in particular through the introduction of special norms (Chapter 13-B of the CUaAP). Organizational and legal mechanisms cover the system of subjects (Ministry of Internal Affairs, Security Service of Ukraine, State Border Service, courts, military administrations), procedures (drafting protocols, consideration of cases, appeals) and instruments (administrative coercion, inspections, curfew). Mechanisms in the areas of border security (Articles 202–204 of the Code of Administrative Offenses), information security (Articles 212–3 of the Code of Administrative Offenses) and public order (Articles 173–185 of the Code of Administrative Offenses) are separately considered, with an emphasis on strengthening sanctions and simplifying procedures in wartime. Problems are identified: duplication of competences, inconsistency of norms, risk of abuse of restrictions that require reforms, in particular, the adoption of a new Code of Administrative Offenses (draft No. 11386, 2024). **The conclusions** emphasize the key role of administrative tort law in ensuring state security, the need to systematize norms, adapt to European standards, and strike a balance between security and human rights. **Recommendations** include: adopting a new code, expanding the powers of subjects, improving the three-component test, training officials, integrating European experience, strengthening coordination between authorities, and developing a national model of public security.*

Key words: administrative tort law, national security, martial law, border security, information security, public order, legislative reforms.

Дата першого надходження рукопису до видання: 25.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 22.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025

PROSPECTS FOR THE FUNCTIONING OF SPECIALIZED ADMINISTRATIVE COURTS IN UKRAINE

Goal. The paper reveals the prospects for the functioning of specialized administrative courts in Ukraine. **Methods.** For achievement of research purposes, the author uses general scientific and special legal methods of cognition. Analysis and synthesis, induction and deduction have been used to reveal the features of the competence of specialized administrative courts in Ukraine. Historical-legal and comparative-legal methods have been used to compare the scope of powers of the newly established Specialized District Administrative Court and Specialized Appeal Administrative Court with the Supreme Administrative Court of Ukraine. Formal-legal and prognostic methods have been used to analyze the further possibility of considering cases by specialized administrative courts in Ukraine. **Results.** It has been demonstrated how the high status of specialized administrative courts will ensure the implementation of the Bangalore Principles of Judicial Conduct by judges of these courts and will increase public confidence in the court, since the establishment of a specialized administrative court is an urgent need, consistent with Ukraine's European integration aspirations. It has been described that the successful step of the legislator was the replacement of the name "Kyiv City District Administrative Court" (which duplicates the name of the already established Kyiv City District Administrative Court) with "Specialized District Administrative Court". However, the finalized name, which combines the term combinations "Specialized District" / "Specialized Appellate", is controversial, since it does not fully separate the legal status of such specialized courts from ordinary district and appellate administrative courts. **Conclusions.** Firstly, it has been proposed to relieve the Supreme Court as a court of cassation from the atypical for a court of such a high level of authority to resolve cases as a court of first and appellate instance. The powers of the Supreme Court established by the part four of the Article 22 and the part three of the Article 23 of the Code of Administrative Procedure of Ukraine are to be transferred to the competence of the Specialized District Administrative Court and the Specialized Appellate Administrative Court. All cases considered by the Administrative Court of Appeal in the appellate district that includes the city of Kyiv, sanction disputes, including those resolved by the Supreme Anti-Corruption Court, are to be transferred to the jurisdiction of specialized administrative courts, which will contribute to ensuring the rule of law and the unity of judicial practice. Secondly, it has been proven that in this way the guarantees of a person's access to court will be implemented in the context of guaranteeing the right to appellate and cassation review, and the high status of specialized administrative courts with their typical powers to resolve resonant public-law disputes will be supported. At the same time, it is necessary to ensure the independence of the judges of this court, minimizing possible corruption risks in their activities.

Key words: rule of law, administrative justice, jurisdiction, instance, proceedings.

Barikova Anna,

*Dr. habil. in Law,
Associate Professor,
Associate Professor
at the Department
of Administrative Legal
Disciplines
National Academy
of Internal Affairs
orcid.org/0000-0002-
9707-0106
anna.barikova@gmail.
com*

1. Introduction

The relevance of the research topic is due to the European integration dimension of the reform of the system of administrative courts in Ukraine. Therefore, the creation of a higher specialized administrative court was a condition of the International Monetary Fund, the European Commission and was established in the Ukraine Facility plan. At the same time, after the liquidation of the Higher Administrative Court of Ukraine and the District Administrative Court of Kyiv, a somewhat controversial step in the implementation of public policy was the division of the competence of these subjects between the Supreme Court, the Kyiv District Administrative Court, the Kyiv City District Administrative Court (which has not begun to consider disputes yet) and two more newly established specialized administrative courts (the Specialized District Administrative Court and the Specialized Appeal Administrative Court). Therefore, it is necessary to determine the optimal number and competence of such courts.

Materials and methods. The empirical basis of the research was the regulatory acts on the implementation of administrative justice (the Constitution of Ukraine, the Code of Administrative Justice of Ukraine and the Law of Ukraine “On the Judicial System and Status of Judges”), as well as legislative initiatives on the creation of specialized administrative courts in Ukraine. The features of the functioning of specialized administrative courts have been studied by I. Antypova, V. Bevzenko, Yu. Heorhiievskyi, O. Kapynos, R. Melnyk, O. Svyda, M. Smokovych, V. Tylchik, V. Chumak and other researchers. At the same time, the competence and prospects for the activities of the newly created specialized administrative courts have not been sufficiently studied.

The methodological basis of the research is general scientific and special legal methods of cognition. Analysis and synthesis, induction and deduction have been used to reveal the features of the competence of specialized administrative courts in Ukraine. Historical-legal and comparative-legal methods have been used to compare the scope of powers of the newly established specialized administrative courts with the Supreme Administrative Court of Ukraine. Formal-legal and prognostic methods have been used to analyze the further possibility of considering cases by specialized administrative courts in Ukraine.

The purpose of the research is to reveal the prospects for the functioning of specialized administrative courts in Ukraine.

2. Legal status of specialized administrative courts

The Article 125 of the Constitution of Ukraine, in particular, stipulates that the judicial system in Ukraine is built on the principles of territoriality and specialization and is determined by law. In accordance with the law, higher specialized courts might operate. Administrative courts operate to protect the rights, freedoms and interests of individuals in the area of public legal relations (Constitution, 1996). Part two of the Article 31 of the Law of Ukraine “On the Judicial System and the Status of Judges” refers the Specialized District Administrative Court and the Specialized Appeal Administrative Court to higher specialized courts (Law No. 1402-VIII, 2016).

Higher specialized courts are characteristic of continental legal systems, although they operate worldwide within the framework of the International Association of Higher Administrative Jurisdictions (IASAJ, 2025): Europe (Austria, Belgium, Bulgaria, Croatia, Czech Republic, Finland, France, Germany, Greece, Italy, Lithuania, Luxembourg, Netherlands, Poland, Portugal, Sweden, Switzerland, Ukraine); Middle East (Egypt, Turkey); Asia (China, Taiwan, Iran, Thailand); Africa (Algeria, Benin, Burkina Faso, Cameroon, Côte d’Ivoire, Gabon, Guinea, Lebanon, Madagascar, Mali, Morocco, Mozambique, Senegal, Togo, Tunisia); North America (Canada); Latin America (Colombia); South America (Brazil, Chile, Mexico, Uruguay).

One could agree with the doctrinal approach according to which the higher specialized courts of Ukraine in the judicial system are an important element in the system of administering justice and ensuring human rights and fundamental freedoms, since such courts are an instance designed to protect legitimate interests in certain categories of cases, and their activities are defined at the level of a separate regulatory act that determines their legal status, and therefore their place in the judicial system of Ukraine (Chumak, 2020, pp. 255–256). The following guarantees for the activities of higher specialized courts in Ukraine could be distinguished (Antipova, 2021, pp. 7–8): a) guarantees of the legal status of judges of higher specialized courts, *i.e.* independence and inviolability of judges; judicial immunity; creation of conditions for comprehensive professional development and advanced training of judges; competitive public procedure for selecting judges; a clear, exhaustive list of the powers of judges and the grounds for their termination; guaranteeing the personal safety and security of judges by the state; adequate social security for judges; b) guarantees of organizational autonomy of higher specialized courts, such as independence of territorial location of courts; organizational isolation of these courts, which constitute a separate link in the judicial system; special procedure for financing and management of funds; c) procedural guarantees of higher specialized courts in Ukraine, aimed at observing the legal form and procedure of the judicial process in order to adopt a fair and objective judicial decision: impossibility of delegating powers to administer justice; clear consolidation of the form and procedure for conducting the judicial process during consideration

of certain categories of cases; observance of the principles of judicial process; equality of participants in the judicial process; clear consolidation of requirements for the behaviour of participants in the judicial process, the violation of which might entail liability; functioning of appellate chambers for appealing court decisions.

Thus, the creation of specialized administrative courts in Ukraine corresponds to world practice and will contribute to the implementation of the tasks of administrative justice. The high status of specialized administrative courts will ensure that judges of these courts comply with the Bangalore Principles of Judicial Conduct and increase public confidence in the court.

3. Organizational and legal dimension of the formation of specialized administrative courts

The establishment of the Specialized District Administrative Court and the Specialized Appeal Administrative Court on the basis of the draft law No. 13302 dated of 2025, May 19 (Draft Law No. 13302, 2025) was preceded by a number of legislative initiatives to determine the legal status and competence of the relevant courts.

In particular, the draft law No. 12206 dated of 2024, November 14 provided for the creation of the High Court of Public Law Disputes (with the qualification requirements established in the legislation of Ukraine for a judge of a specialized court, as well as the opportunity to participate in the competition for persons with at least seven years of professional experience in the area of law in civil service positions in state authorities whose powers extend to the entire territory of Ukraine) with the competence to decide the following cases (Draft Law No. 12206, 2024): a) regarding appeals against acts, actions or inaction of the Cabinet of Ministers of Ukraine, a ministry or other central executive body, the National Bank of Ukraine or another subject of government authority whose powers extend to the entire territory of Ukraine, except for the cases established by the part five of the Article 22 of the Code of Administrative Proceedings of Ukraine; b) on appealing decisions of the Antimonopoly Committee of Ukraine on consideration of complaints about violations of legislation in the area of public procurement and decisions in the area of state aid to business entities, administrative cases on the claim of the Antimonopoly Committee of Ukraine in the area of state aid to business entities; c) on appealing decisions of the National Agency for the Prevention of Corruption on refusal to provide state funding for the statutory activities of a political party or on suspension (termination) of state funding for the statutory activities of a political party; d) on annulment of the registration certificate of a political party; e) on appealing decisions of the Competition Commission on organizing and conducting a competition for the position of Deputy Prosecutor General – Head of the Specialized Anti-Corruption Prosecutor's Office, First Deputy and Deputy Head of the Specialized Anti-Corruption Prosecutor's Office, the Commission on conducting an external independent assessment (audit) of the effectiveness of the activities of the Specialized Anti-Corruption Prosecutor's Office; f) on

appealing the decisions of the Commission for holding a competition for the position of Director of the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine, the Commission for conducting an external independent assessment (audit) of the effectiveness of the activities of the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine; g) on appealing the decisions of the Competition Commission for the selection for the position of Head of the National Agency for the Prevention of Corruption; h) on appealing the decisions of the Competition Commission for the selection for the position of Head of the National Agency for the Detection, Search and Management of Assets Obtained from Corruption and Other Crimes; i) on appealing the acts, actions or inaction of the body conducting disciplinary proceedings against prosecutors.

Government draft law No. 12206-1 dated of 2024, November 22 concerned the establishment of the Higher Specialized Administrative Court with qualification requirements for a judge and powers of the relevant court similar to the draft law No. 12206 (Draft Law No. 12206-1, 2024).

The draft law No. 12206-2 dated of 2024, November 28, submitted by the Committee of the Verkhovna Rada of Ukraine on Legal Policy, established the creation of the Supreme Administrative Court (with the qualification requirements prescribed for the legislation of Ukraine for a judge of a specialized court, as well as the opportunity to participate in the competition for persons with at least seven years of experience in civil service positions of category “A”, “B” in state authorities whose powers extend to the entire territory of Ukraine) with the following powers (Draft Law No. 12206-2, 2024): a) regarding appeals against acts, actions or inaction of the Cabinet of Ministers of Ukraine, a ministry or other central executive body, the National Bank of Ukraine or another subject of government authority whose powers extend to the entire territory of Ukraine, except for cases established by parts two, five of the Article 22 and part one of the Article 27 of the Code of Administrative Proceedings of Ukraine; b) on the claim of the Antimonopoly Committee of Ukraine in the area of state aid to business entities; c) on the implementation of state regulation, supervision and control in the media sector; d) on the cancellation of the registration certificate of a political party; e) on the appeal of the decisions of the Competition Commission on the organization and conduct of the competition for the position of Deputy Prosecutor General – Head of the Specialized Anti-Corruption Prosecutor’s Office, First Deputy and Deputy Head of the Specialized Anti-Corruption Prosecutor’s Office, the Commission on the external independent assessment (audit) of the effectiveness of the Specialized Anti-Corruption Prosecutor’s Office; f) on the appeal of the decisions of the Commission on the competition for the position of Director of the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine, the Commission on the external independent assessment (audit) of the effectiveness of the National Anti-Corruption Bureau of the Election Bureau of Ukraine; g) on appealing the decisions of the Competition Commission for the selection for the position of the Head of the National Agency for the Prevention of Corruption; h) on appealing the decisions of the Competition Commission for the selection for

the position of the Head of the National Agency of Ukraine for the Identification, Search and Management of Assets Obtained from Corruption and Other Crimes; i) on appealing the acts, actions or inaction of the body conducting disciplinary proceedings against prosecutors.

Since all of the aforementioned draft laws were rejected, the Cabinet of Ministers of Ukraine registered the draft law No. 12368 dated of 2024, December 30 (with qualification requirements for a judge similar to the draft law No. 12206-2), which somewhat expanded the competence of the established specialized administrative court (Draft Law No. 12368, 2024): a) regarding appeals against acts, actions or inaction of the Cabinet of Ministers of Ukraine, a ministry or other central executive body, the National Bank of Ukraine or another subject of government authority whose powers extend to the entire territory of Ukraine, except for cases established by parts two, five of the Article 22 and part one of the Article 27 of the Code of Administrative Proceedings of Ukraine; b) upon a claim by the Antimonopoly Committee of Ukraine in the area of state aid to business entities; c) on the implementation of state regulation, supervision and control in the media sector; d) on the cancellation of the registration of a political party; e) on the appeal of the decisions of the Competition Commission on the organization and conduct of the competition for the position of Deputy Prosecutor General – Head of the Specialized Anti-Corruption Prosecutor's Office, First Deputy and Deputy Head of the Specialized Anti-Corruption Prosecutor's Office, the Commission on the external independent assessment (audit) of the effectiveness of the Specialized Anti-Corruption Prosecutor's Office; f) on the appeal of the decisions of the Commission on the conduct of the competition for the position of Director of the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine, the Commission on the external independent assessment (audit) of the effectiveness of the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine; g) on the appeal of the decisions of the Competition Commission on the selection for the position of Head of the National Agency for the Prevention of Corruption; h) on appealing the decisions of the Competition Commission on the selection for the position of the Head of the National Agency of Ukraine for the Identification, Search and Management of Assets Obtained from Corruption and Other Crimes; i) on appealing the decisions of the Competition Commission on the competition for the position of the Director of the Bureau of Economic Security of Ukraine; g) on appealing the decisions of the Competition Commission on the competition for the position of the head of the central executive body implementing the state customs policy; k) on appealing the acts, actions or inaction of the body conducting disciplinary proceedings against prosecutors.

At the same time, People's Deputy of Ukraine Vlasenko S. V. also registered an alternative draft law No. 12368-1 dated of 2025, January 07, which in its original wording concerned the establishment and functioning of the Kyiv City District Administrative Court and the Kyiv City Appeal Administrative Court precisely as specialized administrative courts (without detailing the qualification requirements for judges of such courts) and even more expanded powers of these courts, compared

to the government draft law No. 12368 (Draft Law No. 12368-1, 2025). The Verkhovna Rada of Ukraine supported this particular draft law, leaving the scope of competence of the newly established specialized administrative courts similar to the government draft law No. 12368, but renaming the courts to the Specialized District Administrative Court and the Specialized Appeal Administrative Court and increasing the qualification requirements for a judge of the Specialized Appeal Administrative Court (Law No. 4264-IX, 2025): a) at least seven years of experience as a judge; b) at least nine years of professional experience in the area of law in civil service positions of categories “A”, “B” in state authorities, the powers of which extend to the entire territory of Ukraine; c) at least nine years of experience as a lawyer, including representation in public law disputes in administrative courts; d) an academic degree in law and at least nine years of experience in research work in the area of law; e) a total length of work (professional activity) in accordance with the specified requirements of at least nine years.

An analysis of all the described legislative initiatives allows us to reach an interim conclusion that the establishment of a specialized administrative court is an urgent need, consistent with the European integration aspirations of Ukraine. It is relevant to emphasize the special status of such a court in its name, such as: “Higher”, “specialized”. A successful step by the legislator was to replace the name “Kyiv City District Administrative Court” (which duplicates the name of the already established Kyiv City District Administrative Court on the basis of the Law of Ukraine No. 2825-IX dated of 2022, December 13) with “Specialized District Administrative Court”. However, the finalized name, which combines the term combinations “Specialized District” / “Specialized Appellate”, is controversial, as it does not fully separate the legal status of such specialized courts from ordinary district and appellate administrative courts. Given the final qualification requirements for judges of specialized administrative courts, it is important to consider the corruption risk of considering cases by judges of these courts who, before passing the competition for the positions of judges of such courts, worked in civil service positions in those subjects of government that are defendants in disputes that have come before the relevant courts.

4. Delimitation of competence between administrative courts

Part three of the Article 20 of the Code of Administrative Proceedings of Ukraine in its original version established that the Supreme Administrative Court of Ukraine reviewed judicial decisions of local and appellate administrative courts in cassation as a court of cassation, and also reviewed in appellate proceedings judicial decisions of a district administrative court, the territorial jurisdiction of which extends to the Kyiv city (Code, 2005).

Based on the Articles 22–24 of this Code in its current version, after the liquidation of the High Administrative Court of Ukraine and the formation of the Supreme Court, the powers of the Cassation Administrative Court within the Supreme Court included both the review of court decisions of local and appellate administrative

courts in cassation proceedings, and the resolution, as a court of first and appellate instance, of cases regarding the establishment by the Central Election Commission of the results of elections or an all-Ukrainian referendum, cases on a claim for the early termination of the powers of a people's deputy of Ukraine, as well as cases regarding the appeal of acts, actions or inaction of the Verkhovna Rada of Ukraine, the President of Ukraine, the Accounting Chamber, the High Council of Justice, the High Qualification Commission of Judges of Ukraine, decisions, actions or inaction of bodies that elect (appoint) and dismiss members of the High Council of Justice, regarding issues of election (appointment) to positions of members of the High Council of Justice, their dismissal from such positions, and appeals of decisions, actions or inaction of entities appointing judges of the Constitutional Court of Ukraine in the process of competitive selection of candidates for the position of judge of the Constitutional Court of Ukraine, as well as the Advisory Group of Experts on the Evaluation of Such Candidates for the Position of Judge of the Constitutional Court of Ukraine, the inaction of the Cabinet of Ministers of Ukraine in failing to submit to the Verkhovna Rada of Ukraine a draft law on the implementation (implementation) of the decision of the Ukrainian people on supporting the issue of national importance at an all-Ukrainian referendum on a popular initiative (Code, 2005).

It is necessary to emphasize the atypicality of the approach of granting the court of cassation the competence of the court of first instance, which will continue even after the establishment of specialized administrative courts. It is worth noting that the legislator in part five of the Article 22 of this Code also retained the approach on the basis of which the Supreme Anti-Corruption Court decides administrative cases on the application of the sanction specified in the paragraph 1-1 of part one of the Article 4 of the Law of Ukraine "On Sanctions" (Code, 2005), although all other sanction disputes are resolved by the Cassation Administrative Court within the Supreme Court.

More balanced is the valid approach of the legislator regarding the granting, in accordance with part one of the Article 22 of this Code, of the Sixth Administrative Court of Appeal with the authority to consider cases as a court of first instance on appealing decisions, actions or inaction of the Central Election Commission (except for those specified in part four of this Article), actions of candidates for the post of President of Ukraine, their proxies; on the ban of a political party, regulated by the Article 289-3 of this Code; on appealing decisions of the National Agency for the Prevention of Corruption on the refusal to provide state funding for the statutory activities of a political party or on the suspension (termination) of state funding for the statutory activities of a political party (Code, 2005). After the establishment of specialized administrative courts, the relevant norm will be excluded and the resolution of disputes regarding the financing of the statutory activities of political parties will fall under the competence of specialized administrative courts.

After the liquidation of the District Administrative Court of Kyiv City and the establishment of the Kyiv City District Administrative Court, no amendments were made to the Article 27 of the Code of Administrative Proceedings of Ukraine regarding the revision of the scope of powers of the district administrative court, the territorial jurisdiction of which extends to the Kyiv city (Law No. 2825-IX, 2022). For that reason, it could be argued that the exclusive jurisdiction of the Kyiv City District Administrative Court is subject to preservation. At the same time, after the establishment of specialized administrative courts, the Kyiv City District Administrative Court will consider cases on appeals against decisions of the Antimonopoly Committee of Ukraine on complaints about violations of legislation in the area of public procurement, administrative cases in which the defendant is a diplomatic mission or consular institution of Ukraine, their official or employee (as an excluded jurisdiction), as well as disputes in accordance with the general rules for determining jurisdiction.

Hence, one could notice some chaos in granting judicial authorities the competence to resolve public law disputes. Therefore, there is an urgent need to balance the jurisdiction in the legal status of existing administrative courts, simplifying the levelness with respect to instance and jurisdiction of such disputes.

5. Conclusions

Consequently, it is necessary to relieve the Supreme Court as a court of cassation from the powers atypical for a court of such a high level of authority to resolve cases as a court of first and appellate instance. The powers of the Supreme Court established by part four of the Article 22 and part three of the Article 23 of the Code of Administrative Proceedings of Ukraine should be transferred to the competence of the Specialized District Administrative Court and the Specialized Appeal Administrative Court. All cases considered by the Appeal Administrative Court in the appeal district, which includes the Kyiv city, sanction disputes, including those resolved by the High Anti-Corruption Court, should be transferred to the competence of specialized administrative courts, which will contribute to ensuring the rule of law and the unity of judicial practice.

This will ensure the guarantees of access to court in the context of guaranteeing the right to appellate and cassation review, as well as support the high status of specialized administrative courts with their typical powers to resolve high-profile public-law disputes. At the same time, it is necessary to ensure the independence of the judges of this court, minimizing possible corruption risks in their activities.

Bibliography:

1. Антипова І. Л. Адміністративно-правовий статус вищих спеціалізованих судів в Україні : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Науково-дослідний інститут публічного права. Київ, 2021. 245 с.
2. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення: 26.09.2025).

3. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 26.09.2025).

4. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких інших законодавчих актів України щодо правових засад утворення та функціонування Спеціалізованого окружного адміністративного суду та Спеціалізованого апеляційного адміністративного суду : Закон України від 26.02.2025 № 4264-IX. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4264-IX> (дата звернення: 26.09.2025).

5. Про ліквідацію Окружного адміністративного суду міста Києва та утворення Київського міського окружного адміністративного суду : Закон України від 13.12.2022 № 2825-IX. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2825-IX> (дата звернення: 26.09.2025).

6. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 26.09.2025).

7. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законодавчих актів України щодо діяльності Вищого адміністративного суду : проєкт Закону від 28.11.2024 № 12206-2, відхилено та знято з розгляду 03.12.2024. *Верховна Рада України. Законопроекти*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/45342> (дата звернення: 26.09.2025).

8. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законодавчих актів України щодо діяльності Вищого спеціалізованого адміністративного суду : проєкт Закону від 22.11.2024 № 12206-1, відхилено та знято з розгляду 03.12.2024. *Верховна Рада України. Законопроекти*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/45301> (дата звернення: 26.09.2025).

9. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законодавчих актів України щодо діяльності Вищого суду з публічно-правових спорів : проєкт Закону від 14.11.2024 № 12206, відхилено та знято з розгляду 03.12.2024. *Верховна Рада України. Законопроекти*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/45242> (дата звернення: 26.09.2025).

10. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законодавчих актів України щодо правових засад утворення та функціонування спеціалізованого адміністративного суду : проєкт Закону від 30.12.2024 № 12368, відхилено та знято з розгляду 09.01.2025. *Верховна Рада України. Законопроекти*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/55538> (дата звернення: 26.09.2025).

11. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких інших законодавчих актів України щодо утворення та функціонування Київського міського окружного адміністративного суду та Київського міського апеляційного адміністративного суду : проєкт Закону від 07.01.2025 № 12368-1. *Верховна Рада України. Законопроекти*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/55553> (дата звернення: 26.09.2025).

12. Про утворення Спеціалізованого окружного адміністративного суду, Спеціалізованого апеляційного адміністративного суду : проєкт Закону від 19.05.2025 № 13302. *Верховна Рада України. Законопроекти*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/56452> (дата звернення: 26.09.2025).

13. Чумак В. В. Роль і місце вищих спеціалізованих судів у системі судоустрою України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2020. № 2 (89). С. 250–257. DOI: 10.32631/v.2020.2.23.

14. Members of the Association. *International Association of Supreme Administrative Jurisdictions*. 2025. URL: <https://www.aihja.org/en/members/> (дата звернення: 26.09.2025).

References:

1. Antypova, I. L. (2021). Administratyvno-pravovyi status vyshchykh spetsializovanykh sudiv v Ukraini [Administrative and legal status of higher specialized courts in Ukraine]. *Ph.D Thesis*. Kyiv: Scientific Institute of Public Law [in Ukrainian].
2. Verkhovna Rada of Ukraine (2005). Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrainy [Code of Administrative Proceedings of Ukraine]. Law of Ukraine no. 2747-IV dated of 2005, July 06. *Legislation of Ukraine*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (accessed: 2025, September 26) [in Ukrainian].
3. Verkhovna Rada of Ukraine (1996). Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]. Law of Ukraine no. 254к/96-ВР dated of 1996, June 28. *Legislation of Ukraine*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (accessed: 2025, September 26) [in Ukrainian].
4. Verkhovna Rada of Ukraine (2025). Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy “Pro sudoustrii i status suddiv” ta deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo pravovykh zasad utvorennia ta funktsionuvannia Spetsializovanoho okruzhnoho administratyvnoho sudu ta Spetsializovanoho apeliatsiinoho administratyvnoho sudu [On Amendments to the Law of Ukraine “On the Judicial System and the Status of Judges” and Certain Other Legislative Acts of Ukraine Regarding the Legal Principles of the Establishment and Functioning of the Specialized District Administrative Court and the Specialized Administrative Court of Appeal]. Law of Ukraine no. 4264-IX dated of 2025, February 26. *Legislation of Ukraine*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4264-IX> (accessed: 2025, September 26) [in Ukrainian].
5. Verkhovna Rada of Ukraine (2022). Pro likvidatsiiu Okruzhnoho administratyvnoho sudu mista Kyieva ta utvorennia Kyivskoho miskoho okruzhnoho administratyvnoho sudu [On the liquidation of the District Administrative Court of the city of Kyiv and the formation of the Kyiv City District Administrative Court]. Law of Ukraine no. 2825-IX dated of 2022, December 13. *Legislation of Ukraine*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2825-IX> (accessed: 2025, September 26) [in Ukrainian].
6. Verkhovna Rada of Ukraine (2016). Pro sudoustrii i status suddiv [On the judicial system and the status of judges]. Law of Ukraine no. 1402-VIII dated of 2016, June 02. *Legislation of Ukraine*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (accessed: 2025, September 26) [in Ukrainian].
7. Verkhovna Rada of Ukraine (2024). Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy “Pro sudoustrii i status suddiv” ta deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo diialnosti Vyschohoho administratyvnoho sudu [On Amendments to the Law of Ukraine “On the Judicial System and the Status of Judges” and Certain Legislative Acts of Ukraine Regarding the Activities of the Supreme Administrative Court]. Draft Law of Ukraine no.12206-2 dated of 2024, November 28. *Draft Laws*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/45342> (accessed: 2025, September 26) [in Ukrainian].
8. Verkhovna Rada of Ukraine (2024). Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy “Pro sudoustrii i status suddiv” ta deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo diialnosti Vyschohoho spetsializovanoho administratyvnoho sudu [On Amendments to the Law of Ukraine “On the Judicial System and the Status of Judges” and Certain Legislative Acts of Ukraine Regarding the Activities of the Higher Specialized Administrative Court]. Draft Law of Ukraine no. 12206-1 dated of 2024, November 22. *Draft Laws*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/45301> (accessed: 2025, September 26) [in Ukrainian].
9. Verkhovna Rada of Ukraine (2024). Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy “Pro sudoustrii i status suddiv” ta deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo diialnosti Vyschohoho sudu z publichno-pravovykh sporiv [On Amendments to the Law of Ukraine “On the Judicial System and the Status of Judges” and Certain Legislative Acts of Ukraine Regarding the Activities of the Supreme Court on Public Law Disputes]. Draft Law of Ukraine no. 12206 dated of 2024,

November 14. *Draft Laws*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/45242> (accessed: 2025, September 26) [in Ukrainian].

10. Verkhovna Rada of Ukraine (2024). Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy “Pro sudoustrii i status suddiv” ta deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo pravovykh zasad utvorennia ta funktsionuvannia spetsializovanoho administratyvnoho sudu [On Amendments to the Law of Ukraine “On the Judicial System and the Status of Judges” and Certain Legislative Acts of Ukraine Regarding the Legal Principles of the Establishment and Functioning of a Specialized Administrative Court]. Draft Law of Ukraine no. 12368 dated of 2024, December 30. *Draft Laws*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/55538> (accessed: 2025, September 26) [in Ukrainian].

11. Verkhovna Rada of Ukraine (2025). Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy “Pro sudoustrii i status suddiv” ta deiakykh inshykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo utvorennia ta funktsionuvannia Kyivskoho miskoho okruzhnoho administratyvnoho sudu ta Kyivskoho miskoho apeliatsiinoho administratyvnoho sudu [On Amendments to the Law of Ukraine “On the Judicial System and the Status of Judges” and Certain Other Legislative Acts of Ukraine Regarding the Establishment and Functioning of the Kyiv City District Administrative Court and the Kyiv City Administrative Court of Appeal]. Draft Law of Ukraine no. 12368-1 dated of 2025, January 07. *Draft Laws*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/55553> (accessed: 2025, September 26) [in Ukrainian].

12. Verkhovna Rada of Ukraine (2025). Pro utvorennia Spetsializovanoho okruzhnoho administratyvnoho sudu, Spetsializovanoho apeliatsiinoho administratyvnoho sudu [On the Establishment of a Specialized District Administrative Court, a Specialized Administrative Court of Appeal]. Draft Law of Ukraine no. 13302 dated of 2025, May 19. *Draft Laws*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/56452> (accessed: 2025, September 26) [in Ukrainian].

13. Chumak, V. V. (2020). Rol i mistse vyshchykh spetsializovanykh sudiv u systemi sudoustroiu Ukrainy [The role and place of higher specialized courts in the judicial system of Ukraine]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, 2 (89), 250–257. DOI: 10.32631/v.2020.2.23 [in Ukrainian].

14. Members of the Association (2025). *International Association of Supreme Administrative Jurisdictions*. URL: <https://www.aihja.org/en/members/> (accessed: 2025, September 26) [in English].

ПЕРСПЕКТИВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДІВ В УКРАЇНІ

Анна Барікова,

доктор юридичних наук, доцент,

доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін

Національної академії внутрішніх справ

orcid.org/0000-0002-9707-0106

anna.barikova@gmail.com

Мета. Стаття розкриває перспективи функціонування спеціалізованих адміністративних судів в Україні. **Методи.** Для досягнення цілей дослідження автор використовує загальнонаукові та спеціально-юридичні методи пізнання. Аналіз і синтез, індукцію та дедукцію було використано для розкриття особливостей компетенції спеціалізованих адміністративних судів в Україні. Історико-правовий і порівняльно-правовий методи

застосовано для порівняння обсягу повноважень новостворених Спеціалізованого окружного адміністративного суду та Спеціалізованого апеляційного адміністративного суду з Вищим адміністративним судом України. Формально-юридичний і прогностичний методи використано для аналізу подальшої можливості розгляду справ спеціалізованими адміністративними судами в Україні. **Результати.** Продemonстровано, яким чином високий статус спеціалізованих адміністративних судів забезпечуватиме виконання суддями цих судів Банголорських принципів поведінки суддів і підвищуватиме довіру суспільства до суду, оскільки утворення спеціалізованого адміністративного суду є нагальною потребою, узгодженою з євроінтеграційними прагненнями України. Описано, що вдалим кроком законодавця стала заміна назви «Київський міський окружний адміністративний суд» (яка дублює назву вже створеного Київського міського окружного адміністративного суду) на «Спеціалізований окружний адміністративний суд». Однак фіналізована назва, що поєднує в назві і терміносполуки «Спеціалізований окружний» / «Спеціалізований апеляційний», є контрoверсійною, оскільки не повною мірою відокремлює правовий статус таких спеціалізованих судів від звичайних окружних та апеляційних адміністративних.

Висновки. По-перше, запропоновано розвантажити Верховний Суд як суд касаційної інстанції від нетипових для суду такого високого рівня повноважень щодо вирішення справ як суд першої та апеляційної інстанції. Установлені частиною четвертою статті 22 і частиною третьою статті 23 Кодексу адміністративного судочинства України повноваження Верховного Суду потрібно передати до компетенції Спеціалізованого окружного адміністративного суду та Спеціалізованого апеляційного адміністративного суду. Усі справи, які розглядав апеляційний адміністративний суд в апеляційному окрузі, що включає місто Київ, санкційні спори, зокрема й ті, які вирішує Вищий антикорупційний суд, потрібно передати до компетенції спеціалізованих адміністративних судів, що сприятиме забезпеченню правовладдя та єдності судової практики. По-друге, доведено, що в такий спосіб буде реалізовано гарантії доступу особи до суду в контексті гарантування права на апеляційний і касаційний перегляд, а також підтримано високий статус спеціалізованих адміністративних судів з типовими для них повноваженнями з вирішення резонансних публічно-правових спорів. Водночас потрібно забезпечити незалежність суддів цього суду, мінімізувавши можливі корупційні ризики в їхній діяльності.

Ключові слова: правовладдя, адміністративне судочинство, юрисдикція, інстанція, судові процеси.

Дата першого надходження рукопису до видання: 27.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 23.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025

ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ЗДІЙСНЕННІ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА: АНАЛІЗ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ, РИЗИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Метою статті є комплексне дослідження нормативно-правового регулювання застосування технологій штучного інтелекту в адміністративному судочинстві, аналіз міжнародного досвіду та визначення перспектив і напрямів удосконалення правового забезпечення інтеграції ШІ у систему правосуддя України. **Методи.** Діалектичний, порівняльно-правовий, формально-логічний, аналітичний, узагальнення. **Результати.** У статті досліджується правове регулювання впровадження та застосування технологій штучного інтелекту (ШІ) у сфері адміністративного судочинства України в контексті євроінтеграційних процесів і гармонізації національного законодавства з правом Європейського Союзу. Після підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (2014 р.) держава зобов'язалася впроваджувати сучасні цифрові технології у сферу правосуддя. У роботі проаналізовані національні нормативно-правові акти – Конституція України, Кодекс адміністративного судочинства України, Закон України «Про судоустрій і статус суддів», Закон «Про авторське право і суміжні права», а також Концепція розвитку штучного інтелекту (2020 р.) та інші. Зазначено, що ці акти створюють базове нормативне підґрунтя для інтеграції ШІ у судочинство, однак не забезпечують його повного й системного правового регулювання. Проведено порівняльний аналіз міжнародних актів, зокрема Європейської конвенції з прав людини, Європейської етичної хартії щодо використання ШІ у судових системах, Резолюції Європарламенту 2020 р. та проєкту Закону ЄС про штучний інтелект (Artificial Intelligence Act). Виявлено, що в міжнародній практиці ШІ розглядається як інструмент, що здатний підвищити ефективність і прозорість правосуддя, але одночасно породжує складні етичні та юридичні питання, пов'язані з правосуб'єктністю, відповідальністю та дотриманням прав людини. У статті узагальнено зарубіжний досвід використання ШІ у судових процесах (США, Китай, Естонія, Бразилія, Польща, Велика Британія), визначено можливості (та ризики) його адаптації до судочинства України. Автори підкреслюють наявність як ризиків, так і перспектив упровадження ШІ в правосуддя (висвітлюють їх). Зауважено на необхідності вироблення чіткої нормативної бази для регулювання способів застосування та результатів діяльності ШІ, а також створення механізмів контролю за етичністю, безпекою та неупередженістю таких технологій у процесі здійснення правосуддя. **Висновки.** За результатами дослідження виявлено, що в Україні існує лише часткове правове регулювання питань застосування ШІ у сфері правосуддя, яке не охоплює специфіки адміністративного судочинства. Законодавче визначення поняття «штучний інтелект» міститься в Концепції розвитку ШІ, проте досі не врегульовано питання правосуб'єктності, авторських прав, процесу прийняття судового рішення системою ШІ, відповідальності й оскарження рішення. Міжнародні акти містять переважно рекомендаційні положення, що дещо ускладнює їх імплементацію. Необхідним є розроблення комплексного нормативного акта про використання ШІ в судочинстві України, який забезпечить баланс між технологічними інноваціями та гарантіями прав людини.

Ключові слова: штучний інтелект, адміністративне судочинство, цифровізація правосуддя, правове регулювання, Європейський Союз, Концепція розвитку штучного інтелекту, етичні стандарти, перспективи, ризики ШІ.

Мельник Олена,

кандидат юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри конституційного, адміністративного, екологічного та трудового права Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
<https://orcid.org/0000-0001-5213-595X>
novakolena3@gmail.com

Юрко Іван,

студент III курсу Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
<https://orcid.org/0000-4900-2363>
ivanyurko1206@gmail.com

1. Вступ

Сучасний етап розвитку правової системи України характеризується активним впровадженням цифрових технологій, серед яких особливе місце посідає штучний інтелект (ШІ). Після підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у 2014 році на нашу державу було покладено обов'язок адаптувати національне законодавство до європейських стандартів, що охоплює і сферу правосуддя. З огляду на це застосування ШІ в судочинстві є не лише проявом технологічного прогресу, а й частиною комплексного процесу модернізації судової системи. Актуальність теми зумовлена потребою у підвищенні ефективності, неупередженості та прозорості судових процедур, а також у забезпеченні доступності правосуддя для громадян. Водночас впровадження таких технологій потребує чіткого нормативно-правового регулювання, яке б гарантувало дотримання основоположних принципів права та прав людини. Незважаючи на наявні правові передумови, національна законодавча база України ще не містить комплексного механізму правового регулювання використання ШІ в судовому процесі. Саме тому аналіз національного та міжнародного досвіду, а також розгляд етичних, правових і технічних аспектів функціонування ШІ у правосудді є необхідними для формування сучасної концепції цифрового правосуддя в Україні, яка відповідала б принципам верховенства права та європейським стандартам судочинства.

Науково-дослідницькими завданнями статті є: аналіз і дослідження проблемних аспектів нормативно-правового регулювання впровадження технологій штучного інтелекту у сфері адміністративного судочинства України з урахуванням національних і міжнародних правових актів; вивчення наукових підходів і практичного досвіду використання ШІ в судових системах зарубіжних країн; виявлення потенційних ризиків і правових колізій, пов'язаних із використанням ШІ у процесі здійснення правосуддя; обґрунтування необхідності обмеженого застосування таких технологій у судовій діяльності для забезпечення принципів верховенства права, справедливості та захисту прав учасників процесу; а також формування

пропозицій щодо вдосконалення законодавчого регулювання та створення правових гарантій етичного, безпечного і прозорого використання систем ШІ в адміністративному судочинстві України.

Методологія. У роботі використано сукупність загальнонаукових і спеціально-юридичних методів: діалектичний – для розкриття еволюції правового регулювання ШІ; порівняльно-правовий – для аналізу європейського та міжнародного досвіду; формально-логічний – для тлумачення нормативно-правових положень; аналітичний і прогностичний методи – для оцінки ефективності впровадження ШІ в адміністративне судочинство.

2. Євроінтеграційний контекст і конституційно-правові засади використання штучного інтелекту в судочинстві України

Після підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у 2014 році держава взяла на себе зобов'язання гармонізувати національне законодавство з європейськими стандартами у різних сферах, зокрема у сфері правосуддя (Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, 2014), відповідно до ст. 1 пункту е) якої: Україна та ЄС мають посилювати співробітництво у сфері юстиції. Оскільки в країнах ЄС активно впроваджуються методи ШІ під час надання адміністративних послуг, а також здійснення окремих форм судочинства, можемо презюмувати, що гармонізація законодавства передбачає і питання впровадження ШІ в судову систему, що є важливою складовою цифрової трансформації правової сфери.

Інтеграція технологій ШІ в українську судову систему та їх поступове використання у сфері здійснення правосуддя є для нашої держави відносно новим і динамічно розвивальним правовим явищем. На відміну від України, у ряді держав світу, як-от Китай, Чилі, Сінгапур, США та навіть Бразилія, застосування систем ШІ в процесі здійснення правосуддя вже має напрацьовану практику й закріплене відповідним нормативно-правовим підґрунтям (Козьяков, 2024). Тож дослідження цієї проблематики доцільно розпочати з аналізу ключових національних правових актів, які безпосередньо чи опосередковано регламентують особливості здійснення адміністративного судочинства та потенційно можуть слугувати базою для правового врегулювання використання ШІ в межах судової діяльності.

Звертаючись до визначення джерел національної нормативної бази, насамперед потрібно зазначити, що фундаментальним актом, який встановлює загальні засади судової влади, є Конституція України, відповідно до її статті 124 правосуддя в державі здійснюється виключно судами (Конституція України, 1996). Ця норма є відображенням основоположного принципу здійснення правосуддя, який кореспондує із положеннями ст. 6 Європейської конвенції з прав людини 1950 р. (далі – Конвенція), де визначено фундаментальні засади відправлення правосуддя (Конвенція

про захист прав людини і основоположних свобод, 1950). Як у положеннях Конвенції, так і в Конституції України акцентовано, що виключно суди та судді мають повноваження здійснювати правосуддя. Закріплений конституційний принцип конкретизується в Законі України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016, де встановлено заборону делегування функцій судів будь-яким іншим органам чи особам, а також заборонено привласнення цих функцій іншими суб'єктами (ЗУ «Про судоустрій і статус суддів», 2016). Водночас норми не містять прямої заборони щодо застосування штучного інтелекту в процесі реалізації правосуддя. Навпаки, залучення сучасних інформаційних технологій може підвищити ефективність судочинства, оптимізувати його процеси та сприяти мінімізації корупційних ризиків у системі правосуддя (Волік, Резнік, 2023), із чим варто погодитися, адже використання штучного інтелекту в судовій системі потенційно сприяє зниженню корупційних ризиків, насамперед завдяки мінімізації впливу людського фактора та підвищенню прозорості судових процедур. Алгоритми ШІ діють на основі об'єктивних даних, що усуває суб'єктивність і можливість зовнішнього тиску під час ухвалення рішень, а автоматизація процесів, зокрема розподілу справ, забезпечує їх неупередженість і контрольованість. Крім того, цифровізація судочинства створює умови для фіксації кожної процесуальної дії, що підвищує відкритість судової влади. У сукупності це сприяє формуванню більш ефективної, передбачуваної та доброчесної системи правосуддя.

Як зазначають Волік В. В. та Резнік О. М., «...оскільки штучний інтелект не є суб'єктом права, а розглядається як інформаційна технологія, його використання у процесі судочинства не може розглядатися як порушення зазначеного принципу» (Волік, Резнік, 2023). Отже, вважаємо, що застосування штучного інтелекту в роботі судів (зокрема, під час здійснення судочинства) з метою підвищення ефективності діяльності адміністративних судів є допустимим і потенційно перспективним в окремих видах адміністративних справ.

3. Правові акти, що формують основу для застосування ШІ в адміністративному судочинстві

Аналізуючи активне поширення ШІ в різних сферах суспільних відносин, зазначимо, що особливого значення набуває питання щодо правового режиму результатів його діяльності – зокрема, чи підлягають вони охороні авторським правом. В Україні відносини у сфері авторського права регулюються Законом України «Про авторське право і суміжні права» від 01.12.2022 (ЗУ «Про авторське право і суміжні права», 2022). Відповідно до ст. 7 цього Закону, твір визнається об'єктом авторського права за умови його оригінальності. Зі свого боку, згідно з п. 35 ч. 1 ст. 1, оригінальність визначається як ознака, що характеризує твір як результат власної творчої діяльності автора (ЗУ «Про авторське право і суміжні права», 2022). Авраменко М. зазначає, що Закон не оперує поняттям «штучний інтелект», проте ст. 33 містить положення

про право особливого роду (*sui generis*) на неоригінальні об'єкти, створені комп'ютерною програмою (Авраменко, 2024). Такі об'єкти визначаються як ті, що відрізняються від існуючих і створені в результаті функціонування програми без безпосередньої участі людини. Звідси випливає, що подібні результати можуть бути наслідком роботи систем штучного інтелекту, а отже, підпадають під дію законодавства у сфері авторського права, хоча при цьому не передбачають виникнення особистих немайнових прав автора.

Усі вищезазначені норми формують базові правові засади, які, хоча й не регламентують безпосередньо застосування ШІ в адміністративному судочинстві, проте закладають підґрунтя для подальшого розвитку його нормативного регулювання. Власне ці принципи є фундаментом, яким може керуватися законодавець під час розроблення спеціальних нормативних положень, спрямованих на впровадження технологій ШІ у сфері правосуддя.

Кобко-Одарій В. загальні засади використання штучного інтелекту під час здійснення адміністративного судочинства розділяє на дві групи: а) правові засади, закріплені в національному законодавстві (Конституція України, Кодекс адміністративного судочинства України (далі – КАС України), Закон України «Про судоустрій і статус суддів», Закон України «Про авторське право і суміжні права»); б) правові засади, закріплені в міжнародно-правових актах (Конвенція 1950 р., Резолюція про права інтелектуальної власності у сфері розвитку технологій штучного інтелекту, Європейська етична хартія щодо використання штучного інтелекту у судових системах) (Кобко-Одарій, 2023). Позиція Кобко-Одарій В. є загалом обґрунтованою, оскільки науковець коректно виокремлює два рівні нормативного регулювання – національний і міжнародний, що відповідає принципу багаторівневої правової системи. Водночас, на нашу думку, поділ є дещо спрощеним, оскільки не враховує науково-доктринальні й етичні засади, які мають не менше значення для визначення меж і стандартів використання ШІ у правосудді. Тому, погоджуючись із загальним підходом автора, варто уточнити, що система засад має містити також доктринальні й техніко-етичні компоненти, які забезпечують баланс між інноваціями та дотриманням принципів верховенства права.

4. Перші спроби впровадження ШІ та Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні: результати й перспективи

Ключовим спеціальним актом національного законодавства, який визначає юрисдикцію адміністративних судів, є КАС України (Кодекс адміністративного судочинства України, 2005), де закріплено поняття адміністративного судочинства як діяльності судів із розгляду адміністративних справ (ст. 4, 6). Хоча Кодекс не містить норм прямої дії щодо застосування ШІ в судовому процесі, а його стаття 2 закріплює завдання адміністративного судочинства – забезпечення справедливого, неупередженого та своєчасного вирішення спорів у сфері публічно-правових відносин. Проте посилення на можливість застосування суддями методів ШІ закріплена в Кодексі суддівської етики:

«Використання суддею технологій штучного інтелекту є допустимим, якщо це не впливає на незалежність та неупередженість судді, не стосується оцінки доказів і процесу ухвалення рішень та не порушує вимог законодавства» (ст. 16, 16). Тобто суддівський корпус (З'їзд суддів України) усвідомлює виклики сучасності та можливість підвищити ефективність (оптимізувати) судочинства шляхом застосування способів ШІ за певних умов.

Перші практичні спроби використання ШІ в судочинстві України датуються 2021 роком, коли в одному із судів першої інстанції було запущено пілотний проект з його застосування у справах про адміністративні правопорушення з формальним складом. Основною метою проекту було створення єдиних стандартів обліку судових рішень і даних, що генеруються в процесі здійснення правосуддя, для виявлення недобросовісної суддівської практики шляхом аналізу текстів рішень (ВРП, 2021). Зауважимо, що ці ініціативи не передбачали заміщення судді системою ШІ, а стосувалися лише використання її для прогнозування рішень і підвищення ефективності роботи судів (Волік, Резнік, 2023).

Розвиток застосування ШІ у сфері правосуддя в Україні відбувався паралельно з формуванням його правової основи. Так, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 № 1556-р було схвалено Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні (далі – Концепція ШІ), якою вперше на нормативному рівні визначено поняття «штучний інтелект» як організовану сукупність інформаційних технологій, здатних виконувати складні завдання шляхом використання наукових методів і алгоритмів аналізу даних (Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні», 2020). Документ окреслив основні напрями розвитку технологій у сфері правосуддя, зокрема вдосконалення електронного судочинства, розробку консультативних програм на основі ШІ, попередження правопорушень шляхом аналітики даних і можливість винесення судових рішень у справах незначної складності на підставі алгоритмічного аналізу.

Подальший розвиток цифровізації судової системи забезпечується функціонуванням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, до складу якої входять підсистеми «Електронний кабінет», «Електронний суд» і відеоконференцз'язок згідно з Положенням, затвердженим рішенням Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 № 1845/0/15-21 (Рішення Вищої ради правосуддя «Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи», 2021). Однак наразі технології ШІ не належать до цієї системи, що свідчить про відсутність прямого правового регулювання їх застосування в процесі адміністративного судочинства (Волік, Резнік, 2023).

Для реалізації положень Концепції ШІ в практичній площині розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12.05.2021 схвалено План заходів з реалізації

Концепції ШІ в Україні на 2021–2024 роки, одним із ключових пунктів якого є розроблення правового регулювання державної політики у сфері штучного інтелекту (Розпорядження Кабінету Міністрів України «План заходів з реалізації Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні на 2021–2024 роки», 2021).

Отже, у сучасному правовому полі України вже сформовано певне підґрунтя законодавчих актів для застосування ШІ в адміністративному судочинстві (у Конституції України, КАС України, Законі України «Про судоустрій і статус суддів» та Концепції розвитку ШІ в Україні, Кодексі суддівської етики), що визначає стратегічні напрями інтеграції цих технологій у національну систему правосуддя. Але чи є воно достатньо деталізованим для практичного застосування? Вважаємо, що в Україні правове регулювання особливостей (або можливостей) його застосування в практичній діяльності суду перебуває на етапі розвитку та формування. Ряд питань, пов'язаних із можливим упровадженням у судочинство ШІ, на сьогодні залишаються відкритими. У разі заміни судді-людини штучним інтелектом виникає ряд питань. Чи може робот повноцінно замінити суддю-людину? Зокрема, у питанні тлумачення ШІ норм права, які фактично здійснює суддя під час вирішення справи. Як бути в цьому випадку із судовим розсудом, який передбачає не лише юридичну, а іноді й моральну оцінку ситуації та доказів, що подаються? Згідно зі ст. 90 КАС України «суддя оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на їх безпосередньому, всебічному, повному та об'єктивному дослідженні (яке є результатом аналізу суддею всіх доказів, наданих у справі). Відповіді на ці та інші питання потрібно знайти та врегулювати на рівні національного законодавства, щоб упровадження ШІ в судочинство сприяло реальним позитивним результатам і не створювало загроз правам та свободам громадян і додаткової плутаниці з порядком оскарження судових рішень, прийнятих суддею-роботом (ШІ).

Беручи до уваги наведене, доцільно звернутися до аналізу нормативно-правових актів міжнародного рівня, а також до вивчення зарубіжного досвіду застосування технологій ШІ у сфері адміністративного судочинства, щоб проаналізувати досвід і в разі потреби використати його для нормативного врегулювання та розвитку позитивних можливостей ШІ в судочинстві України.

5. Міжнародно-правові основи застосування штучного інтелекту у сфері правосуддя

У європейському правовому просторі базовим документом, який визначає засади захисту прав і свобод людини, є Конвенція про захист прав людини (1950 р.) (Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, 1950). Згідно зі ст. 6 Конвенції кожна особа має право на справедливий, публічний і неупереджений розгляд її справи впродовж розумного строку незалежним судом, створеним на підставі закону (Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, 1950). Очевидно, що час ухвалення Конвенції і сучасний етап цифрової трансформації судових процесів належать до різних

історичних епох. Однак із позицій принципу верховенства права Попова Н. О. стверджує, що відсутність у положеннях Конвенції прямої заборони на використання технологій ШІ під час здійснення правосуддя свідчить про потенційну можливість їх інтеграції за умови забезпечення гарантій справедливого судового розгляду (Попова, 2024). Волік В. В. та Рєзнік О. М. відзначають, що низка міжнародних актів, які стосуються використання технологій, зокрема ШІ, здебільшого відносять це питання до сфери права інтелектуальної власності (Волік, Рєзнік, 2023). Так, Європейський парламент 20.10.2020 ухвалив Резолюцію про права інтелектуальної власності в контексті розвитку технологій ШІ. У ній наголошено, що результати, створені за допомогою ШІ, мають бути належним чином захищені правовими механізмами інтелектуальної власності, що стимулюватиме інвестиції у відповідні технології та сприятиме правовій визначеності для громадян і бізнесу (Resolution on intellectual property rights for the development of artificial intelligence technolog, 2020).

Не менш важливим документом у цій сфері є Європейська етична хартія щодо використання штучного інтелекту в судових системах і їхньому середовищі, схвалена Європейською комісією з питань ефективності правосуддя Ради Європи 3–4 грудня 2018 року (European ethical Charter on the use of Artificial Intelligence in judicial systems and their environment, 2018). У Хартії закріплені основоположні етичні засади функціонування ШІ в правосудді, серед яких: принцип поваги до основних прав, що гарантує відповідність інструментів ШІ правам людини; принцип недискримінації, який передбачає уникнення упередженості чи посилення нерівності; принцип якості й безпеки, що вимагає використання сертифікованих даних і безпечного технологічного середовища; принцип прозорості, неупередженості та справедливості, який зобов'язує забезпечувати відкритість алгоритмів і можливість зовнішнього контролю; а також принцип «під контролем користувача», який гарантує, що людина залишається центральним суб'єктом прийняття рішень (European ethical Charter on the use of Artificial Intelligence in judicial systems and their environment, 2018). Проте Попова Н. О. звертає увагу, що, попри наявність значної кількості міжнародних нормативно-правових актів і спроб врегулювання використання ШІ у різних державах, низка питань у цій сфері залишаються відкритою (Попова, 2024). Насамперед це визначення поняття ШІ, адже створення ефективного механізму його правового регулювання неможливе без чіткого розуміння його сутності та властивостей. У правових актах і науковій літературі пропонуються різні дефініції. У Регламенті ЄС ШІ визначається як «машинна система, здатна діяти з певним рівнем автономності, створюючи прогнози, рекомендації чи рішення, що впливають на фізичне або віртуальне середовище» (Regulation (EU) 2024/1689, 2024).

Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи розглядає ШІ як результат математичних обчислень, поєднаних з алгоритмічною діяльністю в реальному

часі. Українська Концепція розвитку ШІ трактує його як комплекс інформаційних технологій, який може самостійно обробляти, створювати й аналізувати інформацію, формуючи моделі прийняття рішень (Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні», 2020). У наукових дослідженнях, зокрема в роботах Попової Н. О., Волік В. В., Резнік О. М. та Коломоєць Т., наголошується, що ШІ – це здатність машин імітувати людські когнітивні процеси, навчатися та робити висновки на основі зовнішніх даних, зокрема, завдяки самонавчанню. Узагальнюючи наведене, ШІ можна визначити як організовану систему інформаційних технологій, створену для виконання складних та простих завдань, здатну до самостійного вдосконалення й імітації людського мислення, результати діяльності якої впливають на реальний і віртуальний простір.

Водночас залишаються невирішеними питання правового статусу та правосуб'єктності ШІ. З огляду на зростаючу автономність систем складно визначити відповідальність розробників за дії або наслідки, що виникають у процесі самонавчання ШІ. Дослідники наголошують, що прирівняти ШІ до живих істот неможливо, оскільки він позбавлений біологічної чутливості, тому доцільно розглядати його тільки як об'єкт цивільних прав (Корнута, 2023).

Серед інших проблем – загроза правам людини, відсутність єдиного міжнародного механізму регулювання, а також переважно рекомендаційний характер чинних актів. На глобальному рівні немає спеціалізованих органів, відповідальних за розвиток і контроль використання ШІ, що унеможлиблює вироблення комплексного підходу. І, як вважають Попова Н. О. та Корнута Л. М., попри визнання ролі ШІ у сфері авторського права в окремих міжнародних документах, питання його юридичної відповідальності залишається відкритим і потребує подальшого доктринального та нормативного опрацювання.

Саме тому ЄС наразі активно розробляє нову нормативну базу в цій сфері. Важливим кроком у цьому напрямі став проєкт Закону про штучний інтелект (The EU Artificial Intelligence Act), підготовлений у 2021 році (Regulation (EU) 2024/1689, 2024), який неодноразово оновлювався (у червні 2023 року), однак поки що не набрав чинності. Закон має на меті створення уніфікованого правового простору для розробки, продажу та використання систем ШІ на території ЄС. Його головна мета полягає у забезпеченні належного функціонування єдиного ринку Євросоюзу шляхом впровадження спільних стандартів для систем ШІ, встановлення ризико-орієнтованих вимог і гарантування дотримання прав, безпеки та здоров'я громадян ЄС і за його межами (Regulation (EU) 2024/1689, 2024).

6. Зарубіжний досвід використання ШІ в судових системах світу

Паралельно із цим розвиток ШІ активно просувається і на рівні національних систем. Зокрема, у Великій Британії ця сфера підтримується двома ключовими напрямками – через грантові програми для комерційного сектору та фінансування наукових досліджень. Британський уряд створив

єдиний портал відкритих державних даних data.gov.uk, що забезпечує доступ до інформації для громадян і бізнесу. У світі набувають популярності ініціативи, які передбачають залучення ШІ до розгляду судових справ (Авраменко, 2025). В Україні окремі механізми ШІ втілені в роботі вебпорталу «Дія». Запуск цього додатку став важливим кроком у напрямку цифровізації документів, адже Україна стала першою державою у світі, де цифровий паспорт громадянина має офіційне юридичне визнання. Це підвищило ефективність документообігу, зменшило бюрократію та унеможливило корупційну складову у відносинах між громадянином і державою (Prokhazka, Melnyk, 2023).

У судовій системі Бразилії у 2019 р. розглядалося близько 80 млн справ за участі лише 18 тис. суддів, що створювало надмірне навантаження. Відсутність єдиної бази судових рішень ускладнювала документообіг. Для вирішення проблем Національна рада юстиції дозволила судам створювати власні системи ШІ, що призвело до фрагментації цифрових рішень. У 2021 році зусилля були спрямовані на автоматизацію та структурування даних. Створено національну платформу SINEPSIS для обміну розробками ШІ. Верховний федеральний суд застосовує чат-бот Victor для аналізу справ і систему розпізнавання текстів у PDF. Нині готується впровадження системи Codex, яка централізує дані електронних процесів по всій країні (Козьяков, 2024).

Китай, подібно до України, має труднощі у сфері виконання судових рішень. Водночас держава впровадила системи штучного інтелекту, які відстежують активи сторін, контролюють дотримання судових приписів і забезпечують арешт або заморожування майна. Зокрема, Інтернет-суд міста Ханчжоу застосовує ШІ для автоматичної перевірки даних у національних реєстрах, що суттєво підвищило ефективність примусового виконання рішень та зменшило кількість їх невиконання (Козьяков, 2024). Кобко-Одарій В. зауважує, що побоювання щодо упередженості або юридичної обмеженості ШІ не завжди підтверджуються, адже, як зазначає науковець, за результатами досліджень британських і американських науковців, алгоритми ШІ у 79 % випадків коректно прогнозують рішення Європейського суду з прав людини (Кобко-Одарій, 2023).

7. Автоматизація як форма впровадження ШІ в роботі публічної адміністрації

В Україні одним із напрямів практичного впровадження елементів штучного інтелекту є автоматизація адміністративних процедур. Згідно із ч. 1 ст. 62 Закону України «Про адміністративну процедуру» (ЗАП), адміністративне провадження може здійснюватися повністю або частково в автоматичному режимі без участі людини (ЗУ «Про адміністративну процедуру», 2022). Як слушно зазначає Хлібороб Н. Є., це положення втілює принцип ефективності та сприяє підвищенню прозорості управлінських процесів, хоча законодавство ще не забезпечує повної регламентації процедур автоматизованого розгляду справ (Хлібороб, 2023). ЗАП передбачає можливість подання документів

в електронній формі (ст. 39, 53, 70), а також ухвалення адміністративних актів за результатами автоматизованої обробки даних. Водночас ст. 63 встановлює, що під час автоматичного розгляду не проводиться слухання сторін, що, на думку дослідниці, потребує уточнення змісту поняття «автоматичний режим» (Хлібороб, 2024).

У ст. 1 Закону України «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг» визначено, що автоматичний режим передбачає надання послуг програмними засобами без втручання посадових осіб у реальному часі («Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг», 2021). Хлібороб Н. Є. підкреслює, що це є важливим кроком до формування «цифрової адміністрації» (Хлібороб, 2024).

Ключовими ознаками автоматизованого провадження є: відсутність участі посадової особи, використання інформаційно-телекомунікаційних систем для обробки даних і ухвалення електронних адміністративних актів (Хлібороб, 2023). Це сприяє зменшенню бюрократичних процедур і забезпечує оперативність, однак водночас підвищує вимоги до юридичної визначеності та прозорості алгоритмів.

Важливим є узгодження таких механізмів із положеннями Загального регламенту ЄС про захист даних (GDPR), який гарантує право особи на пояснення алгоритмічного рішення та його перегляд людиною (Регламент ЄС 2016/679, 2016). Як приклад успішного застосування автоматизації, Хлібороб Н. Є. наводить систему автоматичної реєстрації податкових накладних, затверджену постановою Кабміну № 1165 від 11.12.2019, що поєднує автоматичний моніторинг із подальшим людським контролем у випадках ризикових операцій (Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядків з питань зупинення реєстрації податкової накладної/розрахунку коригування в Єдиному реєстрі податкових накладних», 2019). Отже, погоджуючись із висновками Хлібороб Н. Є., слід зазначити, що автоматизація є ефективним інструментом модернізації адміністративних процедур, однак, як уже наголошувалось, це потребує чіткішого законодавчого визначення меж застосування ІІІ та механізмів контролю за його рішеннями, а в подальшому – впровадження засобів ІІІ і в розгляд окремих видів публічно-правових спорів судами.

8. Питання взаємодії ІІІ з учасниками адміністративного судочинства.

Ключовим залишається питання моделі взаємодії судді та штучного інтелекту (ІІІ) в адміністративному судочинстві. Коломоець Т. підкреслює допоміжний характер технологій, які не можуть замінювати суддю як носія судової влади (Коломоець, 2025). Оптимальною є модель співпраці, де суддя зберігає провідну роль, а ІІІ виконує аналітичні та технічні функції, що відповідає професійним стандартам «Суддя» та ст. 16 Кодексу суддівської етики, які дозволяють використання ІІІ лише за умови збереження незалежності, неупередженості та законності (Рішення правління Всеукраїнської громадської організації АПУ, 2024; Кодекс суддівської етики, 2013). Конституція України

також закріплює, що правосуддя здійснюють судді, а не технічні системи (ст. 127, 129) (Конституція України, 1996).

Погоджуючись із цією позицією, слід зазначити, що ШІ є результатом людської інтелектуальної діяльності, що потребує контролю. Його застосування має бути обмеженим через кілька ризиків. По-перше, системи функціонують на основі великих обсягів персональної та конфіденційної інформації, що створює потенційні загрози витоку даних або кібератак. По-друге, технічні збої, помилки алгоритмів або викривлення даних можуть призвести до неправомірних рішень і порушення принципу об'єктивності; людський розум здатний враховувати морально-етичні та контекстуальні аспекти, тоді як алгоритм діє формально. По-третє, повна автоматизація може спричинити соціально-економічні наслідки, зокрема скорочення робочих місць і зниження людського контролю судді-людини над судовими процесами, що може ставити під загрозу принцип верховенства права. Влучною у цьому контексті є думка британського судді Сера Джеффри Веса, який наголошує на необхідності відповідального використання ШІ зі збереженням особистої відповідальності суддів за ухвалені рішення. Це підтверджує, що технології мають підпорядковану, а не домінуючу роль у судочинстві, наголошує Т. Коломоець (Коломоець, 2025). Науковиця підкреслює, що головною загрозою є не саме впровадження ШІ, а ризики «алгоритмічної упередженості», «чорної скриньки» або «дилеми кентавра», коли надмірна довіра до алгоритмів може призвести до втрати суддею критичного мислення або, навпаки, ігнорування технологій – до зниження ефективності правосуддя (Коломоець, 2025). Подібну позицію щодо ШІ в судочинстві мають Прохазка Г. та Мельник О., які констатують, що можливими ризиками варто зазначити небезпеку ухвалення помилкових судових рішень, що може порушити право особи на справедливий судовий розгляд і вплинути на реалізацію процесуальних прав учасників провадження (Прохазка, Мельник, 2023). Науковиці зауважують, що на сьогодні відсутня практика ЄСПЛ щодо порушення ст. 6 Конвенції у зв'язку з використанням ШІ під час ухвалення судових рішень. Натомість національне законодавство деталізує норму Конвенції у Конституції України, згідно зі статтею 127 якої правосуддя в Україні здійснюється суддями, а у випадках, визначених законом, – за участю присяжних. Автори визнають більш реалістичним варіант застосування ШІ не як замітника судді, а як допоміжного засобу для підвищення ефективності, швидкості та точності розгляду справ. Це сприятиме ретельнішому опрацюванню матеріалів справи та зменшенню кількості судових помилок (Прохазка, Мельник, 2023). Отже, можна зробити висновок, що нині не існує правових підстав для здійснення правосуддя іншими суб'єктами, крім суддів. Разом із тим ніщо не заважає оптимізувати діяльність суду та суддів із використанням допоміжних інструментів ШІ.

Зокрема, Концепція розвитку ШІ в Україні (2020 р.) передбачає можливість розгляду справ незначної складності із застосуванням ШІ, тобто використання

системи, здатної самостійно узагальнювати й аналізувати законодавство, судову практику й тим самим допомагати судді у прийнятті справедливого та законного рішення. У такому разі ІІІ може стати своєрідним елементом, а не повноправним учасником адміністративного процесу (Прохазка, Мельник, 2023). Як варіант розвитку цієї ж позиції варто розглянути таку модель «співпраці ІІІ з суддею у таких категоріях адміністративних справ, як справи незначної складності, а також у категоріях справ, де є усталена судова практика, як-от: оскарження податкових повідомлень-рішень, рішень про відмову у видачі ліцензії, рішень про накладення штрафів, а також деякі спори щодо земельних питань. Адже зараз алгоритми ІІІ ще недостатньо «навчені» аналізувати великі та складні об'єми інформації, які для вирішення певного питання потребують гнучкості та врахування всіх деталей. Результати експерименту, проведеного Університетським коледжем Лондона, засвідчили високий рівень точності під час розгляду судових справ із використанням систем штучного інтелекту – 79 %. Водночас дослідження виявило ключове обмеження таких технологій: штучний інтелект не здатний повною мірою досягнути фабулу конкретної справи та її змістовні аспекти. Отримані дані ставлять під сумнів можливість повної заміни судді автоматизованою системою доти, доки не буде створено алгоритм, здатний комплексно інтерпретувати фактичні обставини, відображені у матеріалах судового провадження (Markoff, 2011). Як висновок, наразі вбачаємо реальним застосування ІІІ тільки секторально, і тільки з метою полегшення роботи судді та для автоматизації певних процесів, а в подальшому – за умови врегулювання висвітлених вище питань – як помічника судді під час розгляду окремих категорій адміністративних справ.

Тому, на нашу думку, оптимальною є саме модель взаємодії – співпраця судді та ІІІ, де перший зберігає провідну роль, а другий виступає інструментом реалізації принципу технологічної підтримки адміністративного судочинства.

Отже, з огляду на проаналізоване вище, слід викласти такі пропозиції щодо врегулювання питання використання ІІІ в адміністративному судочинстві України:

1) першочергово закріпити на законодавчому рівні чітке визначення поняття «штучний інтелект у судочинстві» із зазначенням меж його застосування, форм участі в процесі та ступеня автономності. Таке визначення має бути включене до процесуальних нормативно-правових актів або Закону «Про судоустрій та статус суддів», що встановлюватиме принципи функціонування цифрових систем у сфері правосуддя. Це дасть змогу уникнути довільного тлумачення ролі ІІІ в судовому процесі, забезпечить правову визначеність і передбачуваність дій судових органів з допомогою ІІІ;

2) доцільно передбачити пілотне впровадження ІІІ спочатку в допоміжних, а не вирішальних функціях адміністративного судочинства. На початковому етапі алгоритми можуть застосовуватися для автоматичного пошуку судової практики, аналізу доказів, перевірки коректності реквізитів документів,

формування чернеток рішень або моніторингу строків процесуальних дій. Такий поступовий підхід дасть можливість виявити технічні та правові недоліки без ризику порушення прав учасників процесу, а також підготуватися до повноцінної цифрової взаємодії;

3) важливо визначити на рівні закону персональну відповідальність судді за кінцеве рішення, навіть якщо під час його ухвалення використовувався алгоритм штучного інтелекту. Це відповідає європейському принципу *human-in-command* – людина залишається остаточним суб'єктом, який приймає рішення і несе за нього відповідальність. Такий підхід забезпечить дотримання конституційного положення про здійснення правосуддя виключно суддями, закріпленого у ст. 124 і 127 Конституції України;

4) доцільно впровадити можливість впливу учасників на спосіб прийняття рішення: надати вибір учасникам процесу, чи хочуть вони, щоб у рішенні брав участь ШІ. Учасники повинні бути поінформовані про те, що в розгляді справи або підготовці рішення бере участь алгоритм, а також мати право вимагати роз'яснення його ролі. Така норма відповідатиме принципам відкритості судового процесу та правам особи на поінформовану участь у справі, закріпленим у ст. 6 Конвенції;

5) потрібно включити до системи підготовки суддів та працівників апарату судів курси із цифрової компетентності й етики застосування ШІ. Освітні програми мають охоплювати не лише технічні аспекти роботи з алгоритмами, але й питання правового ризику, упередженості даних, кібербезпеки та дотримання прав людини. Це сприятиме формуванню критичного мислення й запобігатиме некритичному сприйняттю алгоритмічних висновків;

6) якщо рішення суду, в якому було застосовано механізм ШІ, для особи відмовне або ж не задовольняє його, то така особа повинна мати право на оскарження такого рішення, при цьому апеляційна інстанція має переглядати рішення виключно із залученням людини, без ШІ. Таким чином перша інстанція зможе уникнути надмірного навантаження, але це не порушуватиме права людини на доступ до справедливого судочинства;

7) упровадження ШІ в адміністративне судочинство повинно супроводжуватися створенням механізму «пояснюваного рішення». Це означає, що кожне рішення, сформоване або запропоноване алгоритмом, має супроводжуватися чітким описом логіки, за якою воно було отримане, із зазначенням використаних критеріїв, пріоритетів і вагових показників. Такий підхід забезпечить прозорість процесу, дасть змогу судді чи стороні зрозуміти, як саме сформовано висновок, і створить можливість для ефективного апеляційного контролю.

9. Висновки

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, можна дійти висновку, що впровадження технологій штучного інтелекту в адміністративне судочинство України є важливим етапом цифрової трансформації правосуддя,

однак має здійснюватися поступово та з урахуванням принципів верховенства права, справедливості й забезпечення прав людини. Аналіз наукових підходів, міжнародних документів і національного законодавства свідчить, що нині Україна перебуває лише на початковій стадії формування правових засад використання ШІ в судовій діяльності.

Національне законодавство вже містить низку положень, які можуть слугувати основою для нормативного закріплення механізмів використання ШІ в судовій діяльності, зокрема Конституція України, Закон «Про судоустрій і статус суддів», КАС України та Концепція розвитку ШІ. Проте відсутність чітких правових дефініцій, процедур і гарантій правової відповідальності за рішення, ухвалені з використанням ШІ, створює ризики правової невизначеності. Також, попри потенційні переваги, як-от автоматизація процесів, підвищення ефективності та скорочення строків розгляду справ, існують суттєві ризики, пов'язані з можливими помилками алгоритмів, браком прозорості у прийнятті рішень та відсутністю чіткої відповідальності за їх наслідки.

Аналіз міжнародного досвіду, насамперед документів Ради Європи, Європейського Союзу та практик держав, які вже впровадили технології ШІ у правосуддя, демонструє, що ключовими умовами успішного їх застосування є дотримання етичних стандартів, забезпечення людського контролю над алгоритмами та гарантування права на справедливий суд.

Для України пріоритетним завданням має стати розроблення спеціального законодавчого акта, який би врегульовував правовий статус систем штучного інтелекту саме у сфері правосуддя, визначав межі їх застосування, відповідальність за наслідки діяльності та забезпечував баланс між ефективністю судочинства й дотриманням фундаментальних прав людини.

Таким чином, розвиток ШІ в судовій сфері має бути збалансованим: його слід сприймати як інструмент підтримки, а не заміни судді. Тільки за умов належного правового, етичного та технічного регулювання штучний інтелект здатен стати ефективним засобом удосконалення адміністративного судочинства, не порушуючи засад справедливості, гуманності, неупередженості та правової визначеності.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 18.10.2025).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 18.10.2025).
3. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 18.10.2025).
4. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення: 18.10.2025).
5. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 18.10.2025).

6. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 18.10.2025).

7. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 18.10.2025).

8. Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи : рішення Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 № 1845/0/15-21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text> (дата звернення: 18.10.2025).

9. План заходів з реалізації Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні на 2021–2024 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 травня 2021 року № 438-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/438-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 18.10.2025).

10. European ethical Charter on the use of Artificial Intelligence in judicial systems and their environment. European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ), 2018. URL: <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c> (дата звернення: 18.10.2025).

11. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC) № 300/2008, (EU) № 167/2013, (EU) № 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 and (EU) 2019/2144 and Directives 2014/90/EU, (EU) 2016/797 and (EU) 2020/1828 (Artificial Intelligence Act). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024R1689> (дата звернення: 18.10.2025).

12. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text> (дата звернення: 18.10.2025).

13. Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг : Закон України від 15.07.2021 № 1689-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-20#Text> (дата звернення: 18.10.2025).

14. Регламент європейського парламенту і ради (ЄС) 2016/679 від 27.04.2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних) (GDPR). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text (дата звернення: 18.10.2025).

15. Про затвердження порядків з питань зупинення реєстрації податкової накладної/розрахунку коригування в Єдиному реєстрі податкових накладних : постанова Кабінету Міністрів України від 11 грудня 2019 р. № 1165. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1165-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.10.2025).

16. Професійний стандарт «Суддя» : затверджений рішенням Правління Всеукраїнської громадської організації «Асоціація правників України» (АПУ) № 363 від 16 грудня 2024 року. URL: https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/694-proekt_sudda_1.pdf (дата звернення: 18.10.2025).

17. Кодекс суддівської етики від 22.02.2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-13> (дата звернення: 18.10.2025).

18. Волік В. В., Рєзнік О. М. Щодо визначення правових засад застосування штучного інтелекту при здійсненні адміністративного судочинства в Україні. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право.* 2023. № 26. URL: <https://visnyk.mu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/135/132> (дата звернення: 18.10.2025).

19. Авраменко М. Використання штучного інтелекту в адміністративному судочинстві: перспективи та етичні аспекти. *Актуальні проблеми державотворення, правотворення*

та правозастосування: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 5 грудня 2024 р.). Дніпро : ДДУВС, 2025. URL: https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/15746/1/%D0%B%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82_%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86.%2005.12.2024.pdf#page=211 (дата звернення: 19.10.2025).

20. Кобко-Одарій В. С. Роль штучного інтелекту в судовій інтерпретації права. *Київський часопис права*. 2023. № 3. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/items/4f6c160c-4c3c-493d-b15a-7e57fb0cb27e> (дата звернення: 19.10.2025).

21. Попова Н. О. Міжнародно-правове регулювання штучного інтелекту: сучасний стан та перспективи. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 4/2024. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2024/107.pdf (дата звернення: 19.10.2025).

22. Корнута Л. М. Штучний інтелект у публічному управлінні: перспективи впровадження. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень : матер. Міжнар. наук.-практ. конф.: у 2 т.* Одеса, 2023. Т. 2. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/618925bf-e4d8-4e0d-809a-0f60789c5325> (дата звернення: 19.10.2025).

23. Daly P. Artificial Administration: Administrative Law, Administrative Justice and Accountability in the Age of Machines. Forthcoming. *Australian Journal of Administrative Law & Practice*. 2023. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4434238 (дата звернення: 21.10.2025).

24. Хлібороб Н. Є. Розгляд і вирішення адміністративної справи в автоматичному режимі у світлі Закону «Про адміністративну процедуру». *Проблеми законності*. 2023. Вип. 163. URL: https://adminprocedure.org.ua/assets/docs/Khliborob_Vyrishennia_spravy_v_avtomatichnomu_rezhymi.pdf (дата звернення: 21.10.2025).

25. Хлібороб Н. Є. Місце та застосування нового закону «Про адміністративну процедуру» у регулюванні публічних е-послуг. *Journal "ScienceRise: Juridical Science"*. № 1(27) 2024. URL: <https://scholar.google.com/citations?user=QX3mLj8AAAAJ&hl=uk> (дата звернення: 21.10.2025)/

26. Коломоець Т. Практики використання штучного інтелекту при розгляді справ в порядку адміністративного судочинства: вітчизняний та зарубіжний вимір. Публічна влада в умовах режиму воєнного стану: виклики, рішення, європейський вектор. II Міжнародна науково-практична конференція, 2025. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/bitstream/12345/25990/1/0062335%D1%84.pdf> (дата звернення: 21.10.2025)/

27. Prokhazka H., Melnyk O. Implementation of AI in international law and administrative law (in the context of human rights protection). *Amazonia Investiga*. 2023. Vol. 12 (67). P. 66–77. URL: <https://amazoniainvestiga.info/check/67/6-66-77.pdf> (дата звернення: 20.10.2025).

28. ВПІ ініціює запуск пілотного проєкту щодо застосування штучного інтелекту на базі суду першої інстанції. 10.02.2021. URL: <https://hcj.gov.ua/news/vrp-iniciyuuyezapusk-pilotnogo-proyektu-shchodo-zastosuvannya-shtuchnoho-intelektu-na-bazi-sudu> (дата звернення: 25.10.2025).

29. European Parliament, 2020. Resolution of 20 October 2020 on intellectual property rights for the development of artificial intelligence technologies [online]. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0277_EN.html/ (дата звернення: 25.10.2025).

30. Markoff J. Armies of expensive lawyers replaced by cheaper software: *The New York Times*. 2011. URL: <https://www.nytimes.com/2011/03/05/science/05legal.html> (дата звернення 25.10.2025).

31. Козьяков С. Чи може впровадження штучного інтелекту стати частиною судової реформи? 27.12.2024. URL: <https://so.supreme.court.gov.ua/authors/908/chy-mozhe-vprovadzhennia-shtuchnoho-intelektu-staty-chastynoiu-sudovoi-reformy> (дата звернення: 25.10.2025).

References:

1. Verkhovna Rada of Ukraine (1996). Konstytutsiia Ukrainy vid 28 chervnia 1996 r. № 254k/96-VR [Constitution of Ukraine of 28 June 1996, No. 254k/96-VR]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vp#Text>.
2. Verkhovna Rada of Ukraine (1950). Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod vid 4 lystopada 1950 r. [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 4 November 1950]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
3. Verkhovna Rada of Ukraine (2016). Pro sudoustrii i status suddiv: Zakon Ukrainy vid 2 chervnia 2016 r. № 1402-VIII [Law of Ukraine “On the Judiciary and the Status of Judges” of 2 June 2016, No. 1402-VIII]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.
4. Verkhovna Rada of Ukraine (2022). Pro avtorske pravo i sumizhni prava: Zakon Ukrainy vid 1 hrudnia 2022 r. № 2811-IX [Law of Ukraine “On Copyright and Related Rights” of 1 December 2022, No. 2811-IX]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>.
5. Verkhovna Rada of Ukraine (2014). Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu ta Yevropeiskym Soiuzom vid 27 chervnia 2014 r. [Association Agreement between Ukraine and the European Union of 27 June 2014]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.
6. Verkhovna Rada of Ukraine (2005). Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrainy vid 6 lystopada 2005 r. № 2747-IV [Code of Administrative Procedure of Ukraine of 6 July 2005, No. 2747-IV]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.
7. Cabinet of Ministers of Ukraine (2020). Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku shturnoho intelektu v Ukraini: Rozporyadzhennia vid 2 hrudnia 2020 r. № 1556-r [On Approval of the Concept for the Development of Artificial Intelligence in Ukraine: Order of 2 December 2020, No. 1556-r]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>.
8. High Council of Justice of Ukraine (2021). Pro zatverdzhennia Polozhennia pro poriadok funktsionuvannia okremykh podsistem Yedynoi Sudovoi Informatsiino-Telekomunikatsiinoi Systemy: Rishennia vid 17 serpnia 2021 r. № 1845/0/15-21 [On Approval of the Regulation on the Operation of Certain Subsystems of the Unified Judicial Information and Telecommunication System: Decision of 17 August 2021, No. 1845/0/15-21]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text>.
9. Cabinet of Ministers of Ukraine (2021). Plan zakhodiv z realizatsii Kontseptsii rozvytku shturnoho intelektu v Ukraini na 2021–2024 roky: rozporyadzhennia vid 12 travnia 2021 r. № 438-r [Action Plan for the Implementation of the Concept for the Development of Artificial Intelligence in Ukraine for 2021–2024: Order of 12 May 2021, No. 438-r]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/438-2021-%D1%80#Text>.
10. European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ) (2018). European ethical Charter on the use of Artificial Intelligence in judicial systems and their environment. Retrieved from: <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c>.
11. European Union (2024). Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act). Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024R1689>.
12. Verkhovna Rada of Ukraine (2022). Pro administratyvnu protseduru: Zakon Ukrainy vid 17 liutoho 2022 r. № 2073-IX [Law of Ukraine “On Administrative Procedure” of 17 February 2022, No. 2073-IX]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>.
13. Verkhovna Rada of Ukraine (2021). Pro osoblyvosti nadannia publichnykh (elektronnykh publichnykh) posluh: Zakon Ukrainy vid 15 lypnia 2021 r. № 1689-IX [Law of Ukraine “On Features of Providing Public (Electronic Public) Services” of 15 July 2021, No. 1689-IX]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-20#Text>.

14. Verkhovna Rada of Ukraine (2016). Rehlement Yevropeiskoho Parlamentu i Rady (ES) 2016/679 vid 27 kvitnia 2016 r. (GDPR) [Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council on the Protection of Natural Persons with regard to the Processing of Personal Data and on the Free Movement of Such Data, and Repealing Directive 95/46/EC (GDPR)]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text.

15. Cabinet of Ministers of Ukraine (2019). Pro zatverdzhennia poriadkiv z pytan zupynennia reiestratsii podatkovoi nakladnoi/rozrakhunku korrehuiuchoi v Yedynomu reiestri podatkovykh nakladnykh: Postanova vid 11 hrudnia 2019 r. № 1165 [On Approval of Procedures for Suspending the Registration of Tax Invoices/Correction Calculations in the Unified Register of Tax Invoices: Resolution of 11 December 2019, No. 1165]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1165-2019-%D0%BF#Text>.

16. Association of Lawyers of Ukraine (2024). Profesiinnyi standart “Suddia”: zatverdzhenyi rishennia Pravlinnia № 363 vid 16 hrudnia 2024 r. [Professional Standard “Judge”: approved by the Board Decision No. 363 of 16 December 2024]. Retrieved from: https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/694-proekt_sudda_1.pdf.

17. Verkhovna Rada of Ukraine (2013). Kodeks suddivskoi etyky vid 22 liutoho 2013 r. [Code of Judicial Ethics of 22 February 2013]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-13>.

18. Volik, V. V., Rieznik, O. M. (2023). Shchodo vyznachennia pravovykh zasad zastosuvannia shtuchnoho intelektu pry zdiisnenni administratyvnoho sudochynstva v Ukraini [On the Legal Principles of Using Artificial Intelligence in Administrative Justice in Ukraine]. *Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu, Seriia: Pravo – Bulletin of Mariupol State University, Series: Law*, 26. Retrieved from: <https://visnyk.mu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/135/132>.

19. Avramenko, M. (2025). Vykorystannia shtuchnoho intelektu v administratyvnomu sudochynstvi: perspektyvy ta etychni aspekty [Use of Artificial Intelligence in Administrative Justice: Prospects and Ethical Aspects]. *Aktualni problemy derzhavotvorennia, pravotvorennia ta pravozastosuvannia: mater. Vseukr. nauk.-prakt. konf. (m. Dnipro, 5 hrudnia 2024 r.) [Current Issues of State-Building, Law-Making, and Law Enforcement: Proceedings of the All-Ukrainian Scientific-Practical Conference (Dnipro, 5 December 2024)]*. Dnipro: DDUVS. Retrieved from: https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/15746/1/%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82_%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86.%2005.12.2024.pdf#page=211.

20. Kobko-Odarii, V. S. (2023). Rol shtuchnoho intelektu v sudovii interpretatsii prava [The Role of Artificial Intelligence in Judicial Interpretation of Law]. *Kyivskiy chasopys prava – Kyiv Law Journal*, 3. Retrieved from: <https://ir.kneu.edu.ua/items/4f6c160c-4c3c-493d-b15a-7e57fb0cb27e>.

21. Popova, N. O. (2024). Mizhnarodno-pravove rehuliuвання shtuchnoho intelektu: suchasnyi stan ta perspektyvy [International Legal Regulation of Artificial Intelligence: Current State and Prospects]. *Yuridychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal – Legal Scientific Electronic Journal*, 4/2024. Retrieved from: http://www.lsej.org.ua/4_2024/107.pdf.

22. Kornuta, L. M. (2023). Shtuchnyi intelekt u publichnomu upravlinni: perspektyvy vprovadzhennia [Artificial Intelligence in Public Administration: Implementation Prospects]. *Yevropeiski oriientyry rozvytku Ukrainy v umovakh viiny ta hlobalnykh vyklykiv XXI stolittia: synerhiia naukovykh, osvitykh ta tekhnolohichnykh rishen: mater. Mizhnar. nauk.-prakt. konf. [European Guidelines for the Development of Ukraine in the Context of War and Global Challenges of the 21st Century: Synergy of Scientific, Educational, and Technological Solutions: Proceedings of the International Scientific-Practical Conference]* (Vol. 2). Odesa. Retrieved from: <https://dspace.onua.edu.ua/items/618925bf-e4d8-4e0d-809a-0f60789c5325>.

23. Daly, P. (2023). Artificial Administration: Administrative Law, Administrative Justice and Accountability in the Age of Machines. *Australian Journal of Administrative Law & Practice*. Retrieved from: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4434238.

24. Khliborob, N. Ye. (2023). Rozhliad i vyrishennia administrativnoi spravy v avtomatychnomu rezhymi u svitli Zakonu "Pro administrativnu protseduru" [Consideration and Resolution of Administrative Cases in Automatic Mode in Light of the Law "On Administrative Procedure"]. *Problemy zakonnosti – Problems of Legality*, 163. Retrieved from: https://adminprocedure.org.ua/assets/docs/Khliborob_Vyrishennia_spravy_v_avtomatychnomu_rezhymi.pdf.

25. Khliborob, N. Ye. (2024). Mistsia ta zastosuvannia novoho Zakonu "Pro administrativnu protseduru" u rehuliuванні publichnykh e-poslug [Place and Application of the New Law "On Administrative Procedure" in Regulating Public e-Services]. *ScienceRise: Juridical Science*, 1 (27). Retrieved from: <https://scholar.google.com/citations?user=QX3mLj8AAAAJ&hl=uk>.

26. Kolomoiets, T. (2025). Praktyky vykorystannia shtuchnoho intelektu pry rozhliadi sprav v poriadku administrativnoho sudochynstva: vitchyzniani ta zarubizhnyi vymir [Practices of Using Artificial Intelligence in Administrative Justice: Domestic and International Dimension]. *Publichna vlada v umovakh rezhymu voiennoho stanu: vyklyky, rishennia, yevropeiskyi vektor: II Mizhnar. nauk.-prakt. konf. [Public Authority under Martial Law: Challenges, Solutions, European Vector: II International Scientific-Practical Conference]*. Retrieved from: <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/bitstream/12345/25990/1/0062335%D1%84.pdf>.

27. Prokhazka, H., Melnyk, O. (2023). Implementation of AI in international law and administrative law (in the context of human rights protection). *Amazonia Investiga*, 12 (67), 66–77. Retrieved from: <https://amazoniainvestiga.info/check/67/6-66-77.pdf>.

28. High Council of Justice of Ukraine (2021). VRP initsiiuie zapusk pilotnoho proektu shchodo zastosuvannia shtuchnoho intelektu na bazi sudu pershoi instantsii [The High Council of Justice initiates the launch of a pilot project on the use of AI at the first-instance court]. Retrieved from: <https://hcj.gov.ua/news/vrp-iniciyuye-zapusk-pilotnogo-proyektu-shchodo-zastosuvannya-shtuchnogo-intelektu-na-bazi-sudu>.

29. European Parliament (2020). Resolution of 20 October 2020 on intellectual property rights for the development of artificial intelligence technologies. Retrieved from: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0277_EN.html.

30. Markoff, J. (2011). Armies of expensive lawyers replaced by cheaper software. *The New York Times*. Retrieved from: <https://www.nytimes.com/2011/03/05/science/05legal.html>.

31. Koziakov, S. (2024). Chy mozhe vprovadzhennia shtuchnoho intelektu staty chastynoiu sudovoї reformy? [Can the Implementation of AI Become Part of Judicial Reform?]. Retrieved from: <https://so.supreme.court.gov.ua/authors/908/chy-mozhe-vprovadzhenni>.

ARTIFICIAL INTELLIGENCE APPLICATION IN ADMINISTRATIVE JUDICIAL PROCEEDINGS: ANALYSIS OF LEGAL REGULATION, RISKS AND PERSPECTIVES

Olena Melnyk,

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Constitutional, Administrative,
Environmental and Labor Law
Poltava Law Institute of Yaroslav Mudryi National Law University
<https://orcid.org/0000-0001-5213-595X>
novakolena3@gmail.com

Ivan Yurko,

3rd year Student
Poltava Law Institute of Yaroslav Mudryi National Law University
<https://orcid.org/0009-0000-4900-2363>
ivanyurko1206@gmail.com

*The purpose of the article is a comprehensive study of the regulatory and legal framework governing the use of artificial intelligence technologies in administrative proceedings, analysis of international experience, and identification of prospects and directions for improving the legal support for AI integration into Ukraine's justice system. **Methods:** dialectical, comparative-legal, formal-logical, analytical, and generalization. **Results:** The article examines the legal regulation of the introduction and application of artificial intelligence (AI) technologies in the field of administrative justice in Ukraine in the context of European integration processes and harmonization of national legislation with European Union law. After the signing of the Association Agreement between Ukraine and the EU (2014), the state committed to implementing modern digital technologies in the justice sector. The study analyzes national legal acts — the Constitution of Ukraine, the Code of Administrative Procedure of Ukraine, the Law of Ukraine “On the Judiciary and the Status of Judges,” the Law “On Copyright and Related Rights,” as well as the Concept for the Development of Artificial Intelligence (2020) and others. It is noted that these acts create a basic normative foundation for AI integration into the judiciary but do not provide its full and systematic legal regulation. A comparative analysis of international instruments was carried out, in particular the European Convention on Human Rights, the European Ethical Charter on the Use of AI in Judicial Systems, the European Parliament Resolution of 2020, and the EU draft Artificial Intelligence Act. It was found that in international practice AI is viewed as a tool capable of increasing the efficiency and transparency of justice, but it simultaneously raises complex ethical and legal issues related to legal subjectivity, liability, and respect for human rights. The article summarizes foreign experience in the use of AI in judicial processes (USA, China, Estonia, Brazil, Poland, United Kingdom) and identifies opportunities (and risks) for its adaptation in Ukrainian judicial practice. The authors emphasize both risks and prospects of AI implementation in the justice system. The necessity of developing a clear normative framework for regulating the methods of AI application and the outcomes of its activity is highlighted, as well as the need to create mechanisms for monitoring the ethicality, security, and impartiality of such technologies in the administration of justice. **Conclusions:** Research results show that in Ukraine there is only partial legal regulation of the application of AI in the field of justice, which does not cover the specifics of administrative justice. A legislative definition of “artificial intelligence” is contained in the Concept for the Development of AI, but issues of legal subjectivity, copyright, the process*

of judicial decision-making by AI systems, liability, and appeal remain unregulated. International instruments are mostly of a recommendatory nature, which complicates their implementation. It is necessary to develop a comprehensive regulatory act on the use of AI in Ukraine's judiciary that will ensure a balance between technological innovation and human rights guarantees.

Key words: *artificial intelligence, administrative justice, digitalization of justice, legal regulation, European Union, Concept for the Development of Artificial Intelligence, ethical standards, AI risks and perspectives.*

Дата першого надходження рукопису до видання: 19.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 16.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025

ПРОБЛЕМА ТЕМПІВ РОЗВИТКУ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА В РЕАЛІЯХ ПРОГРЕСУ ТЕХНОЛОГІЙ

Мета. Статтю присвячено проблемі темпів розвитку права, яка полягає в тому, що вплив правової системи на зумовлені появою сучасних технологій нові види відносин є недостатньо ефективним. Прогрес технологій значно випереджає розвиток права. Актуальність порушеної проблеми поглиблюється внаслідок характерного практично для всіх сфер суспільного життя впровадження штучного інтелекту, а також новітніх розробок в галузях біо-, нейро- та нанотехнологій. Мета статті полягає в обґрунтуванні проблеми темпів розвитку права, базуючись на теоретичному аналізі праць іноземних вчених. Автор робить спробу привернути увагу до цієї проблеми в українській правовій науці, оскільки раніше вона окремо не розглядалася, хоча й тісно пов'язана із широко досліджуваним явищем прогалів у праві. **Методи.** Для досягнення мети автор використовує такі методи, як абстрагування, виділяючи найважливіші ознаки порушеної проблеми, порівняння, з'ясовуючи відмінності цієї проблеми від досліджуваної в українській науці проблеми прогалів, та узагальнення – показуючи фактори, що пов'язані з проблемою темпів розвитку права. **Результати.** Проблема темпів розвитку права в реаліях прогресу технологій охарактеризована як цілком закономірна невідповідність між динамікою правового регулювання та технологічного прогресу. Вона зумовлена прискореними темпами еволюціонування технологій, підтвердженими «законом Мура» та «правилом Монсанто», а також їхньою особливістю поширюватися за межами будь-якого нагляду та контролю, поясненою як «дилема Коллінґріджа», яка, серед іншого, визначає, чому сучасні технології є об'єктом регулювання особливого роду, або *sui generis*. Уповільнення розвитку технологій, коли втручання держави набуває дедалі жорсткішого характеру, та прискорення процесів адаптації правової системи до нових обставин, за яких технологічний прогрес відбувається безперешкодно, розглянуті як стратегії державної політики у сфері сучасних технологій. **Висновки.** Прогрес технологій спричиняє необхідність вдосконалення законодавства, а також забезпечення того, щоб нагляд і контроль держави ставали більш адаптивними та пристосованими до швидко змінюваних реалій. Для вирішення проблеми темпів розвитку права слід широко застосовувати всі можливі форми правового впливу, які в кінцевому підсумку дадуть можливість більшою мірою впорядковувати відносини, що виникають під час розробки та використання сучасних технологій.

Ключові слова: проблема темпів, розрив між законодавством і технологіями, право та сучасні технології, правова система, штучний інтелект, дилема Коллінґріджа, прогалини у праві.

Гачкевич Андрій,

кандидат юридичних
наук, доцент, доцент
кафедри міжнародного
та кримінального права
Навчально-наукового
інституту права,
психології та інноваційної
освіти
Національного
університету «Львівська
політехніка»
<https://orcid.org/0000-0002-8494-1937>
andrii.o.hachkevych@lpnu.ua

1. Вступ

Динаміка права як явища, під якою ми маємо на увазі перебіг його розвитку, пов'язаний зі швидкістю здійснення тих процесів, які забезпечують упорядкування і юридичне закріплення суспільних відносин, на сучасному етапі великою мірою залежить від технологічного прогресу.

Трансформація різних сфер суспільного життя внаслідок упровадження технологій, зокрема штучного інтелекту – найбільш обговорюваного прикладу, призводить до того, що законодавче регулювання як квінтесенція впливу права на суспільні відносини є неспроможним адаптуватися до нових реалій.

З огляду на це статтю присвячено актуальній міждисциплінарній проблемі темпів розвитку права, яка полягає в тому, що правова система через цілком закономірне безсилля швидко реагувати на часто змінювані виклики, які характерні для сучасної епохи технологічного прогресу, не забезпечує очікуваного ефективного впливу на упорядкування та юридичне закріплення відносин, які виникають під час розробки та використання сучасних технологій.

Мета статті полягає в обґрунтуванні проблеми темпів розвитку права, базуючись на теоретичному аналізі праць іноземних вчених. Хоча багато з них представляє США (або інші держави правової сім'ї загального права), що, безумовно, дає свій відбиток на результатах їхніх досліджень, з появою та поширенням штучного інтелекту, як і п'яти фундаментальних технологічних систем, названих «вершинами навколишніх змін» – нанотехнологій, біотехнологій, робототехніки, інформаційно-комунікаційних технологій та когнітивної науки (Allenby, 2008), порушена проблема стосується будь-якої національної правової системи.

В українській правовій науці проблема темпів розвитку права до цього часу залишалася невисвітленою. Разом із тим, на нашу думку, вона тісно пов'язана із широко досліджуваним явищем

прогалин у праві. Цим дослідженням автор робить спробу привернути увагу до цієї проблеми серед українських учених, а окремі шляхи її вирішення можуть бути застосовані в цілях вироблення та реалізації державної політики в галузі штучного інтелекту та сучасних технологій, а також удосконалення національного законодавства.

2. Постановка проблеми: теоретичний аналіз

Розвиток права та прогрес технологій мають зовсім різні темпи, що наводить на думку про аналогії зі швидкістю руху зайця та черепахи.

Погоня черепахи за зайцем схожа на те, як право намагається наздогнати технології, але «відстає» від них, тому що спрямоване на вирішення здебільшого тих питань, які були актуальними вчора. Натомість технологічний прогрес породжує цілком нові можливості, підштовхуючи людей до нових форм поведінки (Moses, 2011a, с. 763). Така метафора дуже влучно відображає ті труднощі, з якими стикаються правові системи сучасних держав унаслідок появи новітніх технологій і невідомих праву видів відносин відповідно.

Проблема темпів розвитку права – в англomовній науковій літературі відома як *racings problem* (Moses, 2009; Marchant, 2011; Woodhouse, 2016; Calo, 2023; Boeken, 2024) – зумовлена щораз більшим **розривом між новітніми технологіями та законодавством**, через який посилюється неспроможність права швидко реагувати на виклики технологічного прогресу.

Квінтесенцією проблеми, цитуючи професора Аризонського університету Г. Марчанта, одного з найбільш активних дослідників проблеми, є те, що «наявні регуляторні системи та етичні правила є недостатніми для забезпечення ефективного, змістовного та своєчасного нагляду за сучасними та майбутніми поколіннями нових технологій. Такі технології, як генетика, робототехніка, інформаційні технології, нанотехнології, синтетична біологія та нейронаука, розвиваються зі швидкістю, якої людство ще ніколи не бачило у своїй історії. Натомість наші традиційні системи державного нагляду та контролю застрягли в стагнації, окостенінні та бюрократичній інерції – вони все більше відстають від нових технологій, що стрімко рухаються в майбутнє» (Marchant, 2011, с. 195).

Ще одна вчена, авторка низки праць з порушеної проблеми, професорка Л. Беннетт Мозес з Університету Нового Південного Уельсу в м. Сідней, характеризує її суть зростанням тиску на правову систему – вона повинна «іти в ногу» з прогресом технологій і реагувати належним чином (Bennett Moses, 2007). Фахівець з Індії С. К. Марган, підготувавши комплексне дослідження проблеми темпів розвитку права у двох частинах, пише про те, «технологічні інновації дедалі більше випереджають здатність законів та підзаконних нормативно-правових актів встигати за ними. Ця проблема не є новою, вона існує відтоді, як сучасна людська цивілізація почала розвиватись, була зроблена незліченна кількість відкриттів, винаходів та інновацій, а також створені різні інструменти» (Margan, 2025a).

У дослідженнях останніх років про проблему згадують під час вивчення питань штучного інтелекту, зокрема, розглядаючи його поширення як виклик для традиційних регуляторних парадигм і заперечуючи доцільність застосування загальних принципів (Currie et al., 2025), для оцінювання своєчасності прийняття Закону ЄС про штучний інтелект (Lubinski, 2025), з огляду на проблематичність законодавчого визначення поняття та переваги підходу «м'якого права» (Wagner, Doerg, & Schmit, 2024).

Варто додати, що колектив авторів за участю Л. Ванг, досліджуючи новітні біотехнології, пов'язані з впливом на людський геном (CRISPR), вказують на «подвійну» проблему темпів розвитку права – розрив між законами та передовими технологіями стає очевидним не тільки на національному рівні, а й на міжнародному. Вони також зауважують, що прогрес технологій породжує потребу в комплексному вдосконаленні законодавства – цивільного, кримінального, про біологічну безпеку, а також про патенти (Wang, Shang, & Zhang, 2023).

Слід зауважити, що хоча проблема темпів розвитку права в українській правовій науці раніше не розглядалася окремо, у працях вчених неодноразово відзначалось, що стрімкий розвиток технології значно випереджає розвиток права (Л. Брожек, І. Доронін, Г. Крушельницька, Л. Мамчур, Г. Писаренко, К. Токарева та ін.). Безумовно, з появою та поширенням сучасних систем штучного інтелекту ця тенденція стала ще більш помітною, на що звернула увагу низка авторів у контексті відсутності належного правового регулювання (серед них – О. Грачова, М. Дубняк, В. Пряміцин, М. Янишівський, Т. Ярошевська). Актуальність порушеної проблеми поглиблюється через прогрес у сфері біо-, нейро- та нанотехнологій, правила використання яких ставали предметом вивчення таких учених, як А. Гетьман, В. Лозо, М. Медведєва, О. Печерський, О. Радутний, Н. Рудий та ін.

Певною мірою проблема темпів розвитку права пов'язана із широко досліджуваним в українській правовій науці явищем **прогалин у праві** (А. Дрішлюк, О. Калашник, О. Тарнопольська, Є. Харитонов, О. Харитонova та ін.). «Стрімкий розвиток суспільних відносин та швидкі темпи законотворчості створили ситуації, за яких деякі відносини врегульовані неповно або взагалі не врегульовані чинним законодавством, що в науковій літературі отримало назву “прогалини у праві”» (Колотова, 2010, с. 3). Аналогія закону і аналогія права як методи заповнення прогалин можуть бути застосованими і для вирішення проблеми темпів розвитку, а розуміння причин прогалин – сприяти визначенню соціальної природи розриву між новітніми технологіями та законодавством.

Ми також повністю погоджуємось з Ю. Мататом в тому, що оцінка прогалин (як і різних темпів розвитку права та прогресу технологій. – А. Г.) згідно з наявними доктринальними підходами може бути двоякою: природа права повинна бути досконалою, а тому наявність прогалин недопустима;

природність існування прогалин та акцентування на засобах їхнього подолання (Матат, 2015, с. 8–9).

Водночас проблема темпів розвитку права та проблема прогалин, навіть якщо остання розглядається з огляду на інформаційне право або навіть ІТ-право, не є тотожними за суттю. Проблема прогалин стосується випадків, коли в процесі правозастосування виявляють відсутність у чинному законодавстві потрібної для конкретної ситуації правової норми, тоді як проблема темпів вивчається з позиції малоефективності права щодо упорядкування та юридичного закріплення відносин, які виникають під час розробки та використання сучасних технологій загалом і нагляду та контролю держави зокрема. Крім того, проблему темпів розвитку права вчені сприймають радше як проблему вироблення та реалізації державної політики в галузі сучасних технологій, досліджуючи її системно, тоді як проблему прогалин – як теоретико-правову, прив'язуючи її передусім до правозастосування.

Серед найбільш авторитетних праць іноземних учених, присвячених порушеній проблемі, можемо виділити: книгу Р. Браунсворда «Права, регулювання та технологічна революція» (Brownsword, 2008), у якій автор, аналізуючи прогрес біотехнологій, інформаційно-комунікаційних технологій, нано– та нейротехнологій, досліджує труднощі, з якими стикається державний нагляд і контроль стосовно швидких технологічних змін, і виокремлює проблеми законності, ефективності, зв'язку та космополітизму; книгу Л. Давнерса «Закони прориву: приборкування нових сил, що управляють життям і бізнесом у цифрову епоху» (Downers, 2009), яка містить вже класичну цитату про невідворотній закон сучасності, що «технології змінюються експоненціально, але соціальні, економічні та правові системи змінюються поступово». Структура книги об'єднує цікаві приклади з приватної, публічної, цифрової та інформаційної сфер, які демонструють розрив між технологічним прогресом і станом правового регулювання, обумовлений непристосованістю права до нових реалій.

3. Пов'язані з проблемою темпів розвитку права фактори

Прискорення темпів прогресу технологій є одним із найважливіших факторів, що впливають на порушену проблему. З одного боку, висока швидкість технологічного зростання була прогнозована ще в середині 20-го століття. «Закон Мура», названий за іменем Гордона Мура, співзасновника Intel, у первісному вигляді 1965 р. був сформульований так: кількість транзисторів на мікросхемі подвоюється кожні два роки, що неодмінно призводитиме до більшої обчислювальної потужності (Zhu, Xu, & Zong, 2023, с. 307). У сфері біотехнологій темпи прогресу описує «правило Монсанто»: внаслідок їхнього експоненціального зростання кожен рік-два здатність виявляти й застосовувати генетичні дані також стрімко підвищується (Jack, 2006, с. 52).

З філософського погляду порушена проблема уособлює низку загальних протиріч: старого та нового, традиційного та сучасного, повільного

та швидкого. Усі вони дотичні до ідеї балансу (Гачкевич, Кошелєв, 2024, с. 265), тобто справедливого співвідношення двох пріоритетів державної політики – безперешкодного технологічного прогресу, в якому особливо зацікавлені фінансово могутні корпорації, включно з т. зв. цифровими гігантами (Microsoft, Alphabet, Meta), а також збереження цінностей як одного з важливих завдань органів державної влади, що реалізується шляхом надання їм відповідних повноважень, насамперед стосовно дотримання прав людини. Наявність міжнародних стандартів у галузі прав людини, імplementованих на рівні національних правових систем, визначає забезпечення дотримання прав і свобод людини важливим напрямом діяльності держави.

За словами Г. Марчанта, проблема темпів права виникає, коли технологія, яка прогресує, впливає на суспільство настільки швидко, що уряди не встигають захистити людей за допомогою законів і підзаконних нормативно-правових актів (Marchant, б. д.).

На нашу думку, важливим фактором є й те, що право традиційно претендує на роль **«уповноваженого регулювальника»** будь-яких відносин, які породжують важливі для суспільства наслідки, зокрема тих, що можуть виникати під час розробки та використання сучасних технологій. Хоча найбільшою мірою ведуться дискусії з приводу наслідків штучного інтелекту, включно з його екзистенційною загрозою для людства, не менш революційними є новітні розробки в галузях біо-, нейро- та нанотехнологій (наприклад, мРНК-вакцини та CRISPR/Cas-9). Поряд із правом, спрямованим на цілковите впорядкування всіх сфер суспільного життя, свого роду монополію має і держава в особі компетентних органів щодо нагляду та контролю.

Зауважимо, що в працях іноземних вчених підкреслена недалекоглядність державної політики загалом, через яку і вплив правової системи не досягає очікуваних результатів. С. Телес описує явище під назвою «кладжеократія», назва якого походить від слова «кладж», у перекладі з англійської означає «дещо – особливо комп'ютерне обладнання або програмне забезпечення, – яке було зібрано з того, що було під рукою, особливо коли воно не працює дуже добре» (Cambridge Dictionary, 2025). Суть кладжеократії полягає в тому, що державне управління характеризується особливою складністю та неузгодженістю, яка виникає внаслідок накопичення у державній політиці розрізнених та тимчасових рішень, або «кладжей». Вони приймаються без певної стратегії та спрямовані на вирішення поточних питань. Серед негативних наслідків – формування заплутаної та майже незрозумілої для населення сукупності правил і практик (Teles, 2013).

Проблема темпів розвитку права спричинена й тим, що сучасні технології не до кінця вписуються в традиційні моделі законодавчого регулювання. Неодноразово у правовій науці наголошувалося на тому, що вони є об'єктом регулювання особливого роду, або *sui generis* (Margan, 2025b; Moses, 2011b). У зв'язку із цим, для того щоб впорядковувати відносини, які виникають під

час розробки та використання сучасних технологій, потрібно розробляти спеціальні правила та застосовувати нешаблонні підходи.

Для обґрунтування того, чому сучасні технології відрізняються від інших об'єктів законодавчого регулювання, а також кращого розуміння їхнього впливу на різні сфери суспільного життя, включно з правовою, можна застосувати «дилему Коллінґріджа», вперше сформульовану працівником Астонського університету в м. Бірмінгем Девідом Коллінґріджем (1980 р.). За його оцінками, на початкових стадіях розвитку нової технології забезпечення правового регулювання є проблематичним через брак інформації. Проте на пізніших стадіях технологія настільки вкорінюється в суспільстві, що намір врегулювати її використання стикається із сильним опом (Genus, Stirling, 2018).

Таблиця

Фактори, що пов'язані з проблемою темпів розвитку права

Технологічні	Політико-правові
	
☐ прискорені темпи прогресу («закон Мура» та «правило Монсанто»)	☐ націленість держави на збереження цінностей, включно з правами людини
☐ інтерес у безперешкодному розвитку технологій фінансово могутніх корпорацій	☐ інтереси фінансово могутніх корпорацій
☐ відмінність технологій від більш звичних об'єктів законодавчого регулювання	☐ очікування від права: охоплювати всі важливі суспільні відносини
☐ «дилема Коллінґріджа»	☐ сильний державний контроль і нагляд за процесами
☐ поява та поширення систем штучного інтелекту	☐ «кладжеократія»

Джерело: опрацьовано та систематизовано автором.

Таким чином, вирішення проблем темпів розвитку права, з одного боку, залежить від управління технологічними факторами, наскільки це дають змогу зробити об'єктивні закономірності, а з іншого – від вдосконалення політико-правових (таблиця). Під час розробки подальшої державної політики у сфері сучасних технологій, а також внесення змін до національної правової системи слід використовувати серед іншого дві стратегії, описані Г. Марчантом (Marchant, 2011, с. 200):

- уповільнення розвитку технологій, коли нагляд і контроль держави набувають дедалі жорсткішого характеру;
- сприяння адаптації права до нових обставин, за яких технологічний прогрес відбувається безперешкодно.

Можливими методами реалізації наведених стратегій, які визначають тенденції для майбутніх досліджень, є: упровадження попереджувального підходу, інструменти «м'якого права», введення спеціальних правових режимів, а також проведення інституційно-організаційних реформ.

4. Висновки

Зі стрімким технологічним прогресом, який пришвидшують новітні розробки (штучний інтелект, біотехнологій, нанотехнології та ін.), розрив між станом правового регулювання та відносинами, що виникають під час використання сучасних технологій, стає все більшим та дедалі складнішим.

Очікувана роль права в суспільстві, пов'язана з упорядкуванням та юридичним закріпленням відносин, не може бути виконаною як слід у реаліях сьогодення з низки причин, об'єктивних і суб'єктивних, вивчення яких належить до проблеми темпів розвитку права. Вона полягає в тому, що нагляд і контроль держави за процесами у всіх сферах суспільного життя, так чи інакше залежний від технологій, втрачає ефективність, як і вплив права загалом.

Проблему темпів розвитку права в реаліях прогресу технологій можемо охарактеризувати як цілком закономірну (або природну) невідповідність між динамікою правового регулювання та технологічного прогресу. Вона була порушеною низкою авторів, насамперед з держав правової сім'ї загального права, наприкінці 2010-х рр. (Р. Браунсворд, Давнерс, Г. Марчант, Л. Мозес та ін.).

Результати нашого дослідження показують, що ця проблема зумовлена прискореними темпами еволюціонування технологій, підтвердженими «законом Мура» та «правилом Монсанто», а також їхньою особливістю поширюватися за межами будь-якого нагляду та контролю, поясненою як «дилема Коллінгріджа», яка, серед іншого, обґрунтовує, чому сучасні технології є об'єктом регулювання особливого роду, або *sui generis*.

Фактори, які пов'язані з проблемою та від яких залежать перспективи її вирішення, були об'єднані у дві категорії: технологічні та політико-правові. Отже, під час розробки подальшої державної політики у сфері сучасних технологій, а також внесення змін до національної правової системи слід враховувати можливість впливати на узагальнені нами фактори.

Тendenції для майбутніх досліджень визначають запропоновані Г. Марчантом стратегії стримування прогресу технологій і формування кращої адаптивності права до нових викликів, а також можливі шляхи вирішення проблеми у взаємозв'язку з методами реалізації наведених стратегій. Дослідження проблеми темпів розвитку права може бути цінним для глибшого вивчення явища прогалів у українській правовій науці.

Список використаних джерел:

1. Allenby B. The Five Horsemen of Environmental Change. Trellis. URL: <https://trellis.net/article/five-horsemen-environmental-change/> (дата звернення: 15.09.2025).
2. Boeken J. From compliance to security, responsibility beyond law. *Computer Law & Security Review*. 2024. Volume 52, 105926. <https://doi.org/10.1016/j.clsr.2023.105926>.
3. Brownsword R. Rights, Regulation, and the Technological Revolution. Oxford : Oxford University Press, 2008. 336 p.
4. Calo R. Law Controlling Technology. *Challenges in Classical Liberalism. Palgrave Studies in Classical Liberalism* / ed. by A. Kassens, J. Hall. Palgrave Macmillan, 2023. P. 251–262.
5. Kludge. Cambridge University Press & Assessment. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/kludge> (дата звернення: 15.09.2025).
6. Currie W., Schlagwein D., Leimeister J., Willcocks L. Rethinking technology regulation in the age of AI risks. *Journal of Information Technology*. 2025. OnlineFirst.
7. Downers L. The Laws of Disruption: Harnessing the New Forces That Govern Life and Business in the Digital Age. Basic Books, 2009. 304 p.
8. Genus A., Stirling A. Collingridge and the dilemma of control: Towards responsible and accountable innovation. *Research Policy*. 2018. Vol. 47, no. 1. P. 61–69.
9. Jack J. Chronotopes: Forms of Time in Rhetorical Argument. *College English*. 2006. Vol. 69, no. 1. P. 52–73.
10. Lubinski F. The European Union AI Act: Airplanes, Robots, and the Pacing Problem. With the AI Act, did the EU get the Pacing of the Law Right? European University Institute, 2025. 8 p.
11. Marchant G. Addressing the pacing problem. *The Growing Gap Between Emerging Technologies and Legal-Ethical Oversight* / ed. by G. Marchant, B. Allenby, J. Herkert. Springer, 2011. P. 199–205.
12. Marchant G. Why Soft Law is the Best Way to Approach the Pacing Problem in AI. Carnegie Council for Ethics in International Affairs. <https://www.carnegiecouncil.org/media/article/why-soft-law-is-the-best-way-to-approach-the-pacing-problem-in-ai> (дата звернення: 15.09.2025).
13. Margan S. K. The Pacing Problem Unplugged Part 1. Actuary.org. <https://actuary.org/article/the-pacing-problem-unplugged-part-1/> (дата звернення: 15.09.2025).
14. Margan S. K. The Pacing Problem Unplugged Part 2. Actuary.org. <https://actuary.org/article/the-pacing-problem-unplugged-part-2/> (дата звернення: 15.09.2025).
15. Moses L. B. Why Have a Theory of Law and Technological Change. *Minnesota Journal of Law, Science and Technology*. 2007. Vol. 8. P. 589–606.
16. Moses, L. B. Sui Generis Rules. UNSW Law Research Paper No. 2009–50. University of New South Wales, 2009. 31 p.
17. Moses, L. B. Agents of Change: How the Law ‘Copes’ with Technological Change. *Griffith Law Review*. 2011. Vol. 20, no. 4. P. 763–794.
18. Moses L. B. Sui Generis Rules. *The Growing Gap Between Emerging Technologies and Legal-Ethical Oversight* / ed. by G. Marchant, B. Allenby, J. Herkert. Springer, 2011. P. 77–94.
19. Teles S. Kludgeocracy in America. National Affairs. URL: <https://www.nationalaffairs.com/publications/detail/kludgeocracy-in-america> (дата звернення: 15.09.2025).
20. Wagner J., Doerr M., Schmit C. AI Governance: A Challenge for Public Health. *JMIR public health and surveillance*. 2024. Vol. 10, art. e58358. <https://doi.org/10.2196/58358>.
21. Wang L., Shang L., Zhang, W. Human genome editing after the “CRISPR babies”: The double-pacing problem and collaborative governance. *Journal of Biosafety and Biosecurity*. 2023. Vol. 5, no. 1. P. 8–13.
22. Woodhouse E. Slowing the pace of technological change? *Journal of Responsible Innovation*. 2016. Vol. 3, no. 3. P. 266–273.

23. Global Trends in AI Governance. World Bank. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099120224205026271/pdf/P1786161ad76ca0ae1ba3b1558ca4ff88ba.pdf> (дата звернення: 15.09.2025).
24. Zhu F., Xu P., Zong J. Moore's Law: The potential, limits, and breakthroughs. *Applied and Computational Engineering*. 2023. Vol. 10. P. 307–315.
25. Гачкевич А., Кошелєв Г. Обмеження свободи штучного інтелекту та окремі ініціативи Інституту майбутнього життя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 86 (3). С. 264–271.
26. Колотова О. Прогаляни у праві та шляхи їх подолання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ, 2010. 19 с.
27. Матат Ю. Прогаляни в законодавстві та засоби їх подолання в правозастосовній діяльності : монографія. Харків : Право, 2015. 176 с.

References:

1. Allenby, B. (2008, October 2). *The Five Horsemen of Environmental Change*. Trellis. <https://trellis.net/article/five-horsemen-environmental-change/>.
2. Boeken, J. (2024). From compliance to security, responsibility beyond law. *Computer Law & Security Review*, 52, April 2024, 105926. <https://doi.org/10.1016/j.clsr.2023.105926>.
3. Brownsword, R. (2008). Rights, Regulation, and the Technological Revolution. Oxford University Press.
4. Calo, R. (2023). Law Controlling Technology. In: A. Kassens, J. Hall (Eds.), *Challenges in Classical Liberalism*. Palgrave Studies in Classical Liberalism (pp. 251–262). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-031-32890-9_13.
5. Cambridge Dictionary (2025, September 24). *Kludge*. Cambridge Words. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/kludge>.
6. Currie, W., Schlagwein, D., Leimeister, J., & Willcocks, L. (2025). Rethinking technology regulation in the age of AI risks. *Journal of Information Technology*. OnlineFirst. <https://doi.org/10.1177/02683962251378815>.
7. Downers L. (2009). *The Laws of Disruption: Harnessing the New Forces That Govern Life and Business in the Digital Age*. Basic Books.
8. Genus, A., Stirling, A. (2018). Collingridge and the dilemma of control: Towards responsible and accountable innovation. *Research Policy*, 47 (1), 61–69. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2017.09.012>.
9. Hachkevych, A., Kosheliev, H. (2024). Limits for artificial intelligence freedom and the initiatives of the Future of Life Institute. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*, 86 (3), 264–271. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.3.40>.
10. Jack, J. (2006). Chronotopes: Forms of Time in Rhetorical Argument. *College English*, 69 (1), 52–73.
11. Kolotova, O. (2010). *Gaps in law and ways to overcome them* [PhD in Law dissertation]. Koretsky Institute of State and Law of the National Academy of Sciences of Ukraine.
12. Lubinski, F. (2025). *The European Union AI Act: Airplanes, Robots, and the Pacing Problem. With the AI Act, did the EU get the Pacing of the Law Right?* European University Institute.
13. Marchant, G. (2011). Addressing the pacing problem. In: G. Marchant, B. Allenby, J. Herkert (Eds.), *The Growing Gap Between Emerging Technologies and Legal-Ethical Oversight* (pp. 199–205). Springer. https://doi.org/10.1007/978-94-007-1356-7_13.
14. Marchant, G. (n.d.). *Why Soft Law is the Best Way to Approach the Pacing Problem in AI*. Carnegie Council for Ethics in International Affairs. <https://www.carnegiecouncil.org/media/article/why-soft-law-is-the-best-way-to-approach-the-pacing-problem-in-ai>.

15. Margan, S. K. (2025a, May 8). *The Pacing Problem Unplugged Part 1*. Actuary.org. <https://actuary.org/article/the-pacing-problem-unplugged-part-1/>.
16. Margan, S. K. (2005b, May 8). *The Pacing Problem Unplugged Part 2*. Actuary.org. <https://actuary.org/article/the-pacing-problem-unplugged-part-2/>.
17. Matat, Yu. (2015). *Gaps in legislation and means of overcoming them in law enforcement*. Law.
18. Moses, L. B. (2007). Why Have a Theory of Law and Technological Change. *Minnesota Journal of Law, Science and Technology*, 8, 589–606.
19. Moses, L. B. (2009). *Sui Generis Rules*. UNSW Law Research Paper No. 2009–50. University of New South Wales.
20. Moses, L. B. (2011a). Agents of Change: How the Law ‘Copes’ with Technological Change. *Griffith Law Review*, 20 (4), 763–794. <https://doi.org/10.1080/10383441.2011.10854720>.
21. Moses, L. B. (2011b). *Sui Generis Rules*. In: G. Marchant, B. Allenby, J. Herkert (Eds.), *The Growing Gap Between Emerging Technologies and Legal-Ethical Oversight* (pp. 77–94). Springer. https://doi.org/10.1007/978-94-007-1356-7_6.
22. Teles, S. (2013). *Kludgeocracy in America*. National Affairs. <https://www.nationalaffairs.com/publications/detail/kludgeocracy-in-america>.
23. Wagner, J., Doerr, M., & Schmit, C. (2024). AI Governance: A Challenge for Public Health. *JMIR public health and surveillance*, 10, e58358. <https://doi.org/10.2196/58358>.
24. Wang, L., Shang, L., & Zhang, W. (2023). Human genome editing after the “CRISPR babies”: The double-pacing problem and collaborative governance. *Journal of Biosafety and Biosecurity*, 5 (1), 8–13. <https://doi.org/10.1016/j.jobb.2022.12.003>.
25. Woodhouse, E. (2016). Slowing the pace of technological change? *Journal of Responsible Innovation*, 3 (3), 266–273. <https://doi.org/10.1080/23299460.2016.1259929>.
26. World Bank (2024). *Global Trends in AI Governance*. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099120224205026271/pdf/P1786161ad76ca0ae1ba3b1558ca4ff88ba.pdf>.
27. Zhu, F., Xu, P., & Zong, J. (2023). Moore's Law: The potential, limits, and breakthroughs. *Applied and Computational Engineering*, 10 (1), 307–315.

THE PROBLEM OF THE RATE OF DEVELOPMENT OF PUBLIC LAW IN THE REALITIES OF TECHNOLOGICAL PROGRESS

Andrii Hachkevych,

*PhD in Law, Associate Professor, Associate Professor
at the Department of International and Criminal Law
Educational and Research Institute of Law, Psychology
and Innovative Education of Lviv Polytechnic National University
<https://orcid.org/0000-0002-8494-1937>
andrii.o.hachkevych@lpnu.ua*

Purpose. *This article focuses on the pacing problem in law's development, which highlights the insufficient effectiveness of any national legal system in responding to new relationships arising from modern technologies. The advancement of technology is significantly outpacing the evolution of legal frameworks. The relevance of this issue is amplified by the introduction of artificial intelligence, which is now present in all areas of public life, alongside the latest advances in biotechnology, neurotechnology and nanotechnology. This article aims to substantiate the pacing problem through a theoretical analysis of works by foreign scholars. The author attempts to draw*

the attention of Ukrainian legal science to this issue, which has previously not been examined separately, even though it is closely related to the widely researched phenomenon of legal gaps.

Methods. *To achieve this purpose, the author utilizes several methods. Abstraction is used to determine the most essential features of the problem at hand. Comparing identifies the differences between this problem and the problem of legal gaps discussed in Ukrainian science. Finally, generalization illustrates the factors related to the pacing problem.* **Results.** *The pacing problem in the context of technological progress refers to a completely natural discrepancy between the current laws and regulations and the rapid advancement of technology. This issue is caused by the accelerated pace of technology evolution (often illustrated as “Moore’s Law” and the “Monsanto Rule”), and the tendency to develop and proliferate beyond any oversight and control, commonly known as the “Collingridge Dilemma”. Slowing down the development of technology, while state intervention becomes increasingly heightened, and accelerating the process of adapting the legal system to new circumstances in which technological progress is unrestricted, are considered key strategies in a national technology policy.* **Conclusions.** *The advancement of technology necessitates the evolution of legislation, and the state’s oversight and control must become more adaptable and responsive to new realities. To tackle the pacing problem, we should explore and implement all possible forms of legal influence that would serve to regulate better relationships arising from the development and use of modern technologies.*

Key words: *pacing problem, gap between law and technology, law and modern technologies, legal system, artificial intelligence, Collingridge’s dilemma, legal gaps.*

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 27.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025

ФІЛОЛОГІЧНЕ ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА ІЗ ЄДНАЛЬНО-РОЗДІЛОВИМИ СПОЛУЧНИКАМИ

Тлумачення законів є ключовим елементом будь-якої правової системи, забезпечуючи послідовне та точне застосування норм. Практика правозастосування демонструє, що поверхнєве ознайомлення з текстом норми не дає змоги повною мірою з'ясувати її дійсний зміст. Особливу роль відіграє філологічне тлумачення, яке враховує не лише зміст норми, а й значення мовних конструкцій, розділових знаків та їх синтаксичну роль. Найбільш проблемними є випадки використання єднально-розділових сполучників, зокрема конструкції «та/або», яка часто спричиняє неоднозначність в інтерпретації. Це особливо критично в умовах воєнного стану, коли норми про військову службу потребують максимальної чіткості, а помилки в тлумаченні можуть мати серйозні наслідки для правозастосування. **Мета** – дослідити особливості філологічного тлумачення правових норм, що містять комбіновані єднально-розділові сполучники («та/або»), та виявити проблеми, які виникають у практиці правозастосування через їх неоднозначне сприйняття. Довести, що філологічний підхід сприяє точнішому розумінню волі законодавця, зменшуючи суб'єктивність і сприяючи формуванню єдиної судової практики в Україні. **Методи.** Методологія дослідження поєднує загальнонаукові та спеціальні методи. Загальнонаукові методи передбачають аналіз і синтез для узагальнення судової практики та теоретичних джерел, а також індукцію для виведення правил тлумачення з конкретних прикладів. Спеціальні методи охоплюють граматичний, семантичний і синтаксичний аналіз тексту норм на основі Українського правопису – 2019, а також формально-логічний аналіз кон'юнкції, диз'юнкції та комбінації за принципами логіки, спираючись на дослідження Кеннета Адамса. **Результати.** Філологічне тлумачення сприяє верховенству права, особливо в критичних сферах, як-от військова служба під час агресії РФ. Воно допомагає зменшити вплив людського фактора, зокрема особистих переконань, емоційного стану та підсвідомих упереджень суддів, які можуть спотворювати інтерпретацію норм. У стресових умовах воєнного стану судді можуть несвідомо надавати перевагу суворішому тлумаченню через суспільний тиск «та/або» власне переконання. Дослідження наголошує на потребі в узагальненні судової практики щодо застосування єднально-розділового сполучника «та/або» для мінімізації суб'єктивності. Рекомендується впровадження тренінгів для суддів із розпізнавання упереджень, використання чітких законодавчих формулювань і колегіальних механізмів прийняття рішень. Пропонуються подальші порівняльні дослідження для вдосконалення якості законодавства та забезпечення його однозначного тлумачення.

Ключові слова: тлумачення норм права, філологічне тлумачення, єднально-розділові сполучники, та/або, судова практика, міжнародне право, людський фактор.

Гавришкевич Ігор,

офіцер-слухач

факультету

післядипломної освіти

Військового

інституту Київського

національного

університету імені

Тараса Шевченка

[https://orcid.org/0009-](https://orcid.org/0009-0003-8860-4510)

0003-8860-4510

[gavrishcevic hh70@gmail.](mailto:gavrishcevic hh70@gmail.com)

com

1. Вступ

У сучасних умовах відсічі збройній агресії Російської Федерації проти України, коли держава змушена мобілізувати значні ресурси для захисту територіальної цілісності та недоторканності, забезпечення верховенства права набуває першочергового значення. Особливо актуальною є проблема тлумачення норм, що регулюють питання проходження служби, оскільки держава, делегуючи громадянам обов'язки з оборони, зобов'язана гарантувати їм чіткі права, відсутність ясності яких і є частими підставами звернення до суду. Актуальність теми посилюється воєнним станом, де швидкі законодавчі зміни часто призводять до неоднозначностей, спричинених низьким рівнем законодавчої техніки, недостатньою правовою культурою суб'єктів правозастосування, зокрема в розрізі ст. 68 Конституції України, та відсутністю єдиної судової практики.

Новизна дослідження полягає в комплексному аналізі філологічного тлумачення комбінованого єднально-розділового сполучника «та/або» в нормах адміністративного права, зокрема в контексті Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» (далі – Закон № 2232-ХІІ), з урахуванням судової практики адміністративних судів.

На відміну від попередніх робіт, які фокусувалися на загальних аспектах інтерпретації норм, зокрема Білоуса О. В. щодо філологічного тлумачення в адміністративному судочинстві, фокус уваги зосереджено на філологічному підході з елементами формальної логіки, порівняльного правового аналізу та міжнародними стандартами, пропонуються практичні рекомендації для усунення неоднозначностей. Це дає змогу не лише розкрити потенціал «та/або» як інструменту гнучкості в праві, але й попередити помилки в правозастосуванні, що є науковим рішенням для посилення стабільності правової системи в кризових умовах.

Мета – дослідити особливості філологічного тлумачення правових норм, що містять комбіновані єднально-розділові сполучники («та/або»), та виявити проблеми, які виникають у практиці правозастосування

через їх неоднозначне сприйняття. Довести, що філологічний підхід сприяє точнішому розумінню волі законодавця, зменшуючи суб'єктивність і сприяючи формуванню єдиної судової практики в Україні.

Методологія дослідження базується на комбінації загальнонаукових і спеціальних методів. Загальнонаукові методи передбачають аналіз і синтез для узагальнення судової практики та теоретичних джерел, а також індукцію для виведення загальних правил тлумачення з конкретних прикладів. Спеціальні методи охоплюють граматичний, семантичний і синтаксичний аналіз тексту норм на основі Українського правопису – 2019, формально-логічний аналіз кон'юнкції, диз'юнкції та комбінації за принципами логіки, з опорою на дослідження Кеннета Адамса.

2. Виклад основного матеріалу

У рішенні Львівського окружного адміністративного суду від 20.01.2023 у справі № 380/15696/22 (далі – справа) (Рішення Львівського окружного адміністративного суду № 380/15696/22, 2023), предметом спору стало тлумачення пункту 2 частини 4 статті 26 Закону № 2232-ХІІ, де зазначено, що військовослужбовці, які проходять військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період, звільняються з військової служби під час воєнного стану на підставах: [...]

Г через такі сімейні обставини або інші поважні причини (якщо військовослужбовці не висловили бажання продовжувати військову службу). [...] – у зв'язку з наявністю дружини (чоловіка) із числа осіб з інвалідністю та/або одного із своїх батьків чи батьків дружини (чоловіка) із числа осіб з інвалідністю І чи ІІ групи; [...] (ЗУ «Про військовий обов'язок і військову службу»).

Військова частина витлумачила цю норму Закону № 2232-ХІІ, «виходячи з морфологічної точки зору», та наголошувала, що «ключовим є наявність у словосполученні сполучника «та», що унеможливує звільнення позивача, якщо у нього наявна лише частина підстави у вигляді дружини з інвалідністю 3-ї групи без наявності у своїх батьків чи батьків дружини (чоловіка) із числа осіб з інвалідністю 1-ї чи 2-ї групи». Відповідач повідомив суд, що якби в цій нормі не було сполучника «та», то позивача було б звільнено з військової служби; вважає, що відсутність у батьків позивача чи його дружини інвалідності 1-ї чи 2-ї групи зробить звільнення позивача з військової служби незаконною дією (Рішення Львівського окружного адміністративного суду № 380/15696/22, 2023).

3. Філологічне тлумачення

Суд під час вирішення цього спору витлумачив зміст речення із застосуванням комбінованого сполучника «та/або», оскільки такий застосовується в гіпотезі норми права (абзацу п'ятого підпункту «г» пункту 2 частини четвертої статті 26 Закону № 2232-ХІІ), щодо застосування котрої виник цей спір. Для виконання цього завдання суд використав філологічне тлумачення, що

полягає у з'ясуванні змісту правової норми шляхом аналізу її текстового вираження під кутом зору його лексико-семантичних, лексико-граматичних, морфологічних, синтаксичних характеристик (Рішення Львівського окружного адміністративного суду № 380/15696/22, 2023).

У своїй класичній статті Білоус О. В. зауважив, що юридична та філологічна науки виробили чимало правил і прийомів тлумачення юридичних текстів. У цій же статті він вказав, що філологічне тлумачення – це різновид інтерпретаційної практики, спрямований на встановлення за допомогою мовних засобів і їх внутрішньотекстових зв'язків смислових параметрів правової норми, що дають змогу адекватно розкрити конкретний зміст нормативних приписів з вираженою в них волею законодавця (Білоус, 2019, с. 127–133).

У справі суд, тлумачачи єднально-розділовий сполучник «та/або», опирається на постанову Кабінету Міністрів України № 437 від 22 травня 2019 р. з метою забезпечення конституційних положень про державний статус української мови й уніфікації вживання правописних норм, погодив пропозицію Міністерства освіти і науки та Національної академії наук щодо схвалення Українського правопису в новій редакції, розробленій Українською національною комісією з питань правопису (далі – Український правопис – 2019). Відповідно до § 165 «СКІСНА РИСКА» Українського правопису – 2019 скісну риску ставимо в таких позиціях: «[...] В офіційно-діловому та науковому стилях – як розділовий знак [...] Уживаються також комбіновані єднально-розділові сполучники і/або, рідше та/або (без відступів до і після скісної риски): порушення авторського і/або суміжних прав; «Типова освітня програма підвищення кваліфікації голів і/або членів правління об'єднань співвласників багатоквартирних будинків»; Війна і/або поезія? (назва газетної публікації)» (Рішення Львівського окружного адміністративного суду № 380/15696/22, 2023).

Суд зазначає, що вживання єднального сполучника «та» вказує на два поняття разом, тоді як використання розділового сполучника «або» вказує на виділення: одне поняття з кількох понять. Коли ми говоримо:

«А та В», використовуючи єднальний сполучник, ми маємо на увазі обидва разом, А + В;

«А або В», використовуючи розділовий сполучник, ми можемо мати на увазі «А, а не В» або «В, а не А»;

«А та/або В», використовуючи скісну риску «/» між двома сполучниками, то ми утворюємо комбінований єднально-розділовий сполучник, що вказує на два можливі варіанти сполучника («та» і «або»), один із яких можна вибрати.

Інакше кажучи, використання скісної риски в комбінованому сполучнику «та/або» означає, що ми допускаємо вибір як «та», так і «або», як наслідок, можемо мати на увазі: 1) А + В; 2) А, не В; 3) В, не А (Рішення Черкаського окружного адміністративного суду № 580/6272/23, 2023).

Таким чином, використання «та/або» дає змогу стверджувати, що існує три можливі варіанти вибору, а не два.

Аналогічне тлумачення цієї норми було застосовано в рішенні Черкаського окружного адміністративного суду від 28.09.2023 у справі № 580/6272/23 (Рішення Черкаського окружного адміністративного суду № 580/6272/23, 2023) та в рішенні Івано-Франківського окружного адміністративного суду від 24.11.2023 у справі № 300/6236/23 (Рішення Івано-Франківського окружного адміністративного суду № 300/6236/23, 2023).

Така неоднозначність викликана процесом прийняття нових законодавчих актів. Це свідчить про низький рівень законодавчої техніки на етапі прийняття нормативно-правових актів. Суперечності також виникають у разі неправильного розуміння суті правової норми самим суб'єктом правозастосовної діяльності через низький рівень правової культури та правосвідомості.

4. Роздуми автора

Використання сполучника «та/або» є поширеним явищем у праві. Юристи використовують його в усіх типах юридичних контекстів. Негатив сполучника в тому, що він розпливчастий, якщо не безглуздий, причому деякі мовознавці називали його «дворячим виразом», «огидним винаходом» та «безглуздим жаргоном» (Raine v. Drasin, 1981; Cochrane v. Fla. E. Coast Ry. Co., 1932).

Досі дослідники стверджують, що конструкція «та/або» є за своєю суттю неоднозначною і її слід уникати, коли це можливо, адже, на думку багатьох критиків, завжди так і є. Однак сполучник «та/або» зовсім не є двозначним. Він має чітке, узгоджене значення: за правильного використання ця конструкція означає «А або Б чи обидва». У більшості галузей права просто немає переконливих причин уникати використання терміна «та/або». Цей сполучник чіткий і лаконічний, але піддається критиці здебільшого через випадки, коли люди використовують його неправильно. Позовні заяви, контракти, статuti та патенти допускають переконливе використання терміна «та/або». І навпаки, деякі правові галузі, як-от інструкції чи постанови, зазвичай не дозволяють правнику надавати варіанти, що робить термін «та/або» непридатним.

Незважаючи на те що існує кілька контекстів, у яких слід уникати використання терміна «та/або», не слід відкидати цю конструкцію лише тому, що люди іноді неправильно використовують цей сполучник. Зрештою, правники та суди часто мають труднощі з використанням і тлумаченням «та» та «або». Певною мірою єднально-розділові сполучники «та/або» за своєю суттю ментально не викликають довіри, а ситуативно розібравшись, не можна дійти одностайності у тлумаченні норми, тому що слова сповнені неоднозначності, а наявність розділового знака у їх сполученні дає ще більше сумніву у прийнятті правильного рішення.

«Та/або» не має точного значення, але дозволяє передати альтернативні варіанти. Як і у випадку з багатьма постійними помилками в юридичному письмі, проблема полягає не в самому сполучнику «та/або», а у відсутності пильної уваги до деталей. Ще одна поширена конструкція, у якій та/або з'являється, має форму «А, В та/або С», що, строго кажучи, є неоднозначною

фразою. На відміну від «А та/або В», додавання додаткового твердження, С, може змусити читача здогадуватися, чи «та/або» призначений для розміщення між усіма твердженнями або лише деякими з них. З одного боку, «А, В та/або С» може запропонувати вибір між А, В, С або будь-якою їх комбінацією, що дорівнює «А та/або В та/або С» (*Air Mach. Com SRL v. Superior Court*, 2010).

У міжнародному приватному праві (*private international law*, або конфліктному праві) конструкція «та/або» (англ. *and/or*) часто застосовується в конвенціях і договорах для забезпечення гнучкості в регулюванні трансграничних відносин, дозволяючи альтернативні або комбіновані опції без жорсткої виключності. Це особливо корисно в контекстах визнання рішень, виконання договорів чи вибору юрисдикції, де потрібно враховувати варіативність ситуацій між державами.

Так, відповідно до п. 2 ч. 4 ст. 29 Регламенту ЄС № 650/2012 про юрисдикцію, застосовне право, визнання та виконання рішень у спадкових справах чітко вказано формулювання з *and/or* у контексті вибору застосовного права: *The administrator(s) appointed pursuant to this paragraph shall be the person(s) entitled to execute the will of the deceased and/or to administer the estate under the law applicable to the succession* (European Parliament and Council of the European Union, 2012).

And/or означає, що вибір права може бути зроблений через заповіт, або через довірчий документ, або через спільну декларацію, або комбінацією цих інструментів. У контексті міжнародного приватного права це критично для трансграничних спадкових спорів, де сторони (спадкоємці чи спадкодавці) вибирають юрисдикцію заздалегідь. Скісна риска уточнює інклюзивність, уникаючи ексклюзивної диз'юнкції, що полегшує застосування в змішаних справах (наприклад, спадщина з активами в кількох країнах ЄС). Без чіткого *and/or* могла б виникнути неоднозначність, але в тексті регламенту структура робить його зрозумілим, пов'язаним із принципами автономії волі та конфліктного права.

У ч. 1 ст. 6 Регламенту Міжнародного арбітражного суду про арбітраж та медіацію встановлено: *In the Secretary General's absence or otherwise at the Secretary General's request, the Deputy Secretary General and/or the General Counsel shall have the authority to refer matters to the Court, confirm arbitrators, certify true copies of awards, request the payment of a provisional advance...* (International Chamber of Commerce, 2021).

Формулювання *and/or* із скісною рискою чітко вказує на вибір – розширює права секретаря, робить можливою відсутність генерального секретаря, або обидві події одночасно. *And/or* дозволяє гнучкість, уникаючи виключної диз'юнкції, що полегшує застосування в складних справах, наприклад, коли контракт передбачає комбінацію арбітражу та медіації.

З іншого боку, розміщення «та/або» між В та С може означати, що «та/або» має на меті надати вибір лише між В та С, при цьому А залишається константою.

У цьому сценарії можливими варіантами для читача зрештою є А та В, А та С або всі три твердження. Практичним рішенням для структури «А, В та/або С» є завжди використання коми для послідовного розділення – також відома як оксфордська кома – така, що структура стає «А, В та/або С». Завдяки цій конструкції стає зрозумілішим, що «та/або» повинні застосовуватися до всіх термінів (Oxford English Dictionary, 2017). Включення цієї коми є ключовим для забезпечення того, щоб фраза, яка використовує «та/або» з більш ніж двома реченнями, інтерпретується правильно. Доктрина останнього antecedenta дає уявлення про потенційне рішення.

Правила формальної логіки надають чіткий фреймворк для аналізу сполучника «та/або», розкриваючи його сутність як інклюзивної диз'юнкції (inclusive disjunction).

У роботі Кеннета Адамса *Revisiting the Ambiguity of 'And' and 'Or' in Legal Drafting* (Adams & Kaye, 2006) детально аналізується логічна неоднозначність *and* та *or* в юридичних текстах, *and/or* пропонується як інструмент для чіткості, але з попередженням про потенційні пастки в складних структурах, тобто А, В *and/or* С. Адамс, спираючись на принципи формальної логіки, аргументує, що *and/or* не є внутрішньо неоднозначним, а проблеми виникають через контекстуальне використання, подібно до логічних операторів у пропозиційній логіці, де точність залежить від контексту.

Конкретизуючи правозастосування єднально-розділового сполучника «та/або», на думку автора, слід поділяти за кон'юнкційним, диз'юнкційним і комбінаційним способом тлумачення. Кон'юнкційний спосіб, тобто А + В, полягає у такій інтерпретації сполучника «та/або», що передбачає обов'язкову наявність обох елементів одночасно, подібно до єднального сполучника «та».

Зі свого боку, диз'юнкція, тобто А або В, інтерпретується як «або», що дозволяє вибір одного з елементів без обов'язкової комбінації. В українському праві це ілюструється в ст. 39 Цивільного кодексу України, де конструкція «та (або)» тлумачиться як достатність одного наслідку (неусвідомлення дій або нездатність керувати ними) для визнання недієздатності, з акцентом на граматичний спосіб тлумачення (Цивільний кодекс України, 2003).

Комбінація А та/або В, включно з обома, поєднує кон'юнкцію та диз'юнкцію, дозволяючи А, В або А + В.

5. Міжнародна правова позиція

Коли закон стає предметом спору в суді, судді зазвичай повинні тлумачити закон, неоднозначний він чи ні.

Як заявив колишній голова Верховного суду США Джон Маршалл у справі «Марбері проти Медісона», «це категорично претензія та обов'язок судового департаменту – сказати, яким є закон. Судові рішення щодо тлумачення законів, як правило, є остаточною позицією щодо значення норми та визначатимуть, як закон виконується, принаймні, якщо Конгрес не здійснить комплекс заходів щодо внесення змін до закону. У сфері тлумачення законів багато членів судової

влади вважають свою роль у «визначенні того, яким є закон», підпорядкованою позиції Конгресу як розробника закону» (Marbury v. Madison, 1803).

Легітимність будь-якої конкретної діяльності з тлумачення законів часто оцінюється тим, наскільки добре вона виконує волю Конгресу (Farber, 1989).

Техаський суд постановив, що позивач мав використовувати сполучник або «і», або «або», щоб виразити або кон'юнктив, або роз'єднувальний спосіб; оскільки позивач використав єднально-розділовий сполучник «та/або», однак він «не висловив жодного з цих висловів» (Willis Sears Trucking Co. v. Pate, 1970).

Загалом суди США зазвичай «не схвалюють» цей сполучник «та/або», часто стверджуючи, що ця фраза була настільки розкритикована, що суду не потрібно повторювати цю критику в цій справі (State v. Tuck, 2006).

Хоча граматика, вчені та судді зазвичай зневажають використання сполучника «та/або», проблеми, пов'язані з ним, часто помилково приписують самому сполучнику. Багато критичних зауважень щодо «та/або» є неточними або неоднозначними, ігнорується той факт, що термін має певне значення: це «формула, що позначає елементи, що нею з'єднані, можуть розглядатися разом або як альтернативи», тобто «А або Б, або обидва» (Oxford English Dictionary, 2017).

Спираючись як на здоровий глузд, так і на вищезазначене, легко побачити, що нерозумне використання сурядних сполучників може бути фатальним для юридичного складання, оскільки «і» та «або» мають численні тлумачення через синтаксичну неоднозначність.

Законодавці можуть зіткнутися із загальним несхваленням своїх положень судами першої інстанції та ретельною перевіркою апеляційними судами. Навіть якщо термін «та/або» має певне значення і має використовуватися там, де законодавець / укладач норми має намір виразити інклюзивну диз'юнкцію, існують певні сценарії, у яких його використання слід уникати. Це підкреслює контекстно-чутливий підхід, де звичайне значення підпорядковується об'єкту та цілі, подібно до філологічного тлумачення єднально-розділового сполучника «та/або» в національному праві.

6. Людський фактор

Прийняття судових рішень, зокрема в процесі тлумачення норм права, є не лише формальним застосуванням закону, але й процесом, що залежить від суб'єктивних характеристик судді. Філологічне тлумачення, як один із ключових методів інтерпретації, передбачає аналіз текстового вираження норми через лексичні, граматичні та синтаксичні аспекти, але воно не є об'єктивним на 100 %, оскільки суддя інтерпретує текст на основі власного внутрішнього переконання, яке формується під впливом позаправових факторів. Ці фактори, зазначені в дослідженні Шевчук В. А., стосуються індивідуальності судді, інтуїції, політичної схильності, інтелектуальних та темпераментних рис, а також непрямих впливів, як-от загальна ерудованість, сімейні асоціації та соціальний статус (Шевчук, 2020, с. 434–438).

С. Фурса наголошує, що внутрішнє переконання судді – це не несвідоме враження, відчуття, яке не піддається контролю, а впевненість у правильності його висновків, які становлять основу судового рішення (Фурса С., Фурса Є., Щербак, 2006).

Так, на переконання А. Ткачук, в основі постановлення законного, обґрунтованого та справедливого рішення суду лежить внутрішнє переконання судді у правильності своїх висновків. Причому сутність внутрішнього переконання, на погляд вченої, не можна зводити лише до психологічної категорії стану свідомості судді, що зумовлює необхідність більш комплексного підходу (Ткачук, 2016, с. 43–47).

Особливості прийняття рішень судами полягають у протиріччі між правовим формалізмом, де рішення базується виключно на законі та фактах і правовим реалізмом, який визнає вплив психосоціальних факторів на суддівський розсуд.

У контексті філологічного тлумачення, зокрема сполучника «та/або», суддя може діяти на власний розсуд, спираючись на внутрішнє переконання – свідоме враження та впевненість у правильності висновків, що не піддається повному контролю. Можливість судді діяти на власний розсуд щодо тлумачення «та/або» проявляється в тому, що комбінований сполучник допускає три варіанти інтерпретації (кон'юнкцію, диз'юнкцію або комбінацію), і вибір залежить від суб'єктивного сприйняття суддею волі законодавця.

У філологічному тлумаченні «та/або» людський фактор посилює неоднозначність, оскільки суддя може «підвести» рішення під закон на основі власної справедливості, яка є суб'єктивною.

7. Пропозиції

Зважаючи на недостатню врегульованість питання філологічного тлумачення норм, Верховний Суд, як найвищий суд у системі судоустрою України, який забезпечує сталість та єдність судової практики в порядку та спосіб, визначені процесуальним законом, ст. 125 Конституції України, ст. 36 Закону України «Про судоустрій та статус суддів», повинен сформувати єдину практику та забезпечити її сталість, адже це є основним завданням, що покладене законом на Верховний Суд (ЗУ «Про судоустрій і статус суддів», 2016; Конституція України, 1996).

Водночас формування судової практики передбачає (а часом і потребує) зміни у розумінні та тлумаченні норм права, у підходах до правозастосування, а отже, формування нових висновків щодо застосування норм права.

Статтею 242 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) передбачені вимоги, яким має відповідати судові рішення (Кодекс адміністративного судочинства України, 2005).

Такими вимогами є відповідність судового рішення засадам верховенства права, а також законність та обґрунтованість судового рішення. За визначенням частини першої ст. 242 КАС України ухвалення судового рішення відповідно до норм матеріального права за дотримання норм процесуального права є критеріями законності судового рішення.

Одночасно передбачено правило, згідно з яким під час вибору й застосування до спірних правовідносин норми права суд зобов'язаний враховувати висновки щодо застосування норм права, викладені в постановках Верховного Суду (ч. 6 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», ч. 4 ст. 242 КАС України).

Такі процесуальні правила вибору й застосування норм права покликані забезпечити формування єдиної правозастосовної практики, отже, стосуються як судів першої та апеляційної інстанцій, так і самого Верховного Суду.

Для усунення неоднозначності у тлумаченні «та/або» пропонується внести зміни до законодавчої техніки, наприклад, через рекомендації Міністерства юстиції України щодо уніфікації вживання сполучників у нормативних актах, з акцентом на використання оксфордської коми для конструкцій з кількома елементами. Крім того, Верховний Суд може видати роз'яснення або постанову з прикладами філологічного тлумачення, спираючись на практику ЄСПЛ та Міжнародного суду ООН, де подібні сполучники інтерпретуються контекстуально для забезпечення справедливості.

8. Висновки

Для успішного функціонування, послідовного вдосконалення та розвитку права необхідне правильне розуміння всіма членами суспільства змісту та призначення його норм. Тому в юридичній літературі значне місце посідає філологічне тлумачення правових норм, а рішення судів щодо способу їх застосування відіграє важливу роль у механізмі правового регулювання суспільних відносин, що спрямований на осмислення норм права, розуміння їх справжнього змісту.

Підсумовуючи, зазначимо, що філологічне тлумачення норм з єднально-розділовим сполучником «та/або» дасть можливість не тільки уникнути помилок у правозастосуванні, а й захистити права особи, яка звертається до суду за захистом прав, що містить такий сполучник, забезпечуючи три варіанти інтерпретації: кон'юнкцію, диз'юнкцію або їх комбінацію. Це сприяє верховенству права в умовах воєнного стану, де точність норм про військову службу є критичною. Рекомендується посилити роль Верховного Суду у формуванні єдиної практики, а також інтегрувати міжнародні стандарти інтерпретації для підвищення якості законодавства. Подальші дослідження можуть фокусуватися на порівняльному аналізі з цивільним правом, де подібні конструкції, як у ст. 39 ЦК України, демонструють ефективність граматичного підходу.

Список використаних джерел:

1. ОСОБА_1 проти Військової частини НОМЕР_1 : рішення Львівського окружного адміністративного суду від 19.01.2023 № 380/15696/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108483436> (дата звернення: 03.10.2025).
2. Провійськовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 № 2232-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 385. Редакція від 09.07.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення: 03.10.2025).

3. Білоус О. В. Філологічне тлумачення понять і категорій адміністративного судочинства: визначення поняття та правил інтерпретації. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 5, т. 1. С. 127–133. DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.5-1.22>.
4. ОСОБА_1 проти Військової частини НОМЕР_1 : рішення Черкаського окружного адміністративного суду від 28.09.2023 № 580/6272/23. YouControl. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/113799524/> (дата звернення: 03.10.2025).
5. ОСОБА_1 проти Військової частини НОМЕР_1 : рішення Івано-Франківського окружного адміністративного суду від 24.11.2023 № 300/6236/23. YouControl. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/115173069/> (дата звернення: 03.10.2025).
6. Raine v. Drasin. 621 S.W.2d 895 (Ky. 1981).
7. Cochrane v. Fla. E. Coast Ry. Co. 145 So. 217 (Fla. 1932).
8. Air Mach. Com SRL v. Superior Court. 186 Cal. App. 4th 414 (2010).
9. Regulation (EU) № 650/2012 of the European Parliament and of the Council of 4 July 2012 on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and acceptance and enforcement of authentic instruments in matters of succession and on the creation of a European Certificate of Succession. *Official Journal of the European Union*. 2012. L 201. P. 107–134. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2012/650/oj/eng> (дата звернення: 03.10.2025).
10. Arbitration rules: in force as from 1 January 2021. Mediation rules: in force as from 1 January 2014. International Chamber of Commerce. Paris : ICC, 2021. URL: <https://iccwbo.org/wp-content/uploads/sites/3/2020/12/icc-2021-arbitration-rules-2014-mediation-rules-english-version.pdf> (дата звернення: 03.10.2025).
11. Serial comma. Oxford English Dictionary. URL: <http://www.oed.com/view/Entry/176428?redirectedFrom=serial+comma#eid285879752> (дата звернення: 03.10.2025).
12. Adams K. A., Kaye A. S. Revisiting the ambiguity of “and” and “or” in legal drafting. *St. John’s Law Review*. 2006. Vol. 80, no. 4. P. 1167–1196. URL: <https://scholarship.law.stjohns.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1215&context=lawreview> (дата звернення: 03.10.2025).
13. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356. Редакція від 10.08.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 03.10.2025).
14. Marbury v. Madison. 5 U.S. 137 (1803).
15. Farber D. A. Statutory interpretation and legislative supremacy. *Georgetown Law Journal*. 1989. Vol. 78. P. 281–319.
16. Willis Sears Trucking Co. v. Pate. 452 S.W.2d 782 (Tex. Civ. App. 1970).
17. State v. Tuck. No. A-6497-03T4 (N.J. Super. Ct. App. Div. 2006).
18. And/or. Oxford English Dictionary. URL: <http://www.oed.com/view/Entry/7283?redirectedFrom=and%2For#eid4002106> (дата звернення: 03.10.2025).
19. Шевчук В. А. Вплив позаправових факторів при прийнятті рішення суддею: теоретичний і практичний аспект. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 434–438. DOI: 10.36695/2219-5521.1.2020.87.
20. Фурса С. Я., Фурса Є. І., Щербак С. В. Цивільний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. С. Я. Фурси. Київ : Вид. Фурса С. Я., КНТ, 2006. Т. 1.
21. Ткачук А. Внутрішнє переконання судді як метод і результат оцінки доказів у цивільному процесі. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 2. С. 43–47.
22. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. Редакція від 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 03.10.2025).
23. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545. Редакція від 04.06.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 03.10.2025).

24. Кодекс адміністративного судочинства України : Кодекс України від 06.07.2005 № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35–37. Ст. 446. Редакція від 16.07.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 03.10.2025).

References:

1. OSOBA_1 v. Viyskova chastyna NOMER_1, № 380/15696/22 (Lvivskyy okruzhnyy administratyvnyy sud) [Lviv District Administrative Court] (2023). <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108483436> [in Ukrainian].
2. Pro viyskovyy obovyazok i viyskovu sluzhbu: Zakon Ukrayiny [On military duty and military service: Law of Ukraine] №. 2232-XII (1992/2025). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> [in Ukrainian].
3. Bilous, O. V. (2019). Filolohichne tlumachennya ponyat i katehoriy administratyvnoho sudochynstva: Vyznachennya ponyattya ta pravyl interpretatsiyi [Philological interpretation of concepts and categories of administrative justice: Definition of the concept and rules of interpretation]. *Naukovyy zhurnal publichnoho i pryvatnoho prava – Scientific Journal of Public and Private Law*, 1 (5), 127–133. <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.5-1.22> [in Ukrainian].
4. OSOBA_1 v. Viyskova chastyna NOMER_1, № 580/6272/23 (Cherkaskyy okruzhnyy administratyvnyy sud) [Cherkasy District Administrative Court] (2023). <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/113799524/> [in Ukrainian].
5. OSOBA_1 v. Viyskova chastyna NOMER_1, № 300/6236/23 (Ivano-Frankivskyy okruzhnyy administratyvnyy sud) [Ivano-Frankivsk District Administrative Court] (2023). <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/115173069/> [in Ukrainian].
6. Raine v. Drasin, 621 S.W.2d 895 (Ky. 1981).
7. Cochrane v. Fla. E. Coast Ry. Co., 145 So. 217 (Fla. 1932).
8. Air Mach. Com SRL v. Superior Court, 186 Cal. App. 4th 414 (2010).
9. European Parliament and Council of the European Union. (2012). Regulation (EU) № 650/2012 of the European Parliament and of the Council of 4 July 2012 on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and acceptance and enforcement of authentic instruments in matters of succession and on the creation of a European Certificate of Succession. *Official Journal of the European Union*, L 201, 107–134. <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2012/650/oj/eng>.
10. International Chamber of Commerce (2021). Arbitration rules: In force as from 1 January 2021. Mediation rules: In force as from 1 January 2014. <https://iccwbo.org/wp-content/uploads/sites/3/2020/12/icc-2021-arbitration-rules-2014-mediation-rules-english-version.pdf>.
11. Serial comma (n.d.). In *Oxford English Dictionary*. Retrieved December 14, 2017, <http://www.oed.com/view/Entry/176428?redirectedFrom=serial+comma#eid285879752>.
12. Adams, K. A., & Kaye, A. S. (2006). Revisiting the ambiguity of “and” and “or” in legal drafting. *St. John's Law Review*, 80 (4), 1167–1196. <https://scholarship.law.stjohns.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1215&context=lawreview>.
13. Tsyvilnyy kodeks Ukrayiny: Kodeks Ukrayiny [Civil Code of Ukraine: Code of Ukraine] № 435-IV (2003/2025). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> [in Ukrainian].
14. Marbury v. Madison, 5 U.S. 137 (1803).
15. Farber, D. A. (1989). Statutory interpretation and legislative supremacy. *Georgetown Law Journal*, 78, 281–319.
16. Willis Sears Trucking Co. v. Pate, 452 S.W.2d 782 (Tex. Civ. App. 1970).
17. State v. Tuck, No. A-6497-03T4 (N.J. Super. Ct. App. Div. 2006).
18. And/or. (n.d.). In *Oxford English Dictionary*. Retrieved December 14, 2017. <http://www.oed.com/view/Entry/7283?redirectedFrom=and%2For#eid4002106>.

19. Shevchuk, V. A. (2020). Vplyv pozappravovykh faktoriv pry pryiniatti rishennia suddeiu: Teoretychnyi i praktychnyi aspekt [The impact of extra-legal factors on adjudication: Theoretical and practical aspects]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava – Journal of Kyiv University of Law*, (1), 434–438. <https://doi.org/10.36695/2219-5521.1.2020.87>.
20. Fursa, S. Ya., Fursa, Ye. I., & Shcherbak, S. V. (2006). *Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Naukovo-praktychnyi komentari: U 2 t.* [Civil Procedure Code of Ukraine: Scientific and practical commentary: In 2 vols.] (Vol. 1). S. Ya. Fursa (Ed.). Kyiv: Vydavets Fursa S. Ya., KNT.
21. Tkachuk, A. (2016). Vnutrishnie perekonannia suddi yak metod i rezultat otsinky dokaziv u tsyvilnomu protsesi [The judge's inner conviction as a method and result of evidence evaluation in civil proceedings]. *Pidpriumnytstvo, hospodarstvo i pravo – Entrepreneurship, Economy and Law*, (2), 43–47.
22. Konstytutsiya Ukrainy [Constitution of Ukraine]. №. 254k/96-VR (1996/2020). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-VR#Text> [in Ukrainian].
23. Pro sudoustriy i status suddiv [On the judiciary and the status of judges], *Zakon Ukrainy* [Law of Ukraine]. №. 1402-VIII (2016/2025). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> [in Ukrainian].
24. Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrainy: Kodeks Ukrainy [Code of Administrative Procedure of Ukraine: Code of Ukraine]. №. 2747-IV (2005/2025). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> [in Ukrainian].

PHILOLOGICAL INTERPRETATION OF ADMINISTRATIVE LAW RULES WITH CONJUNCTIONS

Igor Havryshkevych,

Officer-Trainee at the Faculty of Postgraduate Education
Military Institute of Taras Shevchenko National University of Kyiv
<https://orcid.org/0009-0003-8860-4510>
gavrishkevichh70@gmail.com

*The interpretation of laws is a key element of any legal system, ensuring consistent and accurate application of norms. The practice of law enforcement demonstrates that a superficial review of a norm's text is insufficient to fully ascertain its true meaning. A special role is played by philological interpretation, which considers not only the content of the norm but also the meaning of linguistic constructs, punctuation marks, and their syntactic roles. The most problematic cases involve the use of conjunctive-disjunctive connectors, particularly the construction "and/or," which often leads to ambiguity in interpretation. This is especially critical during martial law, when norms concerning military service require maximum clarity, as errors in interpretation can have serious consequences for law enforcement. **Purpose.** To study the peculiarities of the philological interpretation of legal norms containing combined unifying-separating connectors ("and/or"), and identify problems that arise in the practice of law enforcement due to their ambiguous perception. To prove that the philological approach contributes to a more accurate understanding of the legislator's will, reducing subjectivity and contributing to the formation of a unified judicial practice in Ukraine. **Methods.** The research methodology combines general scientific and specialized methods. General scientific methods include analysis and synthesis for summarizing judicial practice and theoretical sources, as well as induction for deriving interpretation rules from specific examples. Specialized methods encompass grammatical, semantic, and syntactic analysis of norm texts based on the Ukrainian Orthography of 2019, as*

well as formal-logical analysis of conjunction, disjunction, and combination according to logical principles, drawing on Kenneth Adams' research. **Results.** Philological interpretation promotes the rule of law, particularly in critical areas such as military service during Russia's aggression. It helps mitigate the impact of the human factor, including judges' personal beliefs, emotional states, and subconscious biases, which can distort norm interpretation. In the stressful conditions of martial law, judges may unconsciously favor stricter interpretations due to societal pressure or personal convictions. The study emphasizes the need to standardize judicial practice regarding the use of the conjunctive-disjunctive connector "and/or" to minimize subjectivity. It recommends implementing training for judges on recognizing biases, using clear legislative formulations, and adopting collegial decision-making mechanisms. Further comparative studies are proposed to improve the quality of legislation and ensure its unambiguous interpretation.

Key words: interpretation of legal norms, philological interpretation, conjunctive-disjunctive connectors, "and/or," judicial practice, international law, human factor.

Дата першого надходження рукопису до видання: 21.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 17.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025

НОТАТКИ

Наукове видання

Адміністративне **ПРАВО і ПРОЦЕС**

науково-практичний журнал

№ 3/2025

Коректура • Н. Славогородська
Комп'ютерна верстка • М. Михальченко

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір,
точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних,
власних імен та інших відомостей.

Формат 70/100/1/16. Ум.-друк. арк. 12,55. Наклад 300 прим. Замов. № 1225/978.
Гарнітура Times. Папір офсет. Цифровий друк.
Підписано до друку 28.11.2025.

Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1.
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022

Scientific publication

Administrative **LAW and PROCESS**

scientific and practical journal

№ 3/2025

Proof reading N. Slavohorodska
Desktop publishing M. Mykhalchenko

The authors are fully responsible for the collation, accuracy of facts, quotes,
economic-statistical data, proper names and other information.

Format 70/100/1/16. Printer's sheet 12,55. Circulation 300 copies. Order 1225/978.
Typeface Times. Offset paper. Digital printing.
Authorized for printing as of 28.11.2025.

Publishing House "Helvetica"
65101, Ukraine, Odessa, 6/1 Inglizi St.
Telephone: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Certificate of a publishing entity ДК No 7623 dated 22.06.2022